

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ»

Ακαδημαϊκό έτος 2021-2022

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της μεταπτυχιακής φοιτήτριας Σταυρούλας Θεοδωρικάκου (Α.Μ.: 2014)

ΤΙΤΛΟΣ: «ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΑ ΕΡΕΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ ΑΠΟΡΡΗΤΟΥ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ: ΚΑΝΟΝΑΣ ΚΑΙ ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ»

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δρ. Αικατερίνα Παπανικολάου

Πειραιάς, Σεπτέμβριος 2022

ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ

Η συγκεκριμένη Διπλωματική Εργασία αφιερώνεται στην οικογένεια μου – στους ανθρώπους εκείνους που με στηρίζουν, με υποστηρίζουν, με εμπιστεύονται, με αγαπούν ολοκληρωτικά και ανιδιοτελώς.

Ένας προς ένας αποτελεί τη δική μου πυξίδα και σημείο αναφοράς σε όλους τους τομείς της ζωής μου.

γιατί: « πίσω από κάθε παιδί που πιστεύει στον εαυτό του, υπάρχει ένας ενήλικας που πίστεψε πρώτα σε αυτό . . . »

Mathew Jacobson

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία αποτελεί την ολοκλήρωση μιας διετούς σχεδόν προσπάθειας η οποία σκοπό είχε την απόκτηση βαθύτερων γνώσεων, τη διεύρυνση νέων οριζόντων, την προσωπική ολοκλήρωση.

Η εκπόνηση της συγκεκριμένης Εργασίας δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την υπέροχη καθοδήγηση, σκέψη, ενδιαφέρον, αγάπη της επιβλέπουσας καθηγήτριας μου κας Αικατερίνας Παπανικολάου. Πάντα πρόθυμη, ευγενική και γλυκιά να κατευθύνει τα βήματά μου και να προσφέρει αμέριστα στην προσπάθειά μου αυτή.

Ο συνδυασμός μεταπτυχιακού και καθημερινής εργασίας φαινόταν έργο ακατόρθωτο. Χάρη όμως στη δεύτερη οικογένειά μου – στους συναδέλφους μου αυτό έγινε κατόρθωμα και μάλιστα σπουδαίο. Μου έμαθαν πως η επιτυχία είναι θέμα υπομονής, επιμονής, δύναμης, θέλησης. Ήταν πάντα εκεί όποτε και με όποιο τρόπο κι αν τους χρειαζόμουν. Πάντα με αγάπη, πίστη, εμπιστοσύνη, προσφορά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία έχει ως σκοπό να μελετήσει διεξοδικώς το περιεχόμενο και τα κανονιστικά ερείσματα του επικοινωνιακού απορρήτου τόσο στο εθνικό όσο και στο υπερεθνικό δίκαιο.

Προς διευκόλυνση κατανόησης της παρούσας θεματικής, αρχικά επιχειρείται μια ευρύτερη προσέγγιση τόσο της έννοιας της επικοινωνίας όσο και αυτή του απορρήτου της επικοινωνίας.

Σ' ένα πρώτο επίπεδο αναλύεται η έννοια της ίδιας της επικοινωνίας, μια έννοια που κατά καιρούς τυγχάνει ευρείας ερμηνείας και ορισμών. Παράλληλα με την έννοια της επικοινωνίας, αναλύονται ο σημαντικός ρόλος, ο σκοπός, οι μορφές της.

Στη συνέχεια εξετάζεται η εμβέλεια του δικαιώματος του απορρήτου της προστασίας της επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στις προϋποθέσεις, τους αποδέκτες του δικαιώματος, τις τυχόν κυρώσεις ως προς την παραβίαση αυτού.

Σε συνδυασμό με την έννοια του απορρήτου της επικοινωνίας, εισάγονται και οι άκρως σημαντικοί λόγοι άρσης αυτού, οι οποίοι και ρητά αναφέρονται και μελετώνται στον Νόμο 2225/1994 και στις τροποποιήσεις αυτού και ποια είναι η συγκεκριμένη διαδικασία ακολουθείται.

Η κύρια θεματική ενότητα της εργασίας άπτεται του ουσιώδους ζητήματος ως προς το περιεχόμενο και τα κανονιστικά ερείσματα του επικοινωνιακού απορρήτου καθώς και για τους κανόνες και τις εξαιρέσεις που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό.

Τέλος, γίνεται μια σημαντική αναφορά στη Νομολογία που κατά καιρούς παρουσιάζεται τόσο σε υπερεθνικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία, αποτέλεσμα μια προσπάθειας μηνών, προσπαθεί να ανακαλύψει και να διερευνήσει σε τι επιτέλους αναφερόμαστε όταν μιλάμε για τον όρο επικοινωνία καθώς και τι αυτός περιλαμβάνει εν ευρεία και εν στενή έννοια.

Η επικοινωνία είναι ένας ζωντανός οργανισμός, ο οποίος συνεχώς αναπτύσσεται, μεταβάλλεται, αλληλεπιδρά με τους κοινωνούς της. Για το λόγο αυτό, μια πολύ προσεκτική μεταχείριση της, είναι απαραίτητη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Περίληψη.....	4
1. Η έννοια της επικοινωνίας.....	9
1.1 Ο ρόλος της επικοινωνίας.....	12
1.2 Ο σκοπός της επικοινωνίας.....	12
1.3 Οι μορφές της επικοινωνίας.....	13
1.4 Προστασία του περιεχομένου της επικοινωνίας.....	14
1.5 Τα εσωτερικά και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας.....	14
2. Το απόρρητο της επικοινωνίας.....	15
2.1 Το έννομο αγαθό του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών	17
2.2 Οι Προϋποθέσεις που προσδιορίζουν το άδικο.....	20
2.3 Οι φορείς και οι αποδέκτες του δικαιώματος.....	24
2.4 Οι ανεξάρτητες αρχές προστασίας του απορρήτου.....	26
2.5 Οι κυρώσεις κατά της παραβίασης του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας και της ελεύθερης ανταπόκρισης.....	28
3. Οι λόγοι άρσης του απορρήτου.....	29
3.1 Η έννοια της εθνικής ασφάλειας.....	30
3.1.1 Ποιος διατάσσει την άρση.....	31
3.1.2 Η διαδικασία.....	33
3.1.3 Η χρονική διάρκεια.....	35

3.2 Ειδικότερα ζητήματα της άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας	36
3.3 Η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών για τη διακρίβωση ιδιαιτέρων σοβαρών εγκλημάτων.....	38
3.3.1 Η διαδικασία.....	42
3.4 Η προστασία του δικαιώματος του απορρήτου των επικοινωνιών.....	46
4. Διαδίκτυο και προσωπικά δεδομένα.....	48
5Α. Το περιεχόμενο και τα κανονιστικά ερείσματα ως προς την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος στο απόρρητο της επικοινωνίας	49
5.1 Εποπτεία από ανεξάρτητο όργανο	49
5.2 Υποχρέωση ενημέρωσης – γνωστοποίησης της παρακολούθησης του υποκειμένου	53
5.3 Ορισμένη διάρκεια μέτρου	56
5.4 Ποσοστό αποδοχής των αιτημάτων της άρσης του απορρήτου.....	58
5B. Ελληνική Περίπτωση: Κανόνες και Εξαιρέσεις	60
6. Η Κατοχύρωση του δικαιώματος της προστασίας του απορρήτου σε διεθνή Κείμενα.....	72
6.1 Νομολογία υπό το πρίσμα του ΕΔΔΑ.....	75
i) Υπόθεση Klass and others κατά Γερμανίας 1978.....	75
ii) Υπόθεση Schenk κατά Ελβετίας 1988.....	77
iii) Υπόθεση Kruslin κατά Γαλλίας 1990, και Hunig κατά Γαλλίας 1990.....	77
iv) Υπόθεση Saber κατά Νορβηγίας 2020.....	78
v) Υπόθεση Ekimdzhiev κ.α. κατά Βουλγαρίας 2022.....	79
6.2 Νομολογία υπό το πρίσμα των ελληνικών δικαστηρίων.....	81

i) Υπόθεση μαγνητοφώνησης χωρίς τη συναίνεση του ομιλούντος.....	81
ii) Υπόθεση απαγορεύσεως των παράνομων αποδεικτικών μέσων.....	82
iii) Απόφαση 1593/2016 του Συμβουλίου της Επικρατείας.....	82
iv) Περίπτωση παραβίασης απορρήτου ηλεκτρονικής αλληλογραφίας.....	83
v) Άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για την αποκάλυψη πολύ σοβαρού εγκλήματος.....	83
8. Αντί Επιλόγου.....	84
Βιβλιογραφία.....	85

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η επικοινωνία είναι κατά βάση μια ελεύθερη και αβίαστη πράξη αλληλεπίδρασης. Το προϊόν της είναι αποτέλεσμα ανθρωπογενών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Η σημασία της είναι καθόλα καθοριστική καθώς επηρεάζει την οποιαδήποτε σχέση ανάμεσα στους ανθρώπους. Καθορίζει τον άνθρωπο, τις σχέσεις που αυτός δημιουργεί – αναπτύσσει μέσα στο περιβάλλον που ζει. Αποτελεί σημαντική προϋπόθεση της κοινωνικής συμβίωσης μα συνάμα και όλων των εξελίξεων που συμβαίνουν (τεχνολογική - πολιτισμική ανάπτυξη). Η επικοινωνία είναι απλή, μα είναι και περίπλοκη, είναι ανεπίσημη, μα είναι και επίσημη, είναι συναρπαστική, είναι αναπόφευκτη, είναι η ζωή η ίδια. Η επικοινωνία ταυτίζεται με την ανθρώπινη ύπαρξη. Χωρίς αυτήν, η ζωή του ανθρώπου θα ήταν δύσκολη, ίσως και αδύνατη. Η ανθρώπινη κοινωνία βασίζεται πλήρως στο εργαλείο της επικοινωνίας καθώς προσδιορίζει τη δομή της, την ανάπτυξή της, το μέλλον της.

Σαφής ορισμός για την επικοινωνία δεν υπάρχει. Στην ελληνική γλώσσα ο όρος χρησιμοποιείται τόσο υπό στενή όσο και υπό ευρεία έννοια. Με την στενή έννοια του όρου, ως επικοινωνία ορίζεται η διαδικασία της εκατέρωθεν ανταλλαγής πληροφοριών, μηνυμάτων, σκέψεων, ιδεών, απόψεων, αξιών, συναισθημάτων δύο ή και περισσότερων ατόμων. Από την άλλη, υπό ευρεία έννοια, περιλαμβάνει κάθε μορφή ανθρώπινης επαφής όταν το μήνυμα είναι πιο αφηρημένο, χωρίς κάποιο προσδιορισμένο αντικείμενο. Το ακριβές περιεχόμενο προσδιορίζεται από τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκονται οι συνομιλούντες.¹

Με βάση την ευρεία έννοια γίνεται αντιληπτό πως η επικοινωνία δεν είναι μια απλή διαδικασία ή απλή μεταφορά πληροφοριών ή μηνυμάτων. Είναι μια βαθιά διαδικασία κατανόησης, αλληλεπίδρασης και αλληλοεξάρτησης μεταξύ των ανθρώπων που είναι κοινωνοί της.

¹ Ν. Παπαδόπουλος, Προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας: ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 19 του Συντάγματος της Ελλάδος, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ. 1

Τα βασικά στοιχεία της επικοινωνίας είναι τα μέρη που συμβάλλουν ώστε να πραγματοποιηθεί αυτή καθώς και το μεταβιβαζόμενο μήνυμα, ενώ από την άλλη το μέσο, το σήμα, και το κανάλι αποτελούν επικουρικά στοιχεία. Πιο αναλυτικά ως κύρια μέρη διακρίνουμε τον αποστολέα και τον παραλήπτη του μηνύματος. Ο πρώτος εξ αυτών είναι εκείνος που αποστέλλει - μεταβιβάζει το μήνυμα και ο δεύτερος το λαμβάνει ως αποδέκτης αυτού. Τα υπόλοιπα στοιχεία αποτελούν εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας.²

Το διαβιβαζόμενο μήνυμα αποτελεί ανθρώπινο κατασκευάσμα και μπορεί να λάβει διάφορες μορφές (οπτικό, ακουστικό, γραπτό κείμενο, ήχοι, ηλεκτρονικά δεδομένα) ή το οτιδήποτε συμβάλλει στη μετάδοση μιας πληροφορίας από τον πομπό στον δέκτη. Το κανάλι τώρα θεωρείται η οδός μετάδοσης του σήματος μεταξύ των μερών των επικοινωνιών, όπως για παράδειγμα οι τηλεφωνικές γραμμές στις τηλεφωνικές επικοινωνίες. Το σήμα από την άλλη, αποτελεί την εκάστοτε μορφή στην οποία μετατρέπεται το διαβιβαζόμενο μήνυμα, ώστε να πραγματοποιείται η μετάδοση του. Για παράδειγμα στον προφορικό λόγο, το σήμα είναι ο ήχος και συγκεκριμένα ο ανθρώπινος λόγος, επί τηλεφωνικής το σήμα είναι το ηλεκτρικό ρεύμα κ.λπ.

Στη σύγχρονη εποχή, όπου το μεγαλύτερο και σημαντικότερο μέρος της επικοινωνίας πραγματοποιείται μέσω ηλεκτρονικών μέσων (π.χ. Η/Υ), όλα τα στοιχεία όπως η εικόνα, ο ήχος, το κείμενο μετατρέπεται σε ηλεκτρονικά δεδομένα, τα οποία στη συνέχεια μετατρέπονται σε ψηφιακό σήμα.

Η επικοινωνία διακρίνεται σε άμεση και έμμεση, μονόδρομη και αμφίδρομη, απόρρητη και δημόσια. Ως άμεση επικοινωνία νοείται εκείνη που τελείται απευθείας μεταξύ των επικοινωνούντων και θέτει ως προϋπόθεση τη συνεύρεση αυτών συνήθως που βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Συντελείται συνήθως με τον προφορικό λόγο, με νοήματα και νεύματα. Η έμμεση από την άλλη δεν θέτει ως προϋπόθεση τη συνεύρεση στον ίδιο χώρο και καθίσταται δυνατή με τη βοήθεια ορισμένου μηχανικού μέσου. Η έμμεση επικοινωνία καλείται και «ανταπόκριση». Με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας ολοένα και πλήθαιναν οι τρόποι

² Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, σελ. 240.

έμμεσης επικοινωνίας, ώστε εκείνη να καθίσταται δυνατή με πιο εύκολο, πιο αποτελεσματικό και πιο γρήγορο τρόπο ανάμεσα στους ανθρώπους που δεν βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Η εξέλιξη αυτή άλλαξε άρδην τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε προσωπικό επίπεδο με τη σημαντικότερη επινόηση της έμμεσης επικοινωνίας η οποία δεν είναι άλλη από την ανακάλυψη του ηλεκτρονικού υπολογιστή και κυρίως η χρήση διαδικτύου. Μονόδρομη ονομάζεται η επικοινωνία όπου η σχέση μεταξύ των μερών είναι αποκλειστικά αυτή του αποστολέα – παραλήπτη. Ένα παράδειγμα αυτής θα μπορούσε να είναι το ραδιόφωνο και η τηλεόραση. Από την άλλη αμφίδρομη είναι εκείνη όπου μπορεί να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονη αποστολή και λήψη μηνύματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου είδους επικοινωνίας είναι οι τηλεφωνικές κλήσεις. Τέλος η πιο σημαντική διάκριση της επικοινωνίας είναι η διάκριση σε απόρρητη και δημόσια. Η ειδοποιός διαφορά αυτής της κατηγορίας της επικοινωνίας είναι στην επιθυμία ή μη των επικοινωνούντων της γνώσης του περιεχομένου της επικοινωνίας τους σε τρίτους. Από τη μία ως απόρρητη χαρακτηρίζεται εκείνη όπου τα μέρη επιθυμούν να μην περιέλθει το περιεχόμενο της επικοινωνίας τους σε τρίτους και για το λόγο αυτό προσπαθούν να την πραγματοποιούν με μέσα που εξασφαλίζουν τη μυστικότητα. Από την άλλη ως δημόσια νοείται εκείνη όπου οι συμμετέχοντες επικοινωνούν και γνωρίζοντας ότι το περιεχόμενο του μηνύματος μπορεί να γίνει γνωστό σε τρίτους, δεν εμποδίζουν καμιά τέτοια ενέργεια.

Κλείνοντας, ως προς τους ορισμούς που κατά καιρούς δίνονται ως προς τι επομένως είναι η επικοινωνία, θα μπορούσαμε να μνημονεύσουμε τα λόγια της μεγάλης συγγραφέως Virginia Satir³ όπου θεωρεί πως η επικοινωνία είναι για τις σχέσεις των ανθρώπων ότι είναι «η αναπνοή για τη διατήρηση της ζωής». Με τα λόγια αυτά υποδηλώνεται η αναγκαιότητα που υπήρχε πάντα μεταξύ των ανθρώπων για επικοινωνία - ανταλλαγή μηνυμάτων μέσα από τα οποία δημιουργεί, καλλιεργείται και εξελίσσεται ατομικά και συλλογικά. Χαρακτηρίζεται ως διαδικασία ζωτικής σημασίας και είναι καθοριστική για την επιβίωση των μερών. Φυσικά κάθε τρόπος επικοινωνίας είναι μοναδικός και αποτελεί ιδιαίτερο

³ V. Satir, Ανθρώπινη επικοινωνία Καλύτερες σχέσεις με τους εαυτούς και με τους άλλους, Εκδ. Δίοδος, 1995.

γνώρισμα κάθε προσωπικότητας. Εν συντομία λοιπόν οι βασικότεροι λόγοι για την πραγματοποίηση της επικοινωνίας είναι ενδεικτικά η πληροφόρηση - ενημέρωση, ο συντονισμός δράσεων μεταξύ των ομάδων και τέλος η έκφραση των συναισθημάτων.

1.1 Ο ρόλος της επικοινωνίας

Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, η επικοινωνία αποτελεί πρωτεύουσα και καθοριστική ανάγκη του ατόμου. Θεωρείται θεμελιώδης προϋπόθεση της δημιουργικότητας, της εξέλιξης και της ύπαρξης των ανθρώπων σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Μέσω της επικοινωνίας ο άνθρωπος συνδέεται με άλλους ανθρώπους, ομάδες, λαμβάνει αποφάσεις και πετυχαίνει στόχους που αποτελούν προϊόν αποτελεσματική επικοινωνίας. Ως χαρακτηριστικά εκείνης επιγραμματικά θα μπορούσαν να είναι τα παρακάτω. Πρόκειται για μια λειτουργία που στηρίζεται στην ψυχολογία του ατόμου και στην προσωπικότητά του, έχει χαρακτήρα που απαιτεί τη συνύπαρξη τουλάχιστον δύο ατόμων και τέλος εκδηλώνεται από μία ποικιλία λόγων, έργων, συναισθημάτων, κινήσεων και εκφράσεων τα οποία αποτελούν γνωρίσματα κοινά και αντιληπτά από όλα τα μέρη που μετέχουν.

Ο άνθρωπος στην καθημερινότητά του λαμβάνει πολλούς ρόλους όπου ο καθένας εξυπηρετεί και διαφορετικού είδους επικοινωνία. Το κάθε είδος αποσκοπεί και διαφορετικούς σκοπούς, χωρίς βέβαια να χάνει τα κύρια χαρακτηριστικά της.

1.2 Ο σκοπός της επικοινωνίας

Ο σκοπός της επικοινωνίας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο είναι ο συντονισμός των δραστηριοτήτων των κοινωνιών της, με τρόπο ώστε να προάγεται η αποτελεσματικότητα τόσο της μονάδας όσο και του συνόλου. Άρα η ποιοτική αναβάθμιση της επικοινωνίας επιτυγχάνεται μέσα από μια συνολική προσπάθεια όλων των μερών και δεν είναι μόνο ατομικό έργο. Βέβαια είναι πολύ σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην έλλειψη της επικοινωνίας. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου τα μέρη λόγω εσφαλμένων εντυπώσεων ή μη

ορθής συνεννόησης οδηγούν την ομάδα σε αποδιοργάνωση και παραπλάνηση. Αποτέλεσμα λοιπόν αυτού του αποπροσανατολισμού οδηγεί σε καταστάσεις και γεγονότα δυσάρεστα που μόνο «πίσω» οδηγούν μια κοινωνία.

1.3 Οι μορφές της επικοινωνίας

Οι μορφές επικοινωνίας που χρησιμοποιήθηκαν από τον άνθρωπο είναι οι εξής: μη λεκτική (κινήσεις χεριών, σώματος, προσώπου), προφορική, γραπτή, οπτική, ακουστική, οπτικοακουστική, ηλεκτρονική και τεχνολογίες πληροφορικής οι οποίες χρησιμοποιούνται ανάλογα με την περίπτωση.

Πέραν των κλασικών μορφών επικοινωνίας γραπτή, προφορική, ακουστική, η ηλεκτρονική επικοινωνία χρόνο με τον χρόνο παρουσιάζει τεράστια ταχύτητα εξάπλωσης, διάδοσης, μα και μορφοποίησης.

Η ηλεκτρονική επικοινωνία συνειδητά ή ασυνείδητα έχει «εισχωρήσει» για τα καλά στη ζωή των ανθρώπων, στην καθημερινότητα του και σε όλες τις σχέσεις που εκείνος δημιουργεί και αναπτύσσει (οικογενειακές, φιλικές, επαγγελματικές).

Σήμερα η επικοινωνία γνωρίζει τεράστια ανάπτυξη, ξεφεύγοντας από το κλασικό πρότυπό της, μια νέα ψηφιακή τάξη πραγμάτων έρχεται για να μείνει.

Όμως σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να λησμονούνται οι παραδοσιακές μορφές επικοινωνίας, οι οποίες συνεχίζουν να διαδραματίζουν έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στις ζωές μας.

1.4 Το προστατευτικό περιεχόμενο της επικοινωνίας

Πρώτη φορά συναντάμε την έννοια του απόρρητου των επιστολών στο Σύνταγμα του 1844 και συγκεκριμένα στο άρθρο 14 «το απόρρητο των επιστολών είναι απαραβίαστο». Στη συνέχεια και λίγα χρόνια αργότερα με το Σύνταγμα του 1864, στο άρθρο 20, προτίθεται η λέξη «απολύτως» στη φράση «το απόρρητο των επιστολών είναι απαραβίαστο». Μετέπειτα με το σύνταγμα του 1952, στο παραπάνω ενσωματώνεται η φράση «το απόρρητο των επιστολών και της καθιοιονδήποτε άλλο τρόπο ανταπόκρισης είναι απαραβίαστο», φτάνοντας στην τελική μορφή που διαμορφώνεται με το άρθρο 19 του Συντάγματος του 1975⁴, όπου πλέον γίνεται λόγος για «ελεύθερη επικοινωνία». Για πρώτη φορά προστατεύεται η μυστικότητα της επικοινωνίας αλλά και η ελευθερία της. Ο καθένας πλέον επιλέγει ελεύθερα να προβαίνει σε ιδιωτική επικοινωνία με το άτομο ή τα άτομα που εκείνος επιλέγει στο χρόνο και στον τόπο της δικής του επιλογής και με το μέσο που εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες του. Το δικαίωμα αυτό τυγχάνει ανεμπόδιστο και απροσπέλαστο εκτός από τις περιπτώσεις που το ίδιο το Σύνταγμα προβλέπει στην παράγραφο 2 του άρθρου 19.

1.5 Τα εσωτερικά και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας

Η επικοινωνία έχει την εσωτερική και την εξωτερική της πλευρά. Στο Σύνταγμα προστατεύεται η επικοινωνία στο σύνολό της. Αρχικά ως εσωτερική είναι ότι περιέχεται στο περιεχόμενο της επικοινωνίας ενώ η κίνηση της αλληλογραφίας αποτελεί την εξωτερική επικοινωνία. Στα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας ανήκουν: το ονοματεπώνυμο, η διεύθυνση, η ιδιότητα του παραλήπτη, ο χρόνος και ο τόπος αποστολής.

Στο πέρασμα των χρόνων η επικοινωνία αποδείχθηκε πολύτιμο αγαθό και η ανάγκη για την προστασία και τη διαφύλαξη της ήταν μεγάλη. Ο νομοθέτης πρώτος είναι αυτός που επιθυμεί να την προστατεύσει είτε στην εσωτερική είτε στην εξωτερική της μορφή. Η τελευταία(εξωτερική ή έμμεση επικοινωνία) προστατεύεται από το άρθρο 19 του ελληνικού

⁴ 19 παρ. 1 Συντάγματος.

Συντάγματος. Το άρθρο 19 προστατεύει την εξωτερική μορφή της επικοινωνίας ενώ ταυτόχρονα είναι υπεύθυνο για την προστασία του εσωτερικού απορρήτου της επικοινωνίας, αγαθό που θα αναλύσουμε λεπτομερώς παρακάτω. Κατά μια άλλη άποψη τα εξωτερικά στοιχεία δεν υπάγονται στο 19 παρ. 1 και επομένως δεν προστατεύονται.

Το ΕΔΔΑ ως προς αυτό το δίπολο ακολουθεί τη γνώμη πως τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας υπάγονται στο απόρρητο. Σύμφωνα με τη νομολογία του, η καταγραφή των τηλεφωνικών αριθμών, χωρίς τη ρητή συναίνεση του συνδρομητή του υποκειμένου, θεωρείται επέμβαση στην αλληλογραφία του τελευταίου, σύμφωνα με το άρθρο 8 ΕΣΔΑ.⁵

2. ΤΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Απόρρητη, σύμφωνα με τους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς, είναι η από το δίκαιο προστατευόμενη μυστική επικοινωνία, εκείνη δηλαδή που πραγματοποιείται με μέσα που εξασφαλίζουν τη μυστικότητα που αφορά οποιοδήποτε θέμα, πέρα από τα ζητήματα που αφορούν την εθνική ασφάλεια και τα ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα. Όπως και η ίδια η επικοινωνία, έτσι και η απόρρητη επικοινωνία προϋποθέτει δύο τουλάχιστον επικοινωνούντα μέρη τα οποία συνδέονται μεταξύ τους με μηνύματα, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα με σκοπό την ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών, προβληματισμών κ.τ.λ. Η έννοια του απορρήτου αναφέρεται σε μια μυστική - εμπιστευτική επικοινωνία, η οποία θέλει να παραμείνει γνωστή μόνο μεταξύ των επικοινωνούντων μερών⁶ και όχι σε ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Το περιεχόμενο και το απόρρητο του προστατεύεται και κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 του ελληνικού Συντάγματος.

⁵ ΕΔΔΑ 2.8.1984 Malone κατά Ηνωμ. Βασιλείου, Α 82, σ. 37-38.

⁶ Στ. Τσακυράκης, Το απόρρητο της επικοινωνίας: απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης; ΝοΒ 1993, σελ. 997.

Το απόρρητο είναι μια νομική ιδιότητα που τη δίνει το ίδιο το Σύνταγμα ενώ είναι σημαντικό η ιδιότητα αυτή να μην αίρεται από αυτό. Αυτό λοιπόν καθιστά την μυστική επικοινωνία απόρρητη διότι προστατεύεται από το δίκαιο. Πρακτικά όταν γίνεται λόγος για απόρρητο σημαίνει πως μια επιστολή είναι κλειστή και σφραγισμένη, το ηλεκτρονικό μήνυμα ασφαλές και διασφαλισμένο, η τηλεφωνική γραμμή απομονωμένη και δεν ελέγχεται από ξένους παράγοντες. Το απόρρητο υποστηρίζεται πως βρίσκεται στο μεταίχμιο των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ατόμου. Συνδέεται άμεσα με την προσωπική ζωή και αποτελεί εγγύηση εν γένει της προσωπικής ελευθερίας. Προστατεύει και προφυλάσσει την ελεύθερη και εμπιστευτική επικοινωνία του ενός μέρους με το άλλο που σκοπό έχει την έκφραση και την εκδήλωση ιδεών, σκέψεων και αποφάσεων. Θεωρείται απόλυτα αποδεκτό το γεγονός ότι το δικαίωμα του απορρήτου της επικοινωνίας τυγχάνει δικαιολογημένως αυξημένης συνταγματικής προστασίας καθώς όταν εκείνο παραβιάζεται γίνεται συνήθως εν αγνοία του θιγομένου, η προσβολή θίγει αόριστο αριθμό προσώπων καθώς και είναι συνυφασμένο με περισσότερες ατομικές ελευθερίες. Η προστασία του απορρήτου λοιπόν περιλαμβάνει όχι μόνο το περιεχόμενο του ίδιου του μηνύματος αλλά και τα εξωτερικά του στοιχεία (την ταυτότητα των επικοινωνούντων, τον τρόπο, το χρόνο της επικοινωνίας) καθώς και τον ίδιο το λόγο της επικοινωνίας, όπως θα εξετάσουμε αναλυτικά στην ενότητα για τους λόγους άρσης του απορρήτου.⁷

Παρ όλα αυτά θεωρητικοί υποστηρίζουν πως το απόρρητο μόνο μαζί με το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής διαγράφει τα όρια της ιδιωτικής σφαίρας που προστατεύει την έννομη τάξη.⁸ Η προστασία του περιεχομένου της επικοινωνίας ξεκινά από τη στιγμή που το μήνυμα εξωτερικεύεται. Ακόμη και με παλαιότερες απόψεις, η προστασία του απορρήτου δεν εκκινεί μόνο με την ταχυδρόμηση

⁷ Γ. Καμίνης, Το απόρρητο της τηλεφωνικής επικοινωνίας: η Συνταγματική προστασία και η εφαρμογή της από τον ποινικό νομοθέτη και τα δικαστήρια, Εκδ. ΝοΒ 1995, σελ. 510-511.

⁸ Στ. Τσακυράκης, Το απόρρητο της επικοινωνίας: απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης, Εκδ. ΝοΒ 1993, σελ. 996

μιας επιστολής, αλλά καλύπτει και τη μεταφορά αυτής στο ταχυδρομείο αφού αποτελεί μέρος της επικοινωνίας.⁹

Η ελευθερία και το απόρρητο της επικοινωνίας είναι έννοιες ετερόκλητες αφού δεν ταυτίζονται ούτε ως έννοιες ούτε ως δικαιώματα παρόλη τη στενή σύνδεσή τους. Από τη μία η ελευθερία της επικοινωνίας είναι το δικαίωμα του κάθε μέρους, του κάθε ατόμου να τελεί επικοινωνίες όπως εκείνο ελεύθερα επιθυμεί, αδιαφορώντας για τον τρόπο, το είδος, το μέσο. Από την άλλη το δικαίωμα του απορρήτου συνίσταται στη μη παραβίαση των επικοινωνιακών απορρήτων. Το απαραβίαστο αυτό αποτελεί αυτόνομο θεμελιώδες δικαίωμα του οποίου η προστασία είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη αφενός με τη χρήση του επιρρήματος «απολύτως», αφετέρου με την εφαρμογή των αυστηρών προϋποθέσεων - εγγυήσεων που θέτει το άρθρο 19, παρ.1 εδ. β' του Συντάγματος ως προς την επιβολή περιορισμών σε αυτό. Το άρθρο 19, παρ.1 εδ. α', αναφέρει το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνιών. Η μυστικότητα της επικοινωνίας μεταξύ των μερών πρέπει να διέπεται από συνθήκες πλήρους ελευθερίας. Σε διαφορετική περίπτωση η ελεύθερη επικοινωνία θα καταστρατηγούνταν και τα μέρη θα ένιωθαν ανασφαλείς ως προς την οποιαδήποτε κίνηση. Κατά συνέπεια το άρθρο 19 του Συντάγματος εξασφαλίζει το κλίμα εμπιστευτικότητας κάτω από το οποίο οφείλει να «φωλιάζει» το απόρρητο της κάθε επικοινωνίας των μερών της. Με άλλα λόγια εγγυάται τον αποκλεισμό των κινδύνων που προκύπτουν από την πραγματοποίηση της επικοινωνίας για την πληροφόρηση του περιεχομένου της από αμέτοχους σε αυτή τρίτους.¹⁰

2.1 Το έννομο αγαθό του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών

⁹ Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση, Εκδ. Σάκκουλας, σελ. 421 και

Γ. Καμίνης, Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων: οι αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική και πολιτική δίκη, Εκδ. Σάκκουλας, σελ. 205.

¹⁰ Δ. Σπυράκος, Το απόρρητο της επικοινωνίας. Βασικές αρχές και επιλογές για τη δικαιοπολιτική αντιμετώπιση του, ΤοΣ, νο 3, 1993, σελ. 522.

Το απόρρητο των τηλεφωνικών επικοινωνιών προστατεύεται ως αυτοτελές έννομο αγαθό από την ελληνική έννομη τάξη.

Η προστασία αυτή εδράζεται στο γεγονός ότι το άτομο ως μέρος της επικοινωνίας δεν μπορεί ατομικά να γεφυρώσει την απόσταση της επικοινωνίας και για το λόγο αυτό εξαρτάται από τρίτους, οι οποίοι αναλαμβάνουν να κάνουν αυτό.¹¹

Το έννομο αγαθό που προστατεύεται είναι το δικαίωμα του ατόμου ως προς το σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής γενικότερα καθώς και το δικαίωμα για πληροφοριακή αυτοδιάθεση ειδικότερα.¹² Το δικαίωμα αυτό δεν είναι άλλο από τη διάθεση του ανθρώπου να αποφασίζει ο ίδιος πότε, πως, οι υπό ποιες περιπτώσεις, κατώ από ποιες προϋποθέσεις, υπό ποιες περιστάσεις απόρρητες στιγμές ιδιωτικής ζωής θα γίνουν γνωστές.

Σκοπός του απορρήτου της επικοινωνίας του ανθρώπου είναι η διασφάλιση του ως προς τη μη αποκάλυψη ιδιωτικών πτυχών της προσωπικότητάς του, οι οποίες μπορεί να καθίστανται μειωτικές ή προσβλητικές για εκείνον.

Το δικαίωμα στο σεβασμό της αλληλογραφίας και γενικότερα των επικοινωνιών ορίζονται στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εφεξής ΕΣΔΑ καθώς και του άρθρου 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου συσχετίζονται μαζί και άμεσα με το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και της κατοικίας.¹³

Η έκταση του απορρήτου διευρύνεται ή ελαχιστοποιείται, σύμφωνα με τη βούληση του ίδιου του ατόμου, υπό την προϋπόθεση ότι δεν προσβάλλονται άλλα συνταγματικά προστατευόμενα αγαθά ή δικαιώματα τρίτων.¹⁴

¹¹ Π. Φιλόπουλος, Ποινική Προστασία Απορρήτου, Συστηματική Ερμηνεία άρθρων 370-371 ΠΚ, Εκδ. Σάκκουλα, 2014, σελ. 31.

¹² Ε. Σαατζίδου-Παντελιάδου, Νέοι κανόνες δικαίου στο πλαίσιο της Νέας Οικονομίας, Ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων οικονομικής συμπεριφοράς, Εκδ. Γιαχούλη, Θεσσαλονίκη 2007.

¹³ Χ. Σατλάνης, Εισαγωγή στο Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 2^η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 367.

¹⁴ Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3^η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 251-252.

Το γεγονός πως ένα άτομο παρευρίσκεται σε χώρους εκτός της κατοικίας του ή του προσωπικού του χώρου δεν πρέπει να του στερεί το δικαίωμα ως προς την προστασία της προσωπικής του ζωής και εξακολουθεί να έχει την αξίωση να λειτουργεί και να κινείται χωρίς το φόβο του ελέγχου ή της εποπτείας.¹⁵

Η ιδιωτική ζωή χωρίζεται σε τρεις βαθμίδες. Αρχικά γίνεται λόγος για την απαραβίαστη βαθμίδα, η οποία αποτελείται από την ανθρωπινή αξιοπρέπεια ή στιγμιότυπα από την ιδιωτική ζωή του ατόμου¹⁶ πράγματα που είναι ικανά να τον απαξιώσουν σε βαθμό τέτοιο με αποτέλεσμα την καταρράκωση της προσωπικότητάς του, τον εξευτελισμό του, την προσβολή της ίδιας του της ύπαρξης.

Η βαθμίδα αυτή εξομοιώνεται απόλυτα με την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και δεν συγκρίνεται με κανένα άλλο δικαίωμα και υπερισχύει έναντι όλων.

Αυτό λοιπόν κατά συνέπεια σημαίνει πως ακόμη και σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, δημόσιου κινδύνου τα αποδεικτικά μέσα που συλλέγονται καταπατώντας τη βαθμίδα αυτή, θεωρούνται μη αξιοποιήσιμα και δεν χρησιμοποιούνται.

Στη συνέχεια ακολουθεί η σχετικά προστατευόμενη βαθμίδα ιδιωτικής ζωής, κατά την οποία τα αποδεικτικά μέσα συλλέγονται και χρησιμοποιούνται μετά από την απαραίτητη έρευνα και στάθμιση και πάντα με βάση την αρχή της αναλογικότητας.¹⁷

Τέλος, βρίσκεται η βαθμίδα στην οποία εκλείπει πλήρως το στοιχείο της ιδιωτικότητας είτε γιατί πρόκειται για καθαρά κοινωνικές επαφές μεταξύ των ατόμων είτε γιατί η συμπεριφορά του ατόμου δεν συνιστά εξέλιξη της προσωπικότητάς τους.¹⁸

Στη βαθμίδα αυτή τα μέσα που συλλέγονται αξιοποιούνται πάντα και σε κάθε περίπτωση.

¹⁵ Χ. Σατλάνης, Σκέψεις προς αποσαφήνιση του επιτρεπτού ή μη της αξιοποίησης της μαγνητοταινίας ή της βιντεοταινίας ως αποδεικτικού μέσου – απόφαση ΑΠ της υπ' αριθ. 53/2010.

¹⁶ εντάσσονται στιγμιότυπα εντός της οικίας του ατόμου, στιγμές προσωπικές, ερωτικές ή οτιδήποτε άλλο εμπίπτει στον απόλυτα προσωπικό χαρακτήρα αυτού.

¹⁷ π.χ. η χρησιμοποίηση βιντεοταινίας η οποία περιλαμβάνει τρυφερές σκηνές των Α και Β, προς μη εμπλοκή του πρώτου – άλλωθι - σε τέλεση ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος .

¹⁸ π.χ. εγκληματικές συμπεριφορές – καταγραφή συνομιλίας με την οποία καταστρώνονται οι πράξεις.

2.2 Οι προϋποθέσεις που προσδιορίζουν το απόρρητο

Ως ορισμός της απόρρητης επικοινωνίας θα μπορούσε να είναι η από το δίκαιο προστατευόμενη μυστική επικοινωνία η οποία αφορά οποιοδήποτε θέμα επικοινωνίας – συζήτησης – έκφρασης και πραγματοποιείται με όποιο μέσο εξασφαλίζει τη μυστικότητα αυτή.

Και η απόρρητη επικοινωνία ως απαραίτητο στοιχείο έχει τη μυστική επικοινωνία των μερών στην οποία εκείνα αλληλεπιδρούν, επικοινωνούν, αναπτύσσονται, ανταλλάσσουν πληροφορίες χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα εκθέτοντας σκέψεις, πληροφορίες, προβληματισμούς.

Σύμφωνα με τον αείμνηστο καθηγητή κ. Σταύρο Τσακυράκη, το απόρρητο αναφέρεται στην εμπιστευτική εκείνη επικοινωνία, όπου τα μέρη της καταβάλλουν και κάθε δυνατή προσπάθεια, όχι μόνο να μη δημοσιοποιηθεί αυτή αλλά και να παραμείνει γνωστή αποκλειστικά και μόνο μεταξύ αυτών.¹⁹

Ο Α. Μάνεσης χαρακτηρίζει το απόρρητο ως «απολύτως μυστικό» καθώς η βούληση των μερών της επικοινωνίας εξαρτά και καθορίζει τον απολύτως μυστικό χαρακτήρα αυτής.²⁰

Η επικοινωνία καθώς και το περιεχόμενο της όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, προστατεύεται εφόσον οι ενδιαφερόμενοι της πάρουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για τη διαφύλαξη και την ακεραιότητά τους.

Τα στοιχεία που ορίζουν το απόρρητο της επικοινωνίας επιγραμματικά είναι: α) τα μέρη, β) το περιεχόμενο – μήνυμα, γ) το μέσο ή τα μέσα που χρησιμοποιούνται για υπάρξει επικοινωνία, δ) η μορφή της επικοινωνίας η οποία πρέπει να είναι απόρρητη.

Η απόρρητη επικοινωνία είναι εκείνη λοιπόν που διέπεται από μυστικότητα, ιδίως ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος και που προστατεύεται νομικά.

¹⁹ Στ. Τσακυράκης, Το απόρρητο της επικοινωνίας: απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης; Εκδ. ΝοΒ 1993, σελ. 997.

²⁰ Α. Μάνεσης, Συνταγματικά Δικαιώματα Α'- Ατομικές ελευθερίες, 4η Έκδ. Σάκκουλας 1982, σελ. 236.

Κατά συνέπεια, ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία εξασφαλίζει τη μυστικότητα της και έτσι μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόρρητη εφόσον τα επικοινωνούντα μέρη περιορίζουν τη γνώση του περιεχομένου της. Ως προς την εξασφάλιση της μυστικότητας κρίνεται ως απαραίτητη η επιλογή του μέσου, το οποίο είναι εκείνο που διασφαλίζει το απόρρητο.

Πρακτικά λοιπόν μιλώντας το απόρρητο υπάρχει όταν μια τηλεφωνική γραμμή δεν παρακολουθείται, όταν μια επιστολή είναι κλειστή, όταν το ηλεκτρονικό μήνυμα αποστέλλεται με ασφαλή τρόπο στον παραλήπτη του.

Η μυστικότητα συνεπώς αποτελεί στοιχείο εσωτερικό που αφορά τον τύπο, την εξωτερική μορφή της επικοινωνίας.

Η επικοινωνία προστατεύεται στο σύνολο της από τη γενικότερη έννοια της ελευθερίας της επικοινωνίας, όπου κατοχυρώνεται στο Άρθρο 14 του Συντάγματος παρ. 1, και όχι από το απόρρητο της επικοινωνίας. Το ελληνικό Σύνταγμα προστατεύει την επικοινωνία στην ολότητα της και ως σύνολο με οποιονδήποτε τρόπο κι αν γίνεται, χωρίς να ενδιαφέρεται για το μέσο που χρησιμοποιείται.

Σημασία έχει λοιπόν ο απόρρητος χαρακτήρας του μηνύματος και αυτός οφείλεται να προστατεύεται και όχι το περιεχόμενο του.

Εύλογο ερώτημα τίθεται εάν η μυστικότητα και ο απόρρητος χαρακτήρας του μηνύματος καλύπτουν όλες τις περιπτώσεις, ακόμη και εκείνες που θεωρούνται ως παράνομες.

Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 19 του Συντάγματος, είναι ασφαλής η οποιαδήποτε μεταβίβαση μηνύματος ανεξάρτητα από τη νομιμότητά του εισάγοντας όμως δύο άκρως σημαντικές εξαιρέσεις.

Στο δεύτερο εδάφιο του ίδιου άρθρου εισάγονται δύο λόγοι με τις οποίους παύει η οποιαδήποτε προσπάθεια μυστικότητας της επικοινωνίας.

Αυτοί δεν είναι άλλοι από την εθνική ασφάλεια ή τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

Η μυστική επικοινωνία καθίσταται απόρρητη ακριβώς επειδή προστατεύεται από το δίκαιο. Το χαρακτηριστικό της μυστικότητας είναι η πραγματική ιδιότητα της επικοινωνίας, την οποία διαφυλάσσουν και διατηρούν τα ίδια τα μέρη που μετέχουν, ενώ το απόρρητο είναι νομική ιδιότητα την οποία προσδίδει το δίκαιο. Απόρρητη δηλαδή είναι η νομική ιδιότητα την οποία προσδίδει το δίκαιο. Άρα απόρρητη είναι η μυστικότητα που αναγνωρίζεται και προστατεύεται από το ίδιο το δίκαιο. Ως νομική οντότητα το απόρρητο δεν αίρεται.

Συνδέεται άμεσα με την προσωπική ζωή και την προσωπική ελευθερία των μερών καθώς και είναι οιονεί προέκταση του ασύλου της κατοικίας.

Προστατεύει πομπό και δέκτη ώστε να επικρατεί το αίσθημα της ελευθερίας και της εμπιστευτικότητας ως προς την έκφραση ιδεών, συναισθημάτων, σκέψεων που ανταλλάσσουν εκατέρωθεν.

Συνδέεται άμεσα και με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και κυρίως της πνευματικής αφού δεν είναι λίγες οι φορές όπου το περιεχόμενο της επικοινωνίας μπορεί να αποτελεί μέρος της περιουσίας κάποιου μέρους (πομπού ή δέκτη).²¹

Συνεπώς, το δικαίωμα ως προς το απόρρητο της επικοινωνίας, θίγεται πάντοτε κρυφά, εφόσον όταν παραβιάζεται γίνεται εν αγνοία του προσβαλλομένου, η προσβολή αυτή αφορά αόριστο αριθμό προσώπων και επίσης είναι άμεσα συνδεδεμένο με μεγάλο αριθμό ατομικών ελευθεριών, πράγμα που δικαιολογεί την αυξημένη συνταγματική του προστασία.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω το προστατευόμενο αγαθό του άρθρου 19 παρ. 1 του Συντάγματος είναι «η ελεύθερη ανταπόκριση και επικοινωνία» ως προέκταση της ελευθερίας της γνώμης.²²

Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση όμως να λησμονάται πως το απαραβίαστο του απορρήτου αποτελεί και εκδήλωση του ιδιωτικού βίου των επικοινωνούντων μερών καθώς η επικοινωνία που αναπτύσσεται χρήζει μεγάλης εμπιστευτικότητας.

²¹ π.χ. η επιστολή, για παράδειγμα αν έχει ιδιαίτερη αξία, μπορεί να αποτελέσει μέρος της περιουσίας του αποστολέα ή του παραλήπτη.

²² Άρθρο 14, παρ. 1 του Συντάγματος.

Η προστασία του απορρήτου εκτός από το περιεχόμενο του μηνύματος που καλύπτει, περιλαμβάνει και τα εξωτερικά στοιχεία, δηλαδή με άλλα λόγια την ταυτότητα των μερών, το ίδιο το γεγονός της επικοινωνίας, τον χρόνο, τον τόπο διεξαγωγής αυτής όπως θα εξετάσουμε αναλυτικά παρακάτω για τους λόγους άρσης του απορρήτου.²³

Βέβαια η παραπάνω άποψη έχει και τον αντίποδα της αφού θεωρητικοί του είδους υποστηρίζουν πως το απόρρητο απλά και μόνο μαζί με το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής αποτελεί τα όρια της ιδιωτικής σφαίρας που προστατεύει η έννομη τάξη.²⁴

Ως προς το απαραβίαστο του απορρήτου της επικοινωνίας, όπως θα αναλυθεί και κατωτέρω, θεωρείται δικαίωμα θεμελιώδες του οποίου η προστασία κρίνεται ιδιαίτερα ενισχυμένη εξ ου και οι αυστηρές προϋποθέσεις και οι εγγυήσεις που θέτει το Άρθρο 19, παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος για την επιβολή περιορισμών σ' αυτό.

Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, η οποιαδήποτε επικοινωνία με όποιο βαθμό και τρόπο αυτή συντελείται, πρέπει να διεξάγεται σε ένα κλίμα πλήρους προστασίας και ελευθερίας, αφήνοντας τα μέλη της ελεύθερα και χωρίς το άγχος της παραβίασης της ιδιωτικότητάς τους. Κατά συνέπεια το άρθρο 19 του Σ δεν αναφέρεται μόνο στην εμπιστευτική εξ αποστάσεως ανταπόκριση αλλά και την ενώπιος ενώπιω επικοινωνία των μερών η οποία οφείλει να έχει την ίδια βαρύτητα ως προς την διαφύλαξη της όπως και η πρώτη.

²³ Γ. Καμίνης, Το απόρρητο της τηλεφωνικής επικοινωνίας: Η Συνταγματική προστασία και η εφαρμογή της από τον ποινικό νομοθέτη και τα δικαστήρια, Εκδ. ΝοΒ 1995, σελ. 510-511.

²⁴ Σ. Τσακυράκης, Το απόρρητο της επικοινωνίας: απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης; Εκδ. ΝοΒ 1993, σελ. 996).

2.3 Οι φορείς και οι αποδέκτες του δικαιώματος

Φορείς του δικαιώματος ή υποκείμενα του απορρήτου της επικοινωνίας είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα ημεδαπής, αλλοδαπής ακόμη και ανιθαγενείς. Σύμφωνα με το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), δεν γίνεται καμία διάκριση ως προς τον προσδιορισμό των φυσικών προσώπων. Στην ίδια ακριβώς κατεύθυνση πορεύονται και οι διατάξεις του ν. 2225/1994 όπου αναλύουν τη διαδικασία άρσης απορρήτου της επικοινωνίας, η οποία ισχύει κατά παντός προσώπου.

Εκτός των φυσικών προσώπων, φορείς του δικαιώματος καλούνται και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου. Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ως προς την τελευταία κατηγορία (νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου), ως φορείς δημόσιας εξουσίας δεσμεύονται αλλά δεν ωφελούνται από τα ατομικά δικαιώματα.²⁵

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η προστασία του απορρήτου είναι απόλυτη και προστατεύεται απέναντι και στην κρατική εξουσία αλλά και στους ιδιώτες.²⁶

Έτσι, γίνεται αντιληπτό πως το απόρρητο της επικοινωνίας με όποιο τρόπο αυτή συντελείται, πρέπει να τυγχάνει απολύτως σεβασμού όχι μόνο από τα κρατικά όργανα αλλά και από τους ίδιους τους πολίτες.

Ωστόσο έντονος προβληματισμός γεννάται ως προς το εάν εκείνος που γίνεται ο αποδέκτης του μηνύματος – της επικοινωνίας έχει το δικαίωμα να αποτυπώσει αυτήν χωρίς να το γνωρίζει το άλλο μέρος. Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η οποία δέχεται ότι η καταγραφή (και γνωστοποίηση στις αστυνομικές αρχές) οποιουδήποτε αριθμού, κλήσεων που εξάγεται από τη

²⁵ Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά Δικαιώματα, 2η Έκδοση αναθεωρημένη, Εκδ. Σάκκουλας: Αθήνα- Κομοτηνή 2005, σελ. 421, αλλά και Γ. Καμίνης, Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων: οι αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική και πολιτική δίκη, Εκδ. Σάκκουλας: Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 353.

²⁶ Με το Άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' του Συντάγματος ορίζεται πως τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Με τη διάταξη αυτή γίνεται αντιληπτό πως το άτομο προστατεύεται απέναντι στην κρατική και ιδιωτική εξουσία.

συγκεκριμένη συσκευή χωρίς τη συναίνεση του έτερου μέρους συνιστά καταρχήν επέμβαση στην «αλληλογραφία» του τελευταίου.²⁷

Όσον αφορά αν η προστασία του Άρθρου 19 αφορά και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας όμως, η Εισαγγελία του Αρείου Πάγου εξέφρασε διαφορετικές απόψεις. Συγκεκριμένα το καλοκαίρι του 2009 ο τ. Εισαγγελέας του ΑΠ κ. Σανιδάς σε σχετική γνωμοδότηση σε σχέση με το αν τα ιστολόγια (blogs) καλύπτονται από τις περί απορρήτου διατάξεις παρατηρεί ότι α) οι διατάξεις του Π.Δ. 47/2005, εκδοθέντος κατ' εξουσιοδότηση των Ν. 2225/1994, και 3115/2003 (Άρθρο 9) με τις οποίες επεκτείνεται το απόρρητο των επικοινωνιών στις επικοινωνίες μέσω διαδικτύου (internet) και στα εξωτερικά στοιχεία επικοινωνίας (αριθμός κλήσης, στοιχεία καλούντος καλουμένου, ώρα κλήσης κτλ), και θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο όταν θα εξετάσουμε την προστασία στο επίπεδο της κοινής νομοθεσίας, είναι ανίσχυρες διότι έρχονται πρώτον σε αντίθεση ως προς το Άρθρο 19 του Συντάγματος και έχουν εκδοθεί καθ' υπέρβαση νομοθετικής εξουσιοδότησεως αφού ούτε από τις διατάξεις του Ν. 2225/1994 ούτε από τις διατάξεις του Ν. 3115/2003 παρέχεται εξουσιοδότηση να προσδιοριστεί με Π.Δ. η έκταση του απορρήτου της επικοινωνίας και τι αυτό καλύπτει, ενώ εξίσου με τις διατάξεις των ανωτέρω νόμων δεν ορίζεται ότι το απόρρητο της επικοινωνίας καλύπτει και τα εξωτερικά στοιχεία αυτής.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως η προστασία του απορρήτου κρίνεται αναγκαία εμφανώς περισσότερο στην ιδιωτική σφαίρα από εκείνη του ιδίου δικαιώματος από την κρατική εξουσία. Εξάλλου δεν είναι λίγες πλέον οι φορές όπου οι επικοινωνιακές υπηρεσίες διεξάγονται από εταιρίες ιδιωτικές.

Ο όρος «απολύτως» που αναφέρεται στο παραβίαστο του άρθρου 19, αφορά τόσο τα κρατικά όργανα όσο και στους ιδιώτες, μας βοηθάει να κατανοήσουμε ότι με βάση τις σημερινές συνθήκες και τις αρμοδιότητες που έχουν πολλές από τις εν λόγω εταιρίες,

²⁷ κατά την έννοια του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ έστω και μικρότερης βαρύτητας από την υποκλοπή του περιεχομένου των συνδιαλέξεων.

πόσο απαραίτητα προστατευμένες από το Σύνταγμα πρέπει να είναι οι συγκεκριμένες μορφές επικοινωνίας.

Επομένως θα ήταν αδιανόητο να παραμείνουν συνταγματικά απροστάτευτες οι μορφές αυτές της επικοινωνίας τη στιγμή μάλιστα όπου ο ίδιος ο νομοθέτης καθιερώνει το απόλυτα απαραβίαστο του απορρήτου κάθε είδους επικοινωνίας.

2.4 Οι ανεξάρτητες αρχές προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας

α) Η Εθνική Επιτροπή Προστασίας Του Απορρήτου Των Επικοινωνιών

Με τον Νόμο 2225/1994, ιδρύεται η Εθνική Επιτροπή Προστασίας του Απορρήτου των Επικοινωνιών, την οποία απαρτίζουν μέλη με ειδικές γνώσεις²⁸ γύρω από το θέμα της επικοινωνίας. Σκοπός της είναι α) η προστασία του απορρήτου των επιστολών και της τηλεφωνικής και κάθε άλλης μορφής τηλεπικοινωνιακής ανταπόκρισης ή επικοινωνίας κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος και β) ο έλεγχος ως προς την τήρηση των όρων άρσης του απορρήτου που είχε θέσει η δικαστική αρχή.

Η αρχή αυτή αντικαθίσταται με τον Νόμο 3115/2003, από την Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (γνωστή και ως ΑΔΑΕ).

β) Η Αρχή Διασφάλισης Του Απορρήτου Των Επικοινωνιών

Οι ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας και οι αυξανόμενες «απειλές» που ολοένα και πολλαπλασιάζονταν ως προς το απόρρητο της επικοινωνίας και της ελεύθερης ανταπόκρισης οδήγησαν τον Νομοθέτη να εντάξει στο άρθρο 19 του Συντάγματος τη νέα παράγραφο 2.

²⁸ προεδρεύει ο Αντιπρόεδρος της Βουλής μετέχουν βουλευτές και μέλη με εξειδικευμένες γνώσεις επί του θέματος, διορισμένοι από τον Πρόεδρο της Βουλής

Στην παράγραφο αυτή προβλέπεται η ίδρυση μιας νέας διοικητικής αρχής η οποία θα έχει ως αντικείμενο την προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών.

Έτσι λοιπόν με την παρ. 2 του άρθρου 19 του Συντάγματος νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία, τις αρμοδιότητες της ανεξάρτητης αυτής αρχής, η οποία θα διασφαλίζει το απόρρητο.

Η αρχή αυτή θεσπίζεται με τον Νόμο 3115/2003 ο οποίος αντικατέστησε τον Νόμο 2225/1994 – και με αυτόν τον τρόπο ιδρύεται η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ).

Η ΑΔΑΕ πέραν του άρθρου 19 του Συντάγματος καλύπτεται και από τις εγγυήσεις του επίσης νέου άρθρου 101^Α του Συντάγματος αναφορικά με την επιλογή, τη θητεία, την προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των μελών της.

Με την παρ. 2 του άρθρου 19, «δημιουργείται ένα πλαίσιο προστασίας του απορρήτου, ... που αφορούν τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της αρμόδιας Αρχής».²⁹

Τέλος ως προς τη διασφάλιση και την εύρυθμη λειτουργία της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών, σύμφωνα με το άρθρο 9 του Νόμου 3115/2003 ορίζονται τα εξής.

Με προεδρικό διάταγμα και με τη γνώμη της ΑΔΑΕ, ρυθμίζονται όλες εκείνες οι διαδικασίες και όλες εκείνες οι εγγυήσεις που αφορούν την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών καθώς επίσης και όλη εκείνη η μέθοδος που χρησιμοποιείται ως προς τη λήψη, αναπαραγωγή, μεταβίβαση των στοιχείων και όποια εγγύηση απαιτείται για τη χρήση και την καταστροφή τους. Ο,τιδήποτε αφορά τη διασφάλιση του απορρήτου γύρω από το ζήτημα τεχνικής – τεχνικών, κόστος εξοπλισμού, διαδικασία μεταξύ παρόχων υπηρεσιών επικοινωνίας και αρμόδιων αρχών ή όποιο άλλο θέμα προκύπτει ειδικό, τεχνικό άπτεται της εγγύησης της διασφάλισης άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών.

Αναφορικά με τις ελεγκτικές αρμοδιότητες της ΑΔΑΕ, συγκαταλέγονται και περιγράφονται στις διατάξεις του άρθ. 6 του Νόμου 3115/2003 και περιληπτικά περιλαμβάνουν:

²⁹ Γ. Τσολιάς, Οι Ελεγκτικές Αρμοδιότητες της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών – μια πρώτη προσέγγιση - ΔΙΜΕΕ, τεύχος 8, 2005, σελ. 539.

- i) διενέργεια ελέγχων (τακτικών – έκτακτων), (αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν καταγγελίας) σε υπηρεσίες, οργανισμούς, επιχειρήσεις οι οποίες ασχολούνται με το θέμα της τηλεπικοινωνίας.
- ii) κατάσχεση μέσων παραβίασης του απορρήτου και τον όλο εξοπλισμό με τον οποίο πραγματοποιείται αυτή.
- iii) καταστροφή πληροφοριών ή στοιχείων που αποκτώνται με παράνομη διαδικασία – παράνομη παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών.
- iv) διενέργεια έρευνας κατόπιν καταγγελίας με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων των καθ' ων η άρση του απορρήτου, ως προς τον τρόπο και τη διαδικασία αυτής.
- v) έλεγχος ως προς την τήρηση όρων και διαδικασίας της άρσης του απορρήτου χωρίς την εξέταση της κρίσης των αρμόδιων δικαστικών αρχών.
- vi) έλεγχος των προβλεπόμενων βιβλίων και αρχείων, εγγράφων, στοιχείων των επιχειρήσεων και των οργανισμών καθώς και κάθε είδους έρευνα σε γραφεία και εγκαταστάσεις αυτών, τη λήψη ένορκων καταθέσεων και τέλος όλα τα μέλη της ΑΔΑΕ ως διαπίστωση των παρανομιών της νομοθεσίας γύρω από την προστασία του απορρήτου, τις εξουσίες και τα δικαιώματα που προβλέπονται στον Νόμο 703/1977.
- vii) υποβολή αιτήσεων με σκοπό την παροχή πληροφοριών από επιχειρήσεις και οργανισμούς κατ' εφαρμογή του Νόμου 703/1977.

2.5 Κυρώσεις κατά της παραβίασης του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας και της ελεύθερης ανταπόκρισης

Ως προς την παραβίαση του άρθρου 19 του Συντάγματος προβλέπονται ποινικές κυρώσεις και ποινική ευθύνη των υπαλλήλων εκείνων που απασχολούνται σε θέσεις και οργανισμούς ταχυδρομείου, τηλεγραφίας, τηλεφωνίας και όλων εκείνων των υπαλλήλων που παραβιάζουν το απόρρητο των επιστολών και των άλλων μέσων ανταπόκρισης.³⁰

³⁰ ως προς αυτούς προβλέπεται φυλάκισης τουλάχιστον 1 έτος – άρθρα 248, 249, 250 Π.Κ.

Επίσης ποινική ευθύνη έχουν και τα πρόσωπα εκείνα που παραβιάζουν το απόρρητο των επιστολών ή άλλων κλειστών εγγράφων (π.χ. τηλεγραφημάτων).³¹

Επιπλέον προβλέπεται και τιμωρία όποιου αθέμιτα και παράνομα παρεμβαίνει ή παγιδεύει οποιασδήποτε μορφής επικοινωνίας με σκοπό να πληροφορηθεί και να καπιλευτεί το περιεχόμενο αυτής καθώς και όποιον παρακολουθεί αθέμιτα προφορική επικοινωνία τρίτων που δεν διεξάγεται δημόσια, κάνοντας χρήση παράνομων κτηθέντων εργαλείων ή μέσων.

Τέλος πλήν της ποινικής, δεν είναι αδύνατη η πειθαρχική κύρωση καθώς και η αστική ευθύνη.

Η ιλιγγιώδης και γρήγορη ανάπτυξη και εξέλιξη της τεχνολογίας, καθιστούν άκρως αναγκαία και πολύτιμη την προστασία του απορρήτου χαρακτήρα των επικοινωνιών από αθέμιτες και κακόβουλες επεμβάσεις τρίτων. Έτσι ο Ποινικός Κώδικας πλέον διαδραματίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο ως προς την προστασία αυτού τιμωρώντας τον δράστη.³²

3. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΡΣΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΡΡΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Στο ελληνικό Σύνταγμα σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 1 και συγκεκριμένα στο εδ. β', «νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων».

Πρόκειται λοιπόν για τον εκτελεστικό Νόμο Ν. 2225/1994, όπως αυτός έχει τροποποιηθεί ανά καιρούς και συγκεκριμένα στα άρθρα 3 έως 5, όπου περιγράφουν αναλυτικά όλη τη διαδικασία που απαιτείται για την άρση του απορρήτου όταν αυτή διατάσσεται για λόγους εθνικής ασφάλειας και την, διαφορετική, διαδικασία που ακολουθείται όταν η άρση αφορά τη διακρίβωση σοβαρών εγκλημάτων.

³¹ χρηματική ποινή ή φυλάκιση μέχρι 1 έτος – Π.Κ. άρθρο 370 – επιβάλλει δίωξη μόνο ύστερα από έγκληση

³² Άρθρο 370B Π.Κ και Άρθρο 370Γ Π.Κ.

3.1 Η έννοια της «Εθνικής Ασφάλειας»

Ο Νόμος 2225/1994 δεν αναφέρει επακριβώς τους λόγους εθνικής ασφάλειας για τους οποίους καθίσταται επιτρεπτή η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών. Για να οριοθετηθεί με κάποιο τρόπο λοιπόν ανατρέχουμε σε διάφορα νομοθετήματα όπου αυτή εμφανίζεται. Αρχικά το άρθρο 48 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος αναφέρει ότι: «Σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή με απόφασή της, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει σε εφαρμογή, σε ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της, νόμο για την κατάσταση πολιορκίας...».

Το παραπάνω άρθρο αναθεωρήθηκε και συμπληρώθηκε το 1986 όπου ο καθηγητής Γ.Α. Μαγκάκης αποσαφηνίζει και παραθέτει το εξής «...Δεύτερον, τι είναι αυτή η εθνική ασφάλεια. Η εθνική ασφάλεια είναι τα κυριαρχικά μας δικαιώματα, το δικαίωμα εθνικής κυριαρχίας. Αυτή είναι η εθνική μας υπόσταση, η εθνική μας κυριαρχία, η οποία περιλαμβάνει βέβαια και την εδαφική υπόσταση και όλα τα άλλα εθνικά δίκαια. Επομένως, απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας σημαίνει ακριβώς απειλή κατά των εθνικών, ελληνικών, κυριαρχικών δικαιωμάτων, με πιο χειροπιαστή μορφή την εδαφική ακεραιότητα. Επομένως, όλη η περίπτωση πρέπει να ερμηνευτεί, να θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε απόλυτη συνάρτηση με τον πόλεμο και την επιστράτευση εξωτερικών κινδύνων. Αντίθετα ο εσωτερικός κίνδυνος είναι όταν - έτσι όπως τον περιγράφει, «επιτρέψτε την ανατριχιαστική εικόνα-κυλήσουν τα τάνκς, όταν έχουμε, όπως το λέει, η πρόταση μας, εκδήλωση ενόπλου κινήματος προς ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος. Αυτό είναι το σαφές, κατά την άποψή μας, νόημα της διατάξεως και δεν εμπεριέχει κανένα κίνδυνο να βρεθούμε και να κυλήσουμε σε καταστάσεις άσχημες του παρελθόντος».³³

³³ Πρακτικά Βουλής ΣΤ' Αναθεωρητική, Δ' περίοδος, Προεδρευομένης Δημοκρατίας, Σύνοδος Α, σελ. 612.

Η εθνική ασφάλεια αποτελεί μια αόριστη έννοια της οποίας τον πυρήνα της αποτελεί η υπόσταση του ίδιου του κράτους στις εξωτερικές του σχέσεις.³⁴

Έτσι λοιπόν η εθνική ασφάλεια ενός κράτους αφορά τόσο την προστασία και τη διαφύλαξη της ενότητας και της ισορροπίας μέσα σε αυτό όσο και έξω από αυτό. Ως προς τον εξωτερικό της χαρακτήρα περιλαμβάνει την υπεράσπιση και τη διαφύλαξη της ακεραιότητας και της ενότητας της χώρας από κακόβουλους εισβολείς, την τυχόν αντιμετώπιση κατασκοπείας, τρομοκρατίας κ.λπ.³⁵

Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορά και περιλαμβάνει γενικά την εθνική δημόσια ασφάλεια αλλά αποκλειστικά ό,τι αναφέρεται στην υπεράσπιση των κινδύνων έναντι εξωτερικών επιθέσεων.³⁶

Προτείνεται λοιπόν η άρση του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας όταν εκείνοι περιλαμβάνουν προσβολές της πολιτειακής εξουσίας, του πολιτεύματος, την προδοσία της χώρας και προσβολές των κρατικών απορρήτων.

Η άρση η οποία πραγματοποιείται για τους παραπάνω λόγους στηρίζεται αναγκαστικά σε άκρως εμπιστευτικά και απόρρητα στοιχεία των οποίων η αξιοπιστία είναι δύσκολο να ελεγχθεί. Για τον λόγο αυτό κρίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνη η καταχρηστική εφαρμογή του όρου και ως μοναδικό αντίβαρο αυτής αποτελεί η αυστηρή εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας.³⁷

3.1.1 Ποιος διατάσσει την άρση του απορρήτου

³⁴ Ν. Αλιβιζάτος, Η Συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων, Ι. Η αρχή του πολιτικού ελέγχου, Εκδ.. Σάκκουλα, 1987, σελ. 200.

³⁵ Ν. Παπαδόπουλος, Η προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας, Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 19 του Συντάγματος της Ελλάδας, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ. 282.

³⁶ Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 261.

³⁷ Π. Τσίρης, Η Συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, σελ. 111.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Ν. 2225/1994, ορίζεται πως «αίτηση για άρση του απορρήτου μπορεί να υποβάλλει μόνο δικαστική ή άλλη πολιτική, στρατιωτική ή αστυνομική δημόσια αρχή στην αρμοδιότητα της οποίας υπάγεται το θέμα εθνικής ασφάλειας που επιβάλλει την άρση», ενώ ταυτόχρονα το άρθρο 2 ορίζει ότι «η αίτηση υποβάλλεται προς τον Εισαγγελέα Εφετών του τόπου της αιτούσας αρχής ή του τόπου, όπου πρόκειται να επιβληθεί η άρση. Ο Εισαγγελέας Εφετών αποφασίζει μέσα σε είκοσι τέσσερις (24) ώρες για την άρση ή όχι του απορρήτου ... στη διάταξη».³⁸

Η παράγραφος 2 του Νόμου 2225/1994, έχει δεχτεί τροποποίηση με τον Νόμο 4531/2018 και συγκεκριμένα στο άρθρο 25 παράγραφος 2.

Αναλυτικά θα αναπτύξουμε αυτό κατωτέρω.

Διαπιστώνεται λοιπόν πως ο Εισαγγελέας Εφετών έχει στη διάθεσή του μόνο είκοσι τέσσερις ώρες (24) προκειμένου να αποφασίσει και να εκδόσει την απαιτούμενη διάταξη. Πρόκειται για ένα πολύ στενό και σύντομο χρονικό διάστημα, το οποίο αιτιολογείται απόλυτα λόγω της εθνικής ασφάλειας όπου αποτελεί ύψιστο αγαθό για μια έννομη τάξη. Σε διαφορετική περίπτωση ολιγωρίας ή χρονοτριβής, ελοχεύει κίνδυνος εθνικών συμφερόντων.

Η εθνική ασφάλεια θεωρείται ως όρος πολύ γενικός και αφηρημένος. Για το λόγο αυτό λοιπόν ο ανωτέρω περιορισμός του δικαιώματος πρέπει να συνδυάζεται και να συνοδεύεται από κατάλληλες εγγυήσεις που περιστέλλουν τον τρόπο και τις συνέπειες της άσκησης του στο μέτρο του αναγκαίου. Πολύ σημαντική κρίνεται η προστασία και η αποτροπή στην πρόσβαση στις επιστολές και στην οποιαδήποτε ανταπόκριση ή επικοινωνία προσώπων (ιδιωτών ή δημοσίων οργάνων) άλλων από τα καθορισμένα στη δικαστική απόφαση περί περιορισμού του απορρήτου.

³⁸ Πρέπει να διευκρινιστεί στο σημείο αυτό ότι, παρόλο που δεν γίνεται αναφορά στο ποια από τα στοιχεία του άρθρου 5 παρ.1 Ν. 2225/1994 μπορούν να παραλειφθούν ή να παρατεθούν συνοπτικά, η εξαίρεση δεν μπορεί να περιλαμβάνει τα υπό α' και στ' στοιχεία, καθώς το όργανο που διατάσσει την άρση και η ημερομηνία έκδοσης της διάταξης αποτελούν στοιχεία του υποστατού κάθε δημοσίου εγγράφου, επομένως η καθολική παράλειψή τους θα συνεπαγόταν το ανίσχυρο του εγγράφου και είναι από τη φύση τους αδύνατον να παρατεθούν συνοπτικότερα. Βλ. Ν. Παπαδόπουλος, Προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας: Ερμηνευτική προσέγγιση του Αρθρου 19 του Συντάγματος της Ελλάδας, Εκδ. Νομική βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη 2008, σελ 305.

Εκτός της παραπάνω αρχής, αρμόδια για θέματα εθνικής ασφάλειας είναι και η αστυνομική δημόσια αρχή μέχρι το μέτρο που δικαιολογεί την άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών.

Η αστυνομία είναι αρμόδια για την πρόληψη και την καταστολή ιδιαίτερα σοβαρών υποθέσεων που απειλούν την εθνική ασφάλεια του κράτους εν μέρει και της δημοκρατίας στο σύνολο της.

Για το σκοπό αυτό προβαίνει σε όλες τις ενέργειες που θεωρούνται αναγκαίες (έρευνα, αναζήτηση, επεξεργασία, μελέτη πληροφοριών και στοιχείων) έναντι όλων εκείνων των πράξεων που στρέφονται κατά της ασφάλειας του κράτους.

Ως αρμόδιο όργανο όπου επιβάλλει την άρση, όπως μας διευκρινίζει το άρθρο 4 παρ. 7 του Νόμου 2225/1994 και με την πρόσφατη τροποποίηση αυτού με τον Νόμο 4947/2022 και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 21, θεωρείται το δικαστικό συμβούλιο του καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιου στρατιωτικού δικαστηρίου μετά από αίτηση του ασκούντος την ποινική δίωξη ή του ανακριτή που ενεργεί τακτική ανάκριση, στις περιπτώσεις εκείνες που υπάγονται στην αρμοδιότητα των στρατιωτικών δικαστηρίων.

3.1.2 Η διαδικασία άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του Νόμου 2225/1994, οριζόταν πως η αίτηση για την άρση του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας υποβαλλόταν ενώπιον του Εισαγγελέα Εφετών. Η παράγραφος όμως αυτή αντικαταστάθηκε από τον Νόμο 4531/2018, με τον οποίο «η αίτηση υποβάλλεται προς τον Εισαγγελέα Εφετών του τόπου της αιτούσας αρχής ή του τόπου όπου πρόκειται να επιβληθεί η άρση, εκτός αν στην αιτούσα αρχή, με βάση διάταξη νόμου και απόφαση του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου έχει ήδη αποσπασθεί και υπηρετεί με αποκλειστική απασχόληση συγκεκριμένος εισαγγελικός λειτουργός, οπότε, στην περίπτωση αυτή, η ανωτέρω αίτηση υποβάλλεται σε αυτόν».

Ο αρμόδιος εισαγγελικός λειτουργός αποφαινεται μέσα σε χρονικό διάστημα 24 ωρών για την άρση ή όχι του απορρήτου. Αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα δικαιολογείται απόλυτα

καθώς πρόκειται για ζήτημα μεγάλης σημασίας για την ευρυθμία της έννομης τάξης και τυχόν καθυστερήσεις και χρονοτριβές μπορούν να αποτελέσουν ανεπανόρθωτη βλάβη για τα εκάστοτε εθνικά συμφέροντα.

Σε περίπτωση θετικής απόφασης του Εισαγγελέα επί της αίτησης, εκκινεί η διαδικασία της άρσης του απορρήτου και εκδίδει διάταξη η οποία οφείλει να περιέχει τα παρακάτω στοιχεία: α) το όργανο που διατάσσει την άρση, δηλαδή των Εισαγγελέα Εφετών του τόπου της αιτούσας αρχής ή του τόπου επιβολής της άρσης, β) τη δημόσια αρχή ή τον εισαγγελέα ή τον ανακριτή που ζητούν την επιβολή της άρσης, δηλαδή δικαστική, πολιτική, στρατιωτική, αστυνομική δημόσια αρχή όπου επί αρμοδιότητας της είναι η προστασία της εθνικής ασφάλειας που θέτει την άρση, γ) το σκοπό της επιβολής της άρσης, η αιτία και η αναλυτική αιτιολογία του λόγου που εμπίπτει στην έννοια της εθνικής ασφάλειας, δ) τα μέσα ανταπόκρισης ή επικοινωνίας στα οποία επιβάλλεται η άρση, δηλαδή οι πάροχοι κάθε είδους επικοινωνίας – ΟΤΕ κ.λπ., ε) την εδαφική έκταση εφαρμογής και τη χρονική διάρκεια της άρσης, καθώς η προσβολή του δικαιώματος και η άρση έχουν ισχύ εντός της τοπικής αρμοδιότητας του διατάσσοντος οργάνου την άρση στ) την ημερομηνία έκδοσης της διάταξης.³⁹

Ο αρμόδιος Εισαγγελέας για την άρση του απορρήτου έχει το δικαίωμα, κατ' εξαίρεση, μετά την τοποθέτηση της αιτούσας αρχής επί του θέματος, σύμφωνα με την κρίση του και τις εκάστοτε συνθήκες, να μην ζητήσει ορισμένα από τα παραπάνω αναφερόμενα στοιχεία ή να προβεί σε συνοπτική παράθεσή τους.

Σε περίπτωση απορριπτικής αίτησης, ο αρμόδιος Εισαγγελέας εκδίδει απορριπτική διάταξη η οποία πρέπει να περιλαμβάνει υποχρεωτικά, το αποφασίζον όργανο της απόρριψης, τη δημόσια αρχή που ζητεί την άρση καθώς και την ημερομηνία έκδοσης της.⁴⁰

Στην παραπάνω διάταξη δεν χωρεί δυνατότητα προσφυγής ούτε από την αρχή ούτε από κάποιο άλλο εμπλεκόμενο μέρος.

³⁹ άρθρα 3 παρ. εδ. β' και 5 παρ. 1 του Νόμου 2225/1994

⁴⁰ άρθρο 5 παρ. 3 του Νόμου 2225/1994.

Μετά τη λήξη της άρσης, προβλέπεται η σύνταξη εκθέσεων από τις αρμόδιες υπηρεσίες που ήταν υπεύθυνες ως προς τις πράξεις άρσης του απορρήτου. Στις εκθέσεις αυτές αναγράφονται όλα τα απαραίτητα στοιχεία και οι ενέργειες που έγιναν στην εκτέλεση (τόπος, ημερομηνία, υπάλληλοι).

3.1.3 Η χρονική διάρκεια της άρσης

Η χρονική διάρκεια της άρσης του απορρήτου δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δύο (2) μήνες. Παρατάσεις της διάρκειας αυτής, οι οποίες δεν υπερβαίνουν κάθε φορά τους δύο (2) μήνες, μπορούν να διαταχθούν με τη διαδικασία, που προβλέπεται κατά περίπτωση, για την επιβολή του μέτρου και υπό τον όρο ότι εξακολουθούν να υφίστανται οι λόγοι της άρσης. Σε κάθε περίπτωση οι παρατάσεις δεν μπορούν να υπερβαίνουν συνολικά την παραπάνω χρονική διάρκεια.⁴¹

Σχετικά με τους λόγους που αφορούν την εθνική ασφάλεια, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία σε τι κίνδυνο θέτει την ίδια την εθνική ασφάλεια⁴² και όχι συγκεκριμένα κάποιο πρόσωπο.

Η άρση του απορρήτου παύει αυτοδικαίως με την πάροδο της χρονικής διάρκειας που ο ίδιος ο νόμος ορίζει στη σχετική διάταξη. Η παύση αυτή μπορεί να διαταχθεί και νωρίτερα του καθορισμένου χρόνου, σε περίπτωση που εκπληρώθηκε ο σκοπός ή έλλειψαν οι λόγοι επιβολής της, ύστερα από αίτηση του αρμοδίου οργάνου.

Με τη λήξη της άρσης και εφόσον δεν κινδυνεύει ο σκοπός για τον οποίο επιβλήθηκε, η ΑΔΑΕ μπορεί να γνωστοποιήσει την επιβολή της στα θιγόμενα πρόσωπα.

⁴¹ <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/218950/nomos-2225-1994>

⁴² πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτή διατάσσεται κατά πρακτόρων, που μπορεί να εναλλάσσονται, ξένης δύναμης, η οποία θέτει σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια και όχι κατά συγκεκριμένων προσώπων.

Κατά την άποψη του Α. Μάνεση υποστηρίζεται πως «το Σύνταγμα οφείλει να αναθέτει την κρίση για την εκάστοτε συνδρομή τους καθώς και τη διενέργεια της συγκεκριμένης παραβίασης του απορρήτου, στη δικαστική αρχή κατ' αποκλειστικότητα».⁴³

Έτσι, η εθνική ασφάλεια θα πρέπει να στηρίζεται σε στοιχεία απόρρητα, των οποίων οι πηγές δεν είναι εύκολο να ελεγχθούν. Για το λόγο αυτό, οι αρμόδιοι λειτουργοί απλώς εκτιμούν τις ενέργειες των υπηρεσιών αυτών σύμφωνα με την κρίση τους.

3.2 Ειδικότερα ζητήματα άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας

Δύο άκρως σημαντικά ζητήματα έχουν παρουσιαστεί κατά την εφαρμογή της άρσης του απορρήτου της επικοινωνίας. Αρχικά εάν μπορεί η διάταξη του Εισαγγελέα που ζητεί την άρση μπορεί να είναι ανατιολόγητη καθώς και αν μπορεί να εμπεριέχει απροσδιόριστο αριθμό ανθρώπων.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 2 του Νόμου 2225/1994 και την τροποποίηση αυτού με τον Νόμο 4947/2022 και συγκεκριμένα στο άρθρο 21, θεωρείται πως για την άρση του απορρήτου στην περίπτωση της διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων η άρση είναι επιτρεπτή μόνο αν αιτιολογημένα το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο διαπιστώσει ότι η διερεύνηση της υπόθεσης ή η εξακρίβωση του τόπου διαμονής του κατηγορουμένου είναι αδύνατη ή ουσιαδώς δυσχερής χωρίς αυτήν.

Στην αντίστοιχη περίπτωση της εθνικής ασφάλειας καμία ειδική αιτιολογία δεν απαιτείται. Σε καμία περίπτωση όμως αυτό δεν πρέπει να συνεπάγεται την ανατιολόγητη άρση του απορρήτου από τον Εισαγγελέα.

Η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών ενός προσώπου περιορίζει σημαντικά το δικαίωμα του στην ελεύθερη και απόρρητη επικοινωνία και κάτι τέτοιο αποτελεί αρνητικές συνέπειες για την άσκηση των ατομικών του ελευθεριών κατά του οποίου στρέφεται. Κάτι τέτοιο θα

⁴³ Α. Μάνεσης, Σύνταγματικά Δικαιώματα Α' – Ατομικές ελευθερίες, 4^η έκδοση, Εκδ. Σάκκουλας 1982, σελ. 240.

πρέπει να υπακούει στην αρχή της αναλογικότητας, όπως η αρχή αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος και εξειδικεύεται στο άρθρο 4 παρ. 2 και 3 Ν. 2225/1994 με τις πρόσφατες τροποποιήσεις του και στο άρθρο 251 παρ. 2 του ΚΠΑ.

Για το λόγο αυτό η αιτιολογία καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική καθώς με τον τρόπο αυτό ελέγχεται τόσο η αρχή της αναλογικότητας όσο και ο τρόπος που το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο εκτιμάει και καταλήγει στην λιγότερο επαχθή λύση για τον θιγόμενο.

Σε αντίθεση με την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για λόγους εθνικής ασφάλειας όπου καμία αιτιολογία δεν απαιτείται, κάτι παρόμοιο δεν προβλέπεται και στην περίπτωση διακρίβωσης των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Η υποχρέωση της αιτιολόγησης απορρέει και από το άρθρο 93 παρ. 3 του Συντάγματος και από το άρθρο 139 ΚΠΑ.

Στη νομολογία του ΕΔΔΑ διαπιστώνεται πως η ύπαρξη συγκεκριμένης αιτιολογίας αποτελεί ύψιστης σημασίας εγγύηση ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος κατάχρησης.⁴⁴

Στη συνέχεια, στο άρθρο 4 παρ. 3 ο Νόμος 2225/1994 ορίζει ότι, στην περίπτωση που η άρση διατάσσεται για την διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, η άρση στρέφεται μόνο κατά συγκεκριμένου προσώπου ή προσώπων που έχουν σχέση με την υπόθεση που ερευνάται ή για τα οποία, βάσει συγκεκριμένων περιστατικών, προκύπτει ότι λαμβάνουν ή μεταφέρουν συγκεκριμένα μηνύματα που αφορούν ή προέρχονται από τον κατηγορούμενο ή χρησιμοποιούνται ως σύνδεσμοί του, ενώ στην περίπτωση της άρσης για λόγους εθνικής ασφάλειας ο νόμος δεν προβαίνει σε σχετική αναφορά.

⁴⁴ Dragojević κατά Κροατίας, § 88-101, Dudchenko κατά Ρωσίας, § 97-98, Liblik και λοιποί κατά Εσθονίας, § 137-141.

3.3 Η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγλημάτων

Στο άρθρο 4 παρ. 1 του Νόμου 2225/1994, συναντάται ο όρος «ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα» για τα οποία διατάζεται άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.

α) Σε συνδυασμό με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, είναι επιτρεπτή η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωση των παρακάτω κακουργημάτων: εσχάτη προδοσία (άρθρο 134 Π.Κ.) , διάδοση εγγράφων, εικόνων ή παραστάσεων ή συνωμοσία με σκοπό την εσχάτη προδοσία (άρθρο 135§1-2 Π.Κ.) , απόπειρα δολοφονίας πρωθυπουργού, προέδρου της βουλής, αναπληρωτών τους, προέδρου κοινοβουλευτικού κόμματος (άρθρο 134Α Π.Κ.), βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρα 137Α Π.Κ., 137Β Π.Κ.) , επιβουλή της ακεραιότητας της χώρας (άρθρο 138 Π.Κ.), προσβολή εναντίον της διεθνούς ειρήνης της χώρας (άρθρο 139 Π.Κ.) , προδοσία της χώρας (άρθρο 140 Π.Κ.) , στρατιωτική υπηρεσία στον εχθρό (άρθρο 143 Π.Κ.), υποστήριξη πολεμικής δύναμης του εχθρού (άρθρο 144 Π.Κ.), παραβίαση μυστικών της πολιτείας (άρθρο 146 Π.Κ.), κατασκοπεία που θέτει σε κίνδυνο τη χώρα ή σύμμαχο (άρθρο 148§2 Π.Κ.) , νόθευση ή καταστροφή εγγράφων του κράτους (άρθρο 150 Π.Κ.), κατάχρηση πληρεξουσιότητας του κράτους (άρθρο 151 Π.Κ.) , βία κατά πολιτικών σωμάτων και της κυβέρνησης (άρθρο 157 Π.Κ.), προσβολές κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 168 Π.Κ.), εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187§§1-2 Π.Κ.) , πρόσκληση σε συνεισφορά για χρηματικές ποινές (άρθρο 194 Π.Κ.), σύσταση ένοπλης ομάδας (άρθρο 195 Π.Κ.), εμπρησμός που μπορεί να οδηγήσει σε ή είχε αποτέλεσμα το θάνατο (άρθρο 264 περ. β' - γ' Π.Κ.), έκρηξη (άρθρο 270 Π.Κ.), παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρθρο 272 Π.Κ.), καταστροφή προστατευτικών εγκαταστάσεων που μπορεί να οδηγήσει σε ή είχε αποτέλεσμα θάνατο (άρθρο 275 β' - γ' Π.Κ.), διατάραξη μετακίνησης με τρένο, πλοίο, αεροσκάφος που μπορεί να οδηγήσει σε ή είχε αποτέλεσμα θάνατο (άρθρο 291 Π.Κ.), ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρθρο 299 Π.Κ.), αρπαγή (άρθρο 322 Π.Κ.), αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324 Π.Κ.), διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής (άρθρο 374 Π.Κ.), ληστεία (άρθρο 380 Π.Κ.), εκβίαση (άρθρο 385 Π.Κ.), παραχάραξη νομίσματος (άρθρο 208 Π.Κ.),

κακουργήματα σχετικά με το εμπόριο όπλων, κακουργήματα σχετικά με τα ναρκωτικά, κακουργήματα σχετικά με τα τελωνεία, κακουργήματα σχετικά με τις πληροφορίες κεφαλαιαγοράς, παιδική πορνογραφία (Ν.3666/2008), παραβίαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (Ν.2121/1993).

β) Επιπλέον στην κατηγορία των κακουργημάτων υπάγονται και τα ακόλουθα του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα: Προδοσία της Χώρας (άρθρο 15), παράδοσις εμπιστευθείσης θέσεως (άρθρο 16), συνθηκολόγησις εν ανοικτώ F21 τόπω (άρθρο 17), απιστία Έλληνα στρατιωτικού (άρθρο 18), βλάβη συγκοινωνιών (άρθρο 19), βλάβη ηλεκτρονικών και άλλων μέσων πληροφοριών (άρθρο 20), βλάβη στρατιωτικών πραγμάτων (άρθρο 21), αθέμιτος συλλογή πληροφοριών (άρθρο 22), είσοδος κρυφά εις απαγορευμένους τόπους (άρθρο 23), είσοδος εχθρού σε απαγορευμένους τόπους (άρθρο 24), βοήθεια εις κατάσκοπον (άρθρο 28), προσφορά εις κατασκοπεία (άρθρο 29), αποπειρα και προπαρασκευή κατασκοπείας (άρθρο 30), στάσις (άρθρο 46), ομαδική απείθεια (άρθρο 47), βιαιοπραγία κατά ανωτέρου (άρθρο 59), αποσφράγιση, υπεξαγωγή ή καταστροφή μεταφερομένων (άρθρο 140) και μετάδοσης στρατιωτικών μυστικών (άρθρο 97).

Κάνοντας μια αξιολόγηση των εγκλημάτων που θα πρέπει να πληρούνται για να είναι επιτρεπτή η άρση απορρήτου της επικοινωνίας, φαίνεται πως ο Νομοθέτης να περιλαμβάνει αυτά που η τέλεση τους είναι αποτέλεσμα ενός οργανωμένου σχεδίου καθώς δεν αποκλείει και εκείνα που στηρίζονται σε στιγμιαίες αντιδράσεις του δράστη (π.χ. εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας κατά ενηλίκων).

Με την τροποποίηση του Νόμου 2225/1994, συμπεριλήφθηκαν στον παραπάνω κατάλογο και κάποια επιπρόσθετα εγκλήματα πέραν των ήδη καταγεγραμμένων. Έτσι λοιπόν συμπεριλαμβάνονται: κακουργηματική πλαστογραφία (άρθρο 216 παρ. 3), κακουργηματική υπεξαίρεση (άρθρο 375 παρ. 3) και κακουργηματική απάτη (386 παρ. 2) τα οποία έχουν ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 έτη.

Σύμφωνα με τη θεωρία που έχει διατυπωθεί⁴⁵ το έγκλημα του βιασμού και τα εγκλήματα που αναφέρονται στο άρθρο 1 του Ν. 1608/1950 θα πρέπει να ενσωματωθούν στον κατάλογο των εγκλημάτων του άρθρου 4 του Νόμου 2225/1994.

Ο νόμος αυτός και συγκεκριμένα το παραπάνω άρθρο αποτελεί την βασική αρχή που μας εισάγει στην έννοια των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

Όπως όμως είναι λογικό το παραπάνω άρθρο του παραπάνω νόμου σήμερα επιδέχεται τις παρακάτω προσθήκες και τροποποιήσεις, εναρμονισμένο απόλυτα με τις επιταγές της σύγχρονης κοινωνίας, με τον νεοσύστατο Νόμο 4947/2022. Πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 21 αναφέρονται τα παρακάτω:

1. Η άρση του απορρήτου είναι επιτρεπτή για τη διακρίβωση των κακουργημάτων που προβλέπονται από:

α) τα άρθρα 134, 135 παρ. 1, 2, 135Α, 137Α, 137Β, 138, 139, 140, 143, 144, 146, 148 παρ. 2, 150, 151, 157 παρ. 1, 159, 159Α, 168 παρ. 1, 187 παρ. 1, 2, 187Α παρ. 1 και 4, 207, 208 παρ. 1, 235 παρ. 2, 236 παρ. 2, 237 παρ. 2 και 3β', 264 περ. β' και γ', 265, 270, 272, 275 περ. β', 291 παρ. 1 περ. β' και γ', 292Α παρ. 4 εδ. β' και παρ. 5, 299, 310 παρ. 2 εδ. β', 322, 323Α παρ. 1, 2, 4, 5 και 6, 324 παρ. 2 και 3, 336 σε βάρος ανηλίκου, 338 παρ. 1 σε βάρος ανηλίκου, 339 παρ. 1 περ. α' και β', 342 παρ. 1 και 2, 348Α παρ. 4, 348Γ παρ. 1 περ. α' και β', 349 παρ. 1 και 2, 351 παρ. 1, 2, 4 και 5, 351Α παρ. 1 περ. α' και β' και 3, 370Α, 370Δ, 374, 380, 385 παρ. 1 περ. α' και β' του Ποινικού Κώδικα,

β) τα άρθρα 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 46, 47, 59, 140 και 144 του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα,

γ) το άρθρο 15 παρ. 1 του ν. 2168/1993,

δ) τα άρθρα 20, 22 και 23 του ν. 4139/2013,

ε) το άρθρο 157 παρ. 1γ του ν. 2960/2001,

⁴⁵ Χ. Σατλάνης, Η μαγνητοταινία ως αποδεικτικό μέσο στην ποινική δίκη, ΠΟΙΝΙΚΑ 48 Εκδ. Σάκκουλα, 1996, σελ 118.

στ) το άρθρο 3 περ. ιε' του ν. 3691/2008, σε συνδυασμό με το άρθρο δεύτερο του ν. 2656/1998,

ζ) το άρθρο 3 παρ. 2 του ν. 2803/2000,

η) το άρθρο 45 παρ. 1 περ. α', β' και γ' του ν. 3691/2008,

θ) το άρθρο 28 του ν. 1650/1986. Επίσης, επιτρέπεται η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωση των εγκλημάτων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 209 και των άρθρων 210, 210Α, 211 του Ποινικού Κώδικα, της παρ. 2 του άρθρου 265, καθώς επίσης και για τα εγκλήματα των παρ. 1, 2, 3, 4 εδάφιο α' και 6 του άρθρου 292Α, του άρθρου 292Β, του άρθρου 292Γ, της παρ. 3 του άρθρου 339, της παρ. 2 του άρθρου 342, του άρθρου 346, του άρθρου 348, των παρ. 1, 2 και 5 του άρθρου 348Α, του άρθρου 348Β, της περ. γ' της παρ. 1 του άρθρου 348Γ και της περ. γ' της παρ. 1 του άρθρου 351Α, των άρθρων 370Γ και 370Ε, του άρθρου 372, του άρθρου 379, του άρθρου 386 και του άρθρου 386Α του Ποινικού Κώδικα.

Επιπλέον, η άρση του απορρήτου είναι επιτρεπτή για τη διακρίβωση των εγκλημάτων που προβλέπονται από το άρθρο 11 του ν. 3917/2011, το άρθρο 15 του ν. 3471/2006 και το άρθρο 10 του ν. 3115/2003.

1α. Η άρση του απορρήτου είναι επίσης επιτρεπτή για τη διακρίβωση παραβάσεων των άρθρων 3 έως 7, 29 και 30 του ν. 3340/2005.

1β. Επιτρέπεται, επίσης, η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωση των κακουργημάτων που προβλέπονται από τον ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», όπως ο νόμος αυτός εκάστοτε ισχύει.

1γ. Η άρση του απορρήτου είναι επίσης επιτρεπτή για τη διακρίβωση παραβάσεων του άρθρου 93α του ν. 4099/2012.

1δ. Επιτρέπεται, επίσης, η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωση της προσβολής που τελείται στο διαδίκτυο σε βαθμό κακουργήματος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων που προβλέπονται στον ν. 2121/1993.

Ωστόσο πολλές αντιδράσεις⁴⁶ έχουν προβληθεί σχετικά με την εφαρμογή του μέτρου επί πλημμελημάτων καθώς καθώς το πλημμύ έλημα δεν δύναται να υπαχθεί στην έννοια του ιδιαίτερα σοβαρού εγκλήματος.⁴⁷

Η απάντηση στον παραπάνω προβληματισμό περί υπάγωγης και των πλημμελημάτων στη λίστα, δόθηκε πολύ πρόσφατα με τον Νόμο 4947/2022 και συγκεκριμένα στην παράγραφο 21 όπου τροποποιείται το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 4 του Νόμου 2225/1994 ως προς τα λοιπά εγκλήματα για τα οποία είναι επιτρεπτή η άρση του απορρήτου για τη διακρίβωσή τους.

3.3.1 Η διαδικασία άρσης του απορρήτου για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 4 του Νόμου 2225/1994 σε συνδυασμό με την εξέλιξη αυτού με το Νόμο 4947/2022, αρμόδιο για την άρση των τηλεφωνικών επικοινωνιών για τη διακρίβωση των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων καλείται το Συμβούλιο Εφετών ή Πλημμελειοδικών στην καθ' ύλην και κατά τόπο αρμοδιότητα όπου υπάγεται η διακρίβωση του εγκλήματος που σχετίζεται η άρση.

Τη σχετική αίτηση την υποβάλλει στο αρμόδιο Συμβούλιο ο καθ' ύλην και κατά τόπο αρμόδιος εισαγγελέας Πλημμελειοδικών ή Εφετών, όπου είναι υπεύθυνος ως προς τη διενέργεια προανάκρισης ή προκαταρκτικής εξέτασης ενώ ο ανακριτής ενεργεί τακτική ανάκριση για τα παραπάνω εγκλήματα.

Στη συνέχεια το Συμβούλιο με διάταξή του έχει το χρονικό περιθώριο εντός 24 ωρών να αποφανθεί επί της άρσης ή όχι του απορρήτου. Στην περίπτωση θετικής απόφασης επί της αίτησης, η διάταξη του Συμβουλίου πρέπει να περιλαμβάνει: το όργανο που διατάσσει την

⁴⁶ Χ. Λυντέρης, Η άρση του απορρήτου της επικοινωνίας ως μέσο αντεγκληματικής πολιτικής (μία παρουσίαση και κριτική των σχετικών διατάξεων του Ν.2225/1994), Ποινικά Χρονικά ΜΕ', σελ. 123.

⁴⁷ Π. Τσίρης, Η Συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας, Εκδ. Σάκκουλα, 2002, σελ. 113.

άρση, το σκοπό που εκείνη επιβλήθηκε, τα μέσα επικοινωνίας που χρησιμοποιήθηκαν, την εδαφική έκταση που συμπεριέλαβε, το χρόνο της άρσης και την ημερομηνία έκδοσης της διάταξης.

Η παραπάνω χρονική διάρκεια δεν μπορεί να υπερβαίνει αρχικά το χρονικό διάστημα των δύο μηνών. Τυχόν παρατάσεις μπορούν να δοθούν μόνο υπό τον όρο ότι συνεχίζουν να υφίστανται οι λόγοι της άρσης, οι οποίες όμως δεν υπερβαίνουν κάθε φορά τους δύο μήνες.

Σε καμία περίπτωση όμως οι παραπάνω παρατάσεις δεν μπορούν να είναι παραπάνω από 10 μήνες, σε αντίθεση με την περίπτωση της άρσης για λόγους εθνικής ασφάλειας, όπου ο νόμος δεν προβλέπει ανώτατο χρονικό όριο.

Στη διάταξη του Συμβουλίου που επιβάλλει την άρση, πέραν των παραπάνω στοιχείων, πρέπει επιπρόσθετα να περιλαμβάνει το όνομα/ -τα του προσώπου/ -ων όπου επιβάλλεται το μέτρο της άρσης καθώς και η διεύθυνση διαμονής του. Ο λόγος που δικαιολογεί μια τέτοια πρόσθεση είναι για την όσο των δυνατών μεγαλύτερη διασφάλιση ως προς το απόρρητο των επικοινωνιών τρίτων προσώπων που δεν σχετίζονται με τα εγκλήματα.

Όπως ορθά μας πληροφορεί και το άρθρο 4 παρ. 4, στην παρούσα περίπτωση η άρση στρέφεται μόνο κατά συγκεκριμένου προσώπου ή προσώπων που έχουν σχέση με την υπό διερεύνηση υπόθεση ή βάσει των στοιχείων προκύπτει ότι μετέχουν με οποιονδήποτε τρόπο στην παράνομη κατάσταση.

Σε κάθε περίπτωση στη διάταξη πρέπει να αναγράφεται πλήρως και απόλυτα εμπειριστατωμένα η αιτιολογία της επιβολής της άρσης καθώς εκείνη επιβάλλεται από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο σε περίπτωση μη εξακρίβωσης του τόπου διαμονής του κατηγορούμενου ή κρίνεται ουσιαστικά δυσχερής χωρίς αυτήν.

Η αιτιολογία πρέπει να περιέχει τους λόγους και τα πραγματικά περιστατικά που καθιστούν απαραίτητη την προδικασία καθώς και τις προϋποθέσεις από τις οποίες προκύπτουν τα πρόσωπα.

Στην περίπτωση απόρριψης της αίτησης, το αρμόδιο διακαστικό Συμβούλιο, εκδίδει απορριπτική διάταξη, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει το αποφασίζον όργανο, την αρχή που διέταξε την άρση και η ημερομηνία έκδοσης της διάταξης.

Όπου προκύπτει υπόθεση διακρίβωσης εγκλήματος που υπάγεται στην αρμοδιότητα του στρατιωτικού δικαστηρίου, η άρση επιβάλλεται από το δικαστικό συμβούλιο του αρμοδίου στρατιωτικού δικαστηρίου, μετά από αίτηση του ασκούντος την ποινική δίωξη ή του ανακριτή που ενεργεί τακτική ανάκριση.

Σε εξαιρετικά επείγουσες όμως καταστάσεις ισχύει η προαναφερόμενη διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 3 του Νόμου 2225/1994.

Σε κάθε περίπτωση όμως, ο εισαγγελέας ή ο ανακριτής οφείλουν να εισαγάγουν το ζήτημα με αίτηση τους στο Συμβούλιο εντός 3 ημερών. Η ισχύς αυτή παύει με τη λήξη της προθεσμίας αυτής, με τη λήξη της διάρκειας της άρσης ή μετά τη λήξη του ανώτατου ορίου, ήτοι μετά την παρέλευση των δέκα μηνών.

Επιπλέον, το δικαστικό Συμβούλιο μπορεί να διατάξει την άρση του απορρήτου πριν τη συμπλήρωση της προθεσμίας εφόσον εκπληρώθηκε ο σκοπός ή έπαψαν οι λόγοι που την επέβαλαν.

Απόσπασμα της διάταξης όπου εμπεριέχεται το διατακτικό της, παραδίδεται σε κλειστό φάκελο στον πρόεδρο ή το διοικητικό συμβούλιο ή το γενικό διευθυντή ή τον εκπρόσωπο του νομικού προσώπου, στο οποίο υπάγεται το μέσο ανταπόκρισης ή επικοινωνίας⁴⁸ ενώ σε περίπτωση ατομικής επιχείρησης, το ως άνω απόσπασμα παραδίδεται στον επιχειρηματία.

Τέλος, παραδίδεται στην ΑΔΑΕ, μέσα σε κλειστό φάκελο που εμπεριέχει ολόκληρο το κείμενο που επιβάλλει την άρση του απορρήτου.

⁴⁸ αν το νομικό πρόσωπο υπάγεται στον έλεγχο ή την εποπτεία του κράτους, το ως άνω απόσπασμα παραδίδεται επιπροσθέτως και στον Υπουργό που εποπτεύει το νομικό αυτό πρόσωπο ή στον Υπουργό που προϊσταται της δημόσιας υπηρεσίας

Ο παραπάνω φάκελος είναι απόρρητος και πρόσβαση έχουν σε αυτόν μόνο ο Πρόεδρος της ΑΔΑΕ και ένα ακόμη μέλος της, το οποίο καθίσταται αρμόδιο για αυτόν ακριβώς το σκοπό.

Ο Πρόεδρος της ΑΔΑΕ κοινοποιεί την παραπάνω διάταξη στον Υπουργό Δικαιοσύνης και στη συνέχεια ενημερώνει τους αρχηγούς των κομμάτων.

Ύστερα συντάσσεται έκθεση από την υπηρεσία που διενήργησε τις πράξεις της άρσης και σε αυτήν περιέχονται οι ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν, ο τόπος, η ημερομηνία και ο τρόπος εκτέλεσης των πιο πάνω ενεργειών και εφόσον είναι αναγκαίο και το ονομ/μο των υπαλλήλων που ήταν παρόντες.

Μετά τη λήξη του μέτρου της άρσης η ΑΔΑΕ μπορεί να κοινοποιήσει το περιεχόμενο στους άμεσα θιγόμενους (δηλ. ύποπτος – κατηγορούμενος – τρίτοι).

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα και έχει κριθεί και από το ίδιο το ΕΔΔΑ, η εκ των υστέρων γνωστοποίηση της άρσης του απορρήτου στον θιγόμενο, συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα της αποτελεσματικής προσφυγής ή της δυνατότητας άσκησης ενδίκων βοηθημάτων και μέσω των οποίων να μπορεί να υπερασπισθεί τα δικαιώματά και τα συμφέροντά του ενάντια σε κάθε τυχόν κατάχρηση ή δυσανάλογη εφαρμογή του μέτρου.⁴⁹

Η απουσία του δικαιώματος αυτού σε κάθε στάδιο είναι ασύμβατη με την ΕΣΔΑ καθώς στερεί στον θιγόμενο τη δυνατότητα της επανόρθωσης για παράνομη επέμβαση στο δικαίωμά του βάσει του άρθρου 8 και με αυτόν τον τρόπο καθιστούν τα ένδικα μέσα αναποτελεσματικά και απατηλά, γεγονός που δεν εξυπηρετεί το σκοπό της.⁵⁰

Η εκ των υστέρων γνωστοποίηση του μέτρου στον θιγόμενο προβλέφθηκε στο εθνικό δίκαιο, στην παρ. 9 του άρθρου 5 του Ν. 2225/1994 και με την πρόσφατη τροποποίησή της με το άρθρο 87 του Ν. 4790/2021, όπως λεπτομερώς αναλύεται.

⁴⁹ Klass και λοιποί κατά Γερμανίας §57, Weber και Savaria κατά Γερμανίας §135, Association for European Integration and Human Rights και Ekimdzhiev § 90-91, Roman Zakharov §234, Big Brother Watch και λοιποί § 337.

⁵⁰ Association for European Integration and Human Rights και Ekimdzhiev §§ 90-91, Roman Zakharov §288.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ πως η γνωστοποίηση του απορρήτου για τη διακρίβωση κακουργημάτων, δεν πρέπει να θέτει σε κίνδυνο το σκοπό εφαρμογής της και υπό την επιπρόσθετη προϋπόθεση ότι πρέπει, εφεξής, να προηγείται της σχετικής απόφασης της ΑΔΑΕ η σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου πριν αποφασίσει η Αρχή, αν θα γνωστοποιήσει – μετά τη λήξη του μέτρου της άρσης του απορρήτου τη λήψη του στον θιγέντα.

Κάτι αντίστοιχο βέβαια ως προς γνωστοποίηση της άρσης δεν συμβαίνει στην περίπτωση που η λήψη του μέτρου είχε γίνει για λόγους εθνικής ασφάλειας, ακόμη και αν δεν διακυβεύεται πλέον ο σκοπός για τον οποίο διατάχθηκε.

Συλλεχθέν υλικό και ό,τι στοιχεία κατασχέθηκαν όπου αποδεικνύεται πως είχαν ως σκοπό την εξυπηρέτηση την τέλεση κάποιας εγκληματικής πράξης επισυνάπτονται στη δικογραφία. Σε διαφορετική περίπτωση ή επιστρέφονται στο θιγόμενο πρόσωπο, εφόσον έχει γνωστοποιηθεί η επιβολή του μέτρου εναντίον του από την ΑΔΑΕ, είτε καταστρέφονται ενώπιον της αρχής και συντάσσεται σχετική έκθεση για την καταστροφή τους. Στην περίπτωση που το υλικό δεν έχει σχέση με την άρση, εκείνο καταστρέφεται υποχρεωτικά αμέσως.

Σε κάθε περίπτωση όταν πρόκειται για τέτοιου είδους και σημασίας αδικήματα, κάθε αρμόδια αρχή και κάθε λειτουργός αυτής οφείλει να υπακούει απολύτως στις αρχές πίστης και εχεμύθειας κατά τη διαδικασία άρσης του απορρήτου καθώς σε άλλη περίπτωση προβλέπεται τιμωρία.

3.4 Η προστασία του δικαιώματος του απορρήτου των επικοινωνιών

Αναμφισβήτητα η σπουδαία σημασία του συνταγματικού δικαιώματος της προστασίας του απορρήτου των επικοινωνιών, οδήγησε και την ανάγκη προστασίας αυτού και σε διεθνές επίπεδο.

Στο άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ορίζεται η προστασία της ελευθερίας της επικοινωνίας και το απαραβίαστο των ανταποκρίσεων, στο άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΗΕ) και στο άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ⁵¹ κατοχυρώνεται το δικαίωμα του κάθε προσώπου στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Χαρακτηριστικά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ είναι πως κατοχυρώνεται η προστασία της ιδιωτικότητας του κάθε προσώπου (Privacy) και περιλαμβάνει κάθε έκφραση αυτής.

Επιπλέον, στο παραπάνω άρθρο υπάγεται και το απόρρητο της επικοινωνίας. Το δικαίωμα κάθε προσώπου για σεβασμό της «αλληλογραφίας» περιλαμβάνει τόσο το «απόρρητο» αλληλογραφίας όσο και το δικαίωμα του «αλληλογραφείν». Η έννοια της αλληλογραφίας ορίζεται με την ευρεία έννοια και καθώς συνδυάζεται με τον όρο «ιδιωτική ζωή», καλύπτει κάθε είδος ανταπόκριση.⁵²

Από την επισκόπηση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ προκύπτει πως το άρθρο 19 του Συντάγματος, βάζει πιο αυστηρές προϋποθέσεις ως προς την επιβολή των περιορισμών ως προς το απόρρητο της επικοινωνίας συγκριτικά με το πρώτο (άρθρο 8 ΕΣΔΑ).

Βέβαια πρέπει να καταστεί σαφές ότι οι οι εθνικές συνταγματικές ρυθμίσεις οφείλουν να διασφαλίζουν με περισσότερη ασφάλεια τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως προκύπτει από την αρχή της επικουρικότητας.⁵³

Καταληκτικά λοιπόν προκύπτει πως η προστασία ως προς το δικαίωμα για ελεύθερη και απαραβίαστη επικοινωνία αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας τόσο στο εθνικό πλαίσιο μιας χώρας όσο και σε διεθνές. Η προστασία του παραπάνω δικαιώματος εμπεριέχει ορισμένες πολύ σημαντικές ελευθερίες όπως για παράδειγμα τον ιδιωτικό βίο⁵⁴ ή και την

⁵¹ Άρθρο 8 Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

⁵² Ν. Παπαδόπουλος, ο.π.,σελ.35 επ.

⁵³ Ν. Παπαδόπουλος, ο.π., σελ. 42 επ. και περαιτέρω παραπομπή σε Γ. Κασιμάτη: Μορφές ερμηνείας Ιεραρχικής Εναρμόνισης του Δικαίου – Οι νέες διαστάσεις της συστηματικής ερμηνείας του δικαίου, ΤοΣ 2006, σελ.33.

⁵⁴ Βλ. ως προς αυτό την τότε πρωτοποριακή απόφαση ασφαλιστικών μέτρων 2765/2005 Μονομελούς Πρωτοδικείου Πατρών, κατά την οποία «η λειτουργία των καμερών προσβάλλει παράνομα το δικαίωμα της προσωπικότητας [...] των πολιτών, διότι τους θέτει υπό έλεγχο και αδικαιολόγητο

ελευθερία της γνώμης. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν καθίσταται δικαίωμα κομβικής σημασίας για την εύρυθμη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου.⁵⁵

4. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Στις μέρες μας το διαδίκτυο συλλέγει πληθώρα από πληροφορίες και προσωπικά δεδομένα χωρίς προηγούμενη συγκατάθεση και ενημέωση των χρηστών.

Με κάθε του σύνδεση ο χρήστης αποκαλύπτει διάφορες πληροφορίες ως προς τις αναζητήσεις του οι οποίες ακόμη και αν δεν συνιστούν προσωπικά δεδομένα, μπορούν πολύ εύκολα να αποκαλύψουν την ταυτότητα του (π.χ. ηλεκτρονική διεύθυνση, διεύθυνση IP).

Πρόβλημα επίσης δημιουργείται και όταν οι προσωπικές πληροφορίες ή αναζητήσεις του χρήστη αποκτούν διασυννοριακό χαρακτήρα. Εκείνα μεταφέρονται, επεξεργάζονται, καταχωρούνται σε άλλες χώρες, πράγμα που καθιστά τον έλεγχο τους αδύνατο και πόσο μάλλον σε χώρες οι οποίες δεν προσφέρουν υψηλό επίπεδο ασφάλειας.

περιορισμό της ελευθερίας τους, ως εκδήλωση της προσωπικότητάς τους και τους παρεμποδίζει στην ελεύθερη ανάπτυξη της κοινωνικής και πολιτικής δραστηριότητάς τους. Η αίσθηση του πολίτη ότι είναι πολύ πιθανό να βρίσκεται υπό παρακολούθηση σίγουρα επηρεάζει τη συμπεριφορά του κατά τρόπο αντιτιθέμενο σε βασικές αξιολογήσεις μίας δημοκρατικής εννόμου τάξεως»

⁵⁵ Δ. Παπαδοπούλου, Η νομική προστασία του δικαίωματος για ελεύθερη επικοινωνία, ΠοινΔικ 2009 σελ.210.

5Α. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΑ ΕΡΕΙΣΜΑΤΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) θεσπίζει ένα σύνολο κριτηρίων υπό το οποίο επιτυγχάνεται ένας αποτελεσματικός και πλήρης έλεγχος του δικαιώματος στο απόρρητο της επικοινωνίας.

Όπως λεπτομερώς αναλύσαμε και νωρίτερα στην έννοια των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, απόρρητα θεωρούνται:

Το περιεχόμενο της επικοινωνίας (περιεχόμενο τηλεφωνικών κλήσεων, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και γενικά οποιασδήποτε επικοινωνίας φωνής, εικόνας, δεδομένων).

Η ταυτότητα του καλούντος και του καλουμένου, η ταυτότητα του αποστολέα και του παραλήπτη ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τα δεδομένα θέσης της τερματικής συσκευής (γεωγραφικός εντοπισμός).

Στις ταχυδρομικές υπηρεσίες, απόρρητα θεωρούνται:

Το περιεχόμενο της αλληλογραφίας, ο αποστολέας και ο παραλήπτης.

Έτσι λοιπόν στοιχειοθετείται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ συνδυαστικά με το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) το περί δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής. Το δικαίωμα αυτό έχοντας προεκτάσεις και στην ίδια την επικοινωνία και ό,τι την περιβάλλει, οφείλεται να προστατεύεται ποικιλοτρόπως.

Σε μια καταγραφή των ως άνω κριτηρίων του ΕΔΔΑ αυτά θα μπορούσαν να είναι:

5.1 Εποπτεία από ανεξάρτητο όργανο (oversight by an independent body)

Δεν είναι λίγες οι φορές όπου το ΕΔΔΑ έχει αποσαφηνίσει και διευκρινίσει την σημασία της ύπαρξης ενός ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου εποπτείας κατά οποιασδήποτε

παρέμβασης στο δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και στην προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το όργανο εποπτείας αυτό πρέπει να προέρχεται είτε από κάποιον δικαστή είτε από κάποιον ανεξάρτητο φορέα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου οργάνου μπορεί να είναι μια διοικητική αρχή, ένα κοινοβουλευτικό όργανο.

Το ΕΔΔΑ ως προς το κριτήριο αυτό προσθέτει πως «ο τρόπος διορισμού και το νομικό καθεστώς των μελών του εποπτικού οργάνου» οφείλουν να λαμβάνονται υπό το πρίσμα της πλήρους ανεξαρτησίας.

Τα μέλη του εποπτικού οργάνου θα πρέπει να είναι «άτομα ικανά να αναλάβουν ένα δικαστικό αξίωμα, τα οποία διορίζονται είτε από το κοινοβούλιο είτε από τον πρωθυπουργό. Αντίθετα, ένας Υπουργός Εσωτερικών (που όχι μόνο ήταν πολιτικός εντεταλμένος και μέλος της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά συμμετείχε και άμεσα στην προμήθεια ειδικών μέσων εποπτείας) κρίθηκε ως ανεπαρκώς ανεξάρτητος».⁵⁶

Επιπρόσθετα, το δικαστήριο «σημειώνει ότι είναι σημαντικό το όργανο εποπτείας να έχει πρόσβαση σε όλα τα σχετικά έγγραφα, συμπεριλαμβανομένου εμπιστευτικού υλικού».⁵⁷

Εξίσου σημαντικό είναι πως το ΕΔΔΑ εξετάζει το «κατά πόσον οι δραστηριότητες του οργάνου εποπτείας είναι ανοικτές σε δημόσιο έλεγχο».⁵⁸

Όπως είπαμε και λίγο νωρίτερα το βασικότερο χαρακτηριστικό που πρέπει να έχει το εποπτικό όργανο είναι η αμερόληπτη κρίση του. Κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, οι αρμόδιες αρχές ελέγχου και εποπτείας οφείλουν να ενεργούν υπό το πρίσμα της αντικειμενικότητας και να μη χωρεί καμία αμφισβήτηση περί τούτου. Για το λόγο αυτό, δεν πρέπει να είναι συνδεδεμένες με κάποιο εξωτερικό παράγοντα, δηλαδή να μην επηρεάζονται ούτε από τους εκάστοτε εξωτερικούς οργανισμούς ούτε από την οποιαδήποτε επιρροή που ασκεί το κράτος.

⁵⁶278: As to the independence requirement, to be insufficiently independent (see Iordachi and Others, cited above, § 47).

⁵⁷ 281: Turning now to the prosecutors' powers and competences, ... supervision by prosecutors.

⁵⁸ 283: The Court must also examine ... public scrutiny and knowledge.

Κάτι τέτοιο είναι εύλογο καθώς όπως ειπώθηκε και νωρίτερα ο δικαστής πρέπει να είναι πλήρως απαλλαγμένος από προσωπικές προκαταλήψεις, προτιμήσεις, ένστικτα.

Η αμεροληψία πρέπει είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επαρκή εγγύηση περί αποκλεισμού οποιασδήποτε εύλογης σχετικής αμφιβολίας.⁵⁹

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως οι αρχές ελέγχου, οι οποίες είναι υπεύθυνες για την εποπτεία και τον έλεγχο του απορρήτου της επικοινωνίας οφείλουν να δρουν ανεξάρτητα, χωρίς καμία επιρροή, απαλλαγμένες από οτιδήποτε προσωπικό ελοχεύει.

Στη νομολογία του ΕΔΔΑ δεν είναι λίγες οι φορές που συναντάμε το παραπάνω κριτήριο, αφού θεωρείται άκρως σημαντικό.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση: The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev κατά Βουλγαρίας.

Στην υπόθεση αυτή μεταξύ άλλων αναφέρεται στο άρθρο 85 ότι ... δεν προβλέπεται καμία επανεξέταση της εφαρμογής μυστικών μέτρων επιτήρησης από φορέα ή υπάλληλο που είτε είναι εξωτερικός των υπηρεσιών που χρησιμοποιούν τα μέσα επιτήρησης είτε τουλάχιστον απαιτείται να διαθέτει ορισμένα προσόντα που διασφαλίζουν την ανεξαρτησία του και την τήρηση του κράτους δικαίου. Σύμφωνα με το SSMA [το εν λόγω σύστημα], κανένας εκτός των υπηρεσιών που αναπτύσσει πραγματικά ειδικά μέσα επιτήρησης δεν επαληθεύει θέματα όπως εάν αυτές οι υπηρεσίες όντως συμμορφώνονται με τα εντάλματα που επιτρέπουν τη χρήση τέτοιων μέσων ή εάν αναπαράγουν πιστά τα αρχικά δεδομένα στο γραπτό αρχείο. Ομοίως, δεν υπάρχει ανεξάρτητη επανεξέταση του κατά πόσον τα αρχικά δεδομένα καταστρέφονται πράγματι εντός της νόμιμης προθεσμίας των δέκα ημερών, εάν η επιτήρηση έχει αποδειχτεί άκαρπη.... Αντίθετα, φαίνεται ότι όλες αυτές οι δραστηριότητες πραγματοποιούνται αποκλειστικά από στελέχη του Υπουργείου Εσωτερικών...⁶⁰

⁵⁹ ΕΔΔΑ, Fey κατά Αυστρίας, Αριθ. 14396/88, 24 Φεβρουαρίου 1993, σκέψη 28

⁶⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-81323%22%7D>

85. Unlike the system of secret surveillance ... surveillance to protect national security.

Επιπλέον, λίγες γραμμές πιο κάτω και συγκεκριμένα στη σκέψη 87 το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο συνολικός έλεγχος του συστήματος μυστικής παρακολούθησης ανατίθεται αποκλειστικά στον Υπουργό Εσωτερικών ... – ο οποίος όχι μόνο είναι πολιτικός διορισμένος και μέλος της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά εμπλέκεται άμεσα στη θέση σε λειτουργία ειδικών μέσων επιτήρησης – όχι σε ανεξάρτητους φορείς, όπως ένα ειδικό συμβούλιο που εκλέγεται από το Κοινοβούλιο και μια ανεξάρτητη επιτροπή, όπως συνέβη στην περίπτωση του *Klass and Others* ..., ή σε ειδικό επίτροπο που κατέχει ή έχει τα προσόντα να κατέχει υψηλό δικαστικό αξίωμα, όπως συνέβη στην περίπτωση *Christie* ... , ή μια επιτροπή ελέγχου που αποτελείται από άτομα με προσόντα ισοδύναμα με εκείνα του δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, όπως συνέβη στην υπόθεση *L. κατά Νορβηγίας* Ένας διαφωνώντας δικαστής στο Συνταγματικό Δικαστήριο είχε σοβαρούς ενδοιασμούς για αυτήν την παντελή έλλειψη εξωτερικού ελέγχου...».⁶¹

Από την άλλη πλευρά αξίζει να σημειωθεί πως το ανεξάρτητο όργανο όπου θα εφαρμόζε τα μέτρα εποπτείας, ελήφθη υπόψη πρώτη φορά από το ΔΕΕ στο πλαίσιο της απόφασης *Schrems II*.⁶² Στην εν λόγω απόφαση το δικαστήριο έλαβε υπόψη και την έκταση του ελέγχου του μηχανισμού εποπτείας, που δεν καλύπτει τα μέτρα παρακολούθησης σε ατομική βάση.

Ως προς τα κράτη μέλη το ΔΕΕ έθεσε μια σειρά μέτρων με την οποία θα συμμορφώνονται και θα είναι σύμφωνη και με το δίκαιο της ΕΕ στην περίπτωση προηγούμενου ελέγχου είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, η απόφαση των οποίων έχει απόλυτα δεσμευτικό χαρακτήρα και αποτέλεσμα. Σαν στόχος αυτού του ελέγχου είναι η εξακρίβωση το αν υφίστανται περιπτώσεις που να δικαιολογούν το μέτρο που θεσπίστηκε και κατά πόσο έχουν τηρηθεί όλες οι προϋποθέσεις εγγύησης.⁶³

⁶¹ 87. The Court further notes that ... about this complete lack of external control (see paragraph 36 above; and, *mutatis mutandis*, *Al-Nashif*, cited above, § 127).

⁶² <https://teachprivacy.com/the-schrems-ii-decision/>

179: “In that regard, ... to acquire foreign intelligence information’.”

183: “It should be added that PPD-28, ...collection of personal data.”

⁶³ <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=232084&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=83609>

168: In the light of all of the above considerations, .. against the risks of abuse.

Επιπλέον, το δικαστήριο έχει εκφράσει ξεκάθαρα τη θέση του ως προς την ανάθεση της εποπτείας σε έναν δικαστή, χωρίς όμως αυτό να αποκλείει την τοποθέτηση και κάποιου άλλου οργάνου, «εφόσον είναι αρκούντως ανεξάρτητο από την εκτελεστική εξουσία»⁶⁴ και από «τις αρχές που πραγματοποιούν την εποπτεία και διαθέτει επαρκείς εξουσίες και αρμοδιότητα να ασκεί αποτελεσματικό και συνεχή έλεγχο».⁶⁵

Συνοψίζοντας λοιπόν όλα τα παραπάνω θα πρέπει σε κάθε περίπτωση, ο δικαστής ή η αρμόδια ανεξάρτητη αρχή πάντα να αντιμετωπίζει την κάθε περίπτωση ως μοναδική. Δεν πρέπει να διακατέχεται από προσωπικούς δεσμούς ή εκτιμήσεις. Έχουν κύριο καθήκον να είναι προσηλωμένοι, αντικειμενικοί, ελεύθεροι στην κρίση τους.

5.2 Υποχρέωση ενημέρωσης / γνωστοποίησης της παρακολούθησης στο παρακολουθούμενο υποκείμενο (notification)

Το ΕΔΔΑ στη συνέχεια θέτει ακόμη ένα κριτήριο ως προς την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος στο απόρρητο της επικοινωνίας.

Όπως μας γνωστοποιεί και ο υπότιτλος πρόκειται για την υποχρέωση ενημέρωσης – γνωστοποίησης όπου πρέπει να λαμβάνει το υποκείμενο στο πλαίσιο τυχόν παρακολούθησης του.

Εξ ορισμού και σύμφωνα με όσα έχουμε νωρίτερα αναφέρει η ενημέρωση του υποκειμένου σε τυχόν παρακολούθηση της επικοινωνίας του καθίσταται αναγκαία.

Σκοπός κάθε δημοκρατικής κοινωνίας που σέβεται τα μέλη της είναι η καθολική προστασία τους από κάθε τι κακόβουλο και βλαβερό.

Έτσι λοιπόν κάθε προσπάθεια υπονόμησης του ατόμου σε όλες τις μορφές και τις εκφάνσεις της ιδιωτικής του ζωής, οδηγεί στην έλλειψη εμπιστοσύνης του ως προς αυτή και φυσικά νιώθει περιορισμένος ως προς την ελευθερία και τα ατομικά του δικαιώματα.

189: In addition, ...within a short time.

⁶⁴ ΕΔΔΑ, Zakharov, §258: «As regards ... with the Convention»

⁶⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57510%22%7D>.

Πιο συγκεκριμένα λοιπόν σύμφωνα με το δίκαιο που θεσπίζει ένα κράτος μέλος όπου επιτρέπεται η συλλογή δεδομένων κίνησης και δεδομένων θέσης σε πραγματικό χρόνο, το Δικαστήριο θεώρησε πως η ενημέρωση του υποκειμένου είναι υποχρεωτική και αναγκαία. Η αναγκαιότητα αυτή απορρέει από από τα άρθρα 7 και 8 του ΧΘΔΕΕ⁶⁶ όπου κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν καθώς και η οποιαδήποτε επεξεργασία πρέπει να γίνεται ύστερα από ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου και για καθορισμένο σκοπό. Επιπλέον μπορούν ακόμη να ζητήσουν πρόσβαση στα προσωπικά τους δεδομένα καθώς επίσης και τυχόν διόρθωση ή διαγραφή τους και σε αντίθετη περίπτωση να ασκήσουν προσφυγή.⁶⁷

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο αναγνώρισε πως η ενημέρωση των υποκειμένων των οποίων τα προσωπικά δεδομένα συνελέγησαν πρέπει να συμφωνεί μόνο και εφόσον δεν θέτει σε κίνδυνο την άσκηση των καθηκόντων που έχουν ανατεθεί στις αρχές.⁶⁸

Επίσης το ΕΔΔΑ θεωρεί πως το δικαίωμα ως προς μια αποτελεσματική προσφυγή είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ενημέρωση του υποκειμένου ως προς την παρακολούθηση του μετά το πέρας της παρακολούθησης του. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο θεωρεί πως σε γενικές γραμμές τα περιθώρια ως προς την άσκηση προσφυγής του υποκειμένου είναι λιγοστά. Επιτρέπεται συγκεκριμένα σε περίπτωση που το τελευταίο ενημερωθεί πως εν αγνοία του λήφθηκαν μέτρα που παραβιάζουν την ιδιωτικότητα του. Κάτι παρόμοιο επίσης γίνεται και στην περίπτωση όπου το υποκείμενο έχει σοβαρές ενδείξεις και υπόνοιες ότι οι προσωπικές του συνομιλίες έχουν γίνει αντικείμενο υποκλοπής, κάτι που σημαίνει πως εκείνο μπορεί να ασκήσει προσφυγή, χωρίς να εξαρτάται η δικαιοδοσία των δικαστηρίων να

⁶⁶ https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf

⁶⁷ <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=C11E5B4114DF8CC6B3D05434916D7516?text=&docid=232084&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=501538>

190. The competent national authorities ... explicitly guaranteed in Article 15(2) of Directive 2002/58, read in conjunction with Article 79(1) of Regulation 2016/679 (see, to that effect, judgment of 21 December 2016, *Tele2*, C-203/15 and C-698/15, EU:C:2016:970, paragraph 121 and the case-law cited, and Opinion 1/15 (*EU-Canada PNR Agreement*) of 26 July 2017, EU:C:2017:592, paragraphs 219 and 220).

⁶⁸ 191. With regard to the notification ... the tasks for which those authorities are responsible (see, by analogy, Opinion 1/15 (*EU-Canada PNR Agreement*) of 26 July 2017, EU:C:2017:592, paragraphs 222 and 224).

μην εξαρτάται από την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου υποκειμένου για την υποκλοπή των επικοινωνιών του.⁶⁹

Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο έχει κάνει σαφές ότι προσφέρονται αρκετές δυνατότητες επί προσφυγής, εάν πληρούνται μια σειρά από κριτήρια. Κάποιο από αυτά μπορεί να είναι ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο όργανο, που έχει εγκρίνει τον δικό του εσωτερικό κανονισμό και δεν υφίσταται κανένα αποδεικτικό βάρος για την άσκηση προσφυγής ενώπιον του.⁷⁰

Νομολογιακά το παραπάνω κριτήριο αναφέρεται στην υπόθεση Szabó and Vissy κατά Ουγγαρίας.

Μεταξύ άλλων η παράγραφος 86 της αίτησης με αρ. 37138/14, απόφαση της 12.1.2016 τονίζει πως: «Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα της μεταγενέστερης κοινοποίησης των μέτρων επιτήρησης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την αποτελεσματικότητα των διορθωτικών μέτρων και, συνεπώς, με την ύπαρξη αποτελεσματικών διασφαλίσεων κατά της κατάχρησης εξουσιών παρακολούθησης, δεδομένου ότι καταρχήν υπάρχει μικρό περιθώριο προσφυγής του ενδιαφερομένου, εκτός εάν ο τελευταίος ενημερωθεί για τα μέτρα που ελήφθησαν εν αγνοία του και, επομένως, μπορεί να αμφισβητήσει την αιτιολόγησή τους εκ των υστέρων. Μόλις η κοινοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο τον σκοπό του περιορισμού μετά τη λήξη του μέτρου επιτήρησης, θα πρέπει να παρέχονται πληροφορίες στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα Στην ουγγρική νομοθεσία, ωστόσο, δεν προβλέπεται καμία κοινοποίηση, κανενός είδους, των μέτρων. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απουσία οποιονδήποτε επίσημων ένδικων μέσων σε περίπτωση κατάχρησης, υποδηλώνει ότι η νομοθεσία υστερεί στο να εξασφαλίσει επαρκείς διασφαλίσεις».⁷¹

⁶⁹ 234. As regards the third stage, ... communications (see Kennedy, cited above, § 167).

⁷⁰ 190. In light of the above considerations, ... of the applicant's Article 6 rights.

⁷¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2237138/14%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-160020%22%5D%7D>

86. Moreover, ... of securing adequate safeguards.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως στο πλαίσιο της όποιας παρακολούθησης του υποκειμένου, ο νόμος πρέπει να είναι σαφής και να μην αφήνεται τίποτα απροσδιόριστο και χωρίς συγκεκριμένη αιτιολογία.

Είναι απολύτως απαραίτητο λοιπόν το σύστημα της μυστικής επιτήρησης να βασίζεται σε νόμο ο οποίος θα είναι ιδιαίτερα ακριβής καθώς ο κίνδυνος κατάχρησης είναι πάντα προ των πυλών.

5.3 Ορισμένη διάρκεια του μέτρου

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε συνέχεια των παραπάνω διευκρίνισε πως η νομική βάση θα πρέπει να δικαιολογείται και να περιλαμβάνει τις κατηγορίες των προσώπων που μπορεί να υπόκεινται παρακολούθησης, έναν σαφή και προσδιορισμένο κατάλογο εγκλημάτων που περιλαμβάνει, μια χρονική διάρκεια όπου το μέτρο αυτό μπορεί να υφίσταται, ποια η διαδικασία και τα μέτρα που ακολουθούνται ως προς την χρήση, την αποθήκευση, την επεξεργασία των δεδομένων καθώς και τυχόν προφυλάξεις και εγγυήσεις που πρέπει να υπάρχουν σε περίπτωση κοινοποίησης των δεδομένων αυτών σε τρίτους.⁷²

Η άποψη αυτή του δικαστηρίου επιτονίζεται περισσότερο και στην υπόθεση Kennedy όπου αναφέρει πως: « η αξιολόγηση εξαρτάται από όλες τις περιστάσεις της υπόθεσης, όπως η φύση, το πεδίο εφαρμογής και η διάρκεια των πιθανών μέτρων, οι λόγοι θέσπισής τους, οι αρμόδιες αρχές εξουσιοδότησης, εφαρμογής και εποπτείας, και το είδος πραγματικής προσφυγής που προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία».⁷³

⁷² 95. In its case-law on secret measures of surveillance, ... tapes destroyed (see, *inter alia*, *Huwig*, cited above, § 34; *Amann*, cited above, § 76; *Valenzuela Contreras*, cited above, § 46; and *Prado Bugallo v. Spain*, no. [58496/00](#), § 30, 18 February 2003)

⁷³ 153. As to the question whether an interference was “necessary in a democratic society” ... provided by the national law (see *Klass and Others*, cited above, §§ 49 to 50; and *Weber and Saravia*, cited above, § 106).

Το Δικαστήριο πρέπει να είναι αυτό το οποίο θα υπενθυμίζει το όριο ως προς την εξουσία παροχής εντολής για τη μυστική επιτήρηση των πολιτών μέσα σε ένα πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η εξουσία αυτή οφείλει να συμμορφώνεται με το άρθρο 8 στο βαθμό που είναι απολύτως αναγκαία για τη διασφάλιση των δημοκρατικών θεσμών.

Όσον αφορά το παρόν κριτήριο του ΕΔΔΑ που μελετάμε, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η υπόθεση *Dimitru Popescu κατά Ρουμανίας*. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με την παράγραφο 70 τονίζεται ότι: «Πρέπει πρώτα να σημειωθεί ότι σε περίπτωση απειλής για την εθνική ασφάλεια, οι τηλεφωνικές επικοινωνίες θα μπορούσαν να υποκλαπούν, σύμφωνα με το άρθρο 13 του Νόμου αριθ. 51/1991, από τις ειδικές υπηρεσίες της ρουμανικής υπηρεσίας πληροφοριών για περίοδο έξι μηνών με απλή εξουσιοδότηση του εισαγγελέα.... Στην τελευταία δόθηκε, κατόπιν αιτήματος των ειδικών υπηρεσιών, να παρατείνεται στη συνέχεια τη διάρκεια των υποκλοπών για περίοδο τριών συνεχόμενων μηνών, χωρίς ο νόμος να προβλέπει κανένα χρονικό όριο».⁷⁴

Η παρούσα υπόθεση παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία με την ελληνική νομοθεσία, σημεία που θα αναλύσουμε λεπτομερώς και κατωτέρω.

Άλλη μια υπόθεση στην οποία γίνεται μνεία αναφορικά με το κριτήριο της περιορισμένης διάρκειας του μέτρου είναι αυτή η *Szabó and Vissy κατά Ουγγαρίας*.

Συγκεκριμένα λοιπόν στην παράγραφο 74 της αναφερόμενης υπόθεσης τονίζεται ότι: «... όσον αφορά τη διάρκεια οποιασδήποτε επιτήρησης, ο νόμος περί εθνικής ασφάλειας ορίζει, πρώτον, την περίοδο μετά την οποία θα λήξει η άδεια παρακολούθησης (δηλαδή μετά από 90 ημέρες κατ' ανώτατο όριο, ...) και, δεύτερον, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ανανέωση είναι δυνατή. Η άδεια αυτή μπορεί να ανανεωθεί για άλλες 90 ημέρες και ο αρμόδιος υπουργός της Κυβέρνησης πρέπει να εγκρίνει οποιαδήποτε τέτοια ανανέωση μετά από αιτιολογημένη πρόταση της εμπλεκόμενης υπηρεσίας. Στο σημείο 60 ορίζεται ότι η άδεια πρέπει να ακυρωθεί εάν δεν είναι πλέον απαραίτητη, εάν η συνεχής επιτήρηση δεν έχει προοπτική να παράγει αποτελέσματα, εάν η προθεσμία της έχει λήξει ή εάν αποδειχθεί ότι

⁷⁴ <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/Dumitru-Popescu-impotriva-Romaniei-nr.-1.pdf>

παραβιάζει το νόμο για οποιονδήποτε λόγο. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν μπορεί να αγνοήσει ότι δεν είναι σαφές από τη διατύπωση του νόμου – ιδίως ελλείψει δικαστικής ερμηνείας – εάν μια τέτοια ανανέωση του εντάλματος επιτήρησης είναι δυνατή μόνο μία φορά ή επανειλημμένα, κάτι που είναι άλλο ένα στοιχείο επιρρεπές σε κατάχρηση».⁷⁵

Τέλος, αλλά εξίσου σημαντικό είναι πως ο νόμος προσπαθεί να προσδιορίσει και έναν σαφή και ορισμένο κατάλογο των εγκλημάτων εκείνων όπως αναφέραμε και νωρίτερα για την άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών. Όπως αναλύσαμε τη σημασία της σαφήνειας και του ορισμένου, έτσι και εδώ κάτι παρόμοιο βρίσκει έρεισμα. Το άρθρο 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ καθιερώνει ευρύτατα περιθώρια αναφορικά με το δικαίωμα της άρσης του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών, περιθώρια, όμως, που περιορίζονται και οριοθετούνται σε σημαντικό βαθμό από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

5.4 Ποσοστά αποδοχής των αιτημάτων άρσης του απορρήτου

Ως προς το παραπάνω κριτήριο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, εκείνο δεν αναφέρει πουθενά ρητά το ακριβές ποσοστό αποδοχής που θα πρέπει να λαμβάνεται σχετικά με τα αιτήματα άρσης του απορρήτου.

Η σχετική νομολογία των δικαστηρίων κατά καιρούς μας μαρτυρά το εν λόγω κριτήριο.

Παρακάτω θα δούμε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Ξεκινώντας με την υπόθεση Iordachi κατά Μολδαβίας, η παράγραφος 13 αναφέρει ότι: «Σε επιστολή της 6ης Φεβρουαρίου 2008, ο Επικεφαλής του Γραφείου του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου απάντησε ότι το 2005 από τις συνολικά 2.609 αιτήσεις υποκλοπής που υποβλήθηκαν, το 98,81% είχε επιτυχία. Το 2006 από τις 1.931 αιτήσεις που υποβλήθηκαν, το 97,93% ήταν επιτυχείς και το 2007 από τις 2.372 αιτήσεις που υποβλήθηκαν, το 99,24% ήταν εξίσου επιτυχείς».⁷⁶

⁷⁵ 74. Furthermore, ... which is another element prone to abuse.

⁷⁶ 13. In a letter of 6 February 2008 ... 99.24% had been successful.

Στο ίδιο πνεύμα το ΕΔΔΑ σε προγενέστερη απόφαση και συγκεκριμένα στην *The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiiev κατά Βουλγαρίας* όπου στην παράγραφο 92 θεωρεί πως: « ... το Δικαστήριο πρέπει τώρα να επαληθεύσει, στο βαθμό που το επιτρέπουν οι διαθέσιμες πληροφορίες, εάν έχουν αντίκτυπο στην πραγματική λειτουργία του συστήματος μυστικής επιτήρησης που υπάρχει στη Βουλγαρία. Σε σχέση με αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η Εισαγγελία του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου της Βουλγαρίας προφανώς διαπίστωσε, σε έκθεση της τον Ιανουάριο του 2001, ότι είχαν πραγματοποιηθεί πολυάριθμες καταχρήσεις. Σύμφωνα με αυτή την έκθεση, περισσότερα από 10.000 εντάλματα εκδόθηκαν σε μια περίοδο περίπου είκοσι τεσσάρων μηνών, από την 1η Ιανουαρίου 1999 έως την 1η Ιανουαρίου 2001, και σε αυτόν τον αριθμό δεν περιλαμβάνονται καν οι υποκλοπές κινητών τηλεφώνων (για πληθυσμό μικρότερο από 8.000.000). Από αυτά, μόνο 267 ή 269 χρησιμοποιήθηκαν στη συνέχεια σε ποινικές διαδικασίες. Σημαντικός αριθμός παραβάσεων του νόμου είχε παρατηρηθεί.... Επιπλέον, σε μια συνέντευξη που δημοσιεύτηκε στις 26 Ιανουαρίου 2001, ο τότε Υπουργός Εσωτερικών παραδέχτηκε ότι είχε υπογράψει 4.000 εντολές για την ανάπτυξη μέσω μυστικής επιτήρησης κατά τη διάρκεια των δεκατριών μηνών της θητείας του....

Αντίθετα, στην υπόθεση *Malone....*, ο αριθμός των εντολών που εκδόθηκαν κρίθηκε σχετικά χαμηλός (400 εντάλματα υποκλοπών τηλεφώνων και λιγότερα από 100 ταχυδρομικά εντάλματα ετησίως κατά την περίοδο 1969-79, για περισσότερες από 26.428.000 εθνικές τηλεφωνικές γραμμές). Αυτές οι διαφορές είναι ενδεικτικές, έστω και αν ληφθεί υπόψη η ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας και η άνοδος των τρομοκρατικών δραστηριοτήτων τα τελευταία χρόνια. Δείχνουν επίσης ότι το σύστημα μυστικής επιτήρησης στη Βουλγαρία χρησιμοποιείται, τουλάχιστον, υπερβολικά, γεγονός που μπορεί εν μέρει να οφείλεται στις ανεπαρκείς διασφαλίσεις που προβλέπει ο νόμος. Αντίθετα, στο *Klass and Others ...* και στο *Christie ...* δεν υπήρχαν ενδείξεις ότι η πρακτική που ακολουθήθηκε δεν ήταν αυστηρά σύμφωνη με το νόμο».⁷⁷

⁷⁷ Having noted these shortcomings, ... in strict accordance with the law.

Στη συνέχεια, ακόμη μία αναφορά των ποσοστών αιτημάτων άρσης γίνεται στην υπόθεση Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου. Χαρακτηριστικά στην παράγραφο 53 καταγράφεται πως: «Για λόγους ασφαλείας, είναι συνήθης πρακτική να μην αποκαλύπτονται οι αριθμοί των υποκλοπών (έκθεση Birkett, παρ. 119-121· Λευκή Βίβλος, παρ. 24-25). Ωστόσο, προκειμένου να αμβλυνθεί η ανησυχία του κοινού ως προς την έκταση της υποκλοπής, τόσο η έκθεση Birkett όσο και η Λευκή Βίβλος έδωσαν στοιχεία για τον αριθμό των εντολών που χορηγήθηκαν ετησίως κατά τα έτη που προηγήθηκαν της δημοσίευσής τους. Τα στοιχεία της Λευκής Βίβλου (Παράρτημα III) δείχνουν ότι στην Αγγλία και την Ουαλία μεταξύ 1969 και 1979 γενικά χορηγούνταν ετησίως από τον Υπουργό Εσωτερικών πάνω από 400 τηλεφωνικά εντάλματα και κάτι κάτω από 100 ταχυδρομικά εντάλματα. Η παράγραφος 27 της Λευκής Βίβλου έδωσε επίσης τον συνολικό αριθμό των ενταλμάτων του Υπουργού Εσωτερικών που ίσχυαν στις 31 Δεκεμβρίου για τα έτη 1958 (237), 1968 (273) και 1978 (308). Ο αριθμός των τηλεφώνων που εγκαταστάθηκαν στα τέλη του 1979 ήταν, σύμφωνα με την Κυβέρνηση, 26.428.000, σε σύγκριση με 7.327.000 στο τέλος του 1957. Η κυβέρνηση δήλωσε περαιτέρω ότι κατά την περίοδο από το 1958 έως το 1978 σημειώθηκε τετραπλασιασμός των εγκλημάτων που δεν κατηγορήθηκαν, από 626.000 έως 2.395.000».⁷⁸

5B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ: ΚΑΝΟΝΑΣ ΚΑΙ ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ

Στην παρούσα ενότητα θα προσπαθήσουμε να μελετήσουμε πώς και κατά πόσο όλα τα παραπάνω κριτήρια εφαρμόζονται ή αποκλίνουν από την ελληνική έννομη τάξη.

Στην ελληνική πραγματικότητα τα θεσπιζόμενα κριτήρια στην αρχική τους σκέψη εναρμονίζονται ουσιαδώς με την κατεύθυνση του ΕΔΔΑ.

Όπως όμως είναι απόλυτα λογικό, κάθε έννομη τάξη - κάθε κράτος, όπως συγκεκριμένα και το ελληνικό, έχει τις δικές του ανάγκες, προτεραιότητες όπου πάνω σε αυτές βασίζεται και προσαρμόζει τα ανωτέρω.

⁷⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57533%22%7D>

53. For security reasons ... from 626,000 to 2,395,000.

Ας ξεκινήσουμε με το πρώτο κριτήριο με το οποίο ορίζεται η εποπτεία από ανεξάρτητο όργανο.

Στην Ελλάδα το παραπάνω κριτήριο ρυθμίζεται αφενός από μία σειρά νόμων με κορωνίδα τον Νόμο 2225/1994 και με τις αλλαγές αυτού, τον Νόμο 3115/2003 με τις εξίσου πρόσφατες τροποποιήσεις του, το Προεδρικό Διάταγμα 47/2005 κα. και αφετέρου από τους κανονισμούς της ΑΔΑΕ. Συμπληρωματικά δε, εφαρμόζεται και ο γενικότερος νόμος ως προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικότητας του ατόμου με τον πρόσφατο Νόμο 4624/2019. Προστασία του απαραβίαστου προβλέπεται επιπλέον και στο άρθρο 19 του Συντάγματος, για το οποίο γίνεται ιδιαίτερη μνεία σε ολόκληρο το περιεχόμενο της εργασίας.

Εθνική ασφάλεια και ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα, αποτελούν τα ειδικά συνταγματικά όρια του δικαιώματος της επικοινωνίας και σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται για περιορισμούς του γενικού αμυντικού περιεχομένου, αλλά για καθορισμό του.

Έτσι λοιπόν το Σύνταγμα «επιτρέπει» τη διάδοση ενός μηνύματος μυστικού, όχι όμως τη διάδοση των μυστικών μηνυμάτων που θίγουν την εθνική ασφάλεια ή αναφέρονται σε ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα. Στην περίπτωση αυτή επιτρέπεται, ορθότερα επιβάλλεται η αποκάλυψη του μηνύματος.⁷⁹

Πέραν του άρθρου 19 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος, το οποίο αποτελεί βασικό πυλώνα της έννοιας της «ελεύθερης επικοινωνίας» και εν γένει των διατάξεων του απορρήτου των ανταποκρίσεων, ο νόμος ενόψει των παράνομων υποκλοπών των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, με την νέα παρ. 2, προβλέπει για πρώτη φορά τη συγκρότηση, τη λειτουργία μιας ανεξάρτητης αρχής με σκοπό τη διασφάλιση του απορρήτου των ανταποκρίσεων.

⁷⁹ Α. Δημητρόπουλος, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος III», Αθήνα 2004, σ. 235.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο σχετικός εκτελεστικός νόμος δίνει μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων στην αρχή αυτή ώστε να καθίσταται δυνατή, μέσω της άσκησής τους, η διασφάλιση του απορρήτου των ανταποκρίσεων.

Ο συνδυασμών των διατάξεων της παρ.1, εδ. β', και της παρ.2 του άρθρου 19 μας βοηθάει να συμπεράνουμε πως ο ρόλος της αρχής είναι ιδιαίτερα σημαντικός και πιο συγκεκριμένα στις περιπτώσεις εκείνες όπου συνίσταται προληπτικός έλεγχος των τηλεπικοινωνιακών φορέων και επιβολή τυχόν διοικητικών κυρώσεων σε βάρος όσων παραβιάζουν το απόρρητο.⁸⁰

Προς εκτέλεση λοιπόν της παραπάνω συνταγματικής ρύθμισης, εκδόθηκε ο Ν. 3115/2003 με τον οποίο θεσπίστηκε η ανεξάρτητη διοικητική αρχή με την επωνυμία Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ).⁸¹

Η ΑΔΑΕ λοιπόν έχει ως σκοπό την προστασία του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Στην έννοια της προστασίας του απορρήτου των επικοινωνιών περιλαμβάνεται και ο έλεγχος της τήρησης των όρων και της διαδικασίας άρσης του απορρήτου.

Η ΑΔΑΕ είναι ανεξάρτητη αρχή, που απολαμβάνει διοικητικής αυτοτέλειας, πράγμα που επιτονίζει τη σπουδαιότητα της λειτουργίας της.

Αναλυτικά για τον ρόλο που εκείνη επιτελεί και για τις αρμοδιότητες της όπου εξασφαλίζουν την προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών της έχει γίνει εκτενής αναφορά πιο πάνω.

Σε εθνικό επίπεδο λοιπόν, ως προς την εποπτεία από ανεξάρτητο όργανο σχετικά με την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, το Σύνταγμα θέτει τις προϋποθέσεις υπέρ του δικαιώματος αυτού και συμπληρωματικά η ΑΔΑΕ εκτελεί τον ρόλο της ως ανεξάρτητη αρχή,

⁸⁰ Κ. Χρυσόγονος, «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα», Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σ. 244 – 245.

⁸¹ Α. Δημητρόπουλος, «Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος ΙΙΙ», Αθήνα 2004, σ. 239.

αποτελώντας μέρος των προϋποθέσεων αυτών. Ο συνδυασμός των παραπάνω αποτελεί τα εχέγγυα μιας κατ'εξοχήν ανεξάρτητης και αμερόληπτης κρίσης.

Από την άλλη ως προς το κριτήριο της υποχρέωσης ενημέρωσης της παρακολούθησης του υποκειμένου, η χώρα μας θέτει αυστηρές προϋποθέσεις και όρια.

Εκ πρώτης η παρακολούθηση του υποκειμένου ρητά απαγορεύεται σε κάθε έκφραση και σε κάθε μορφή της. Κάτι τέτοιο θα εναντιωνόταν πλήρως στο θεμελιωδές δικαίωμα του άρθρου 8 περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Το ευρωπαϊκό δικαστήριο όπως αναφέραμε και νωρίτερα έκρινε την αναγκαιότητα της ενημέρωσης στο πλαίσιο των δικαιωμάτων του υποκειμένου που ορίζεται ρητά στο παραπάνω άρθρο.

Την ίδια τακτική και λογική ακολουθεί και η ελληνική έννομη τάξη αφού μια μη γνωστοποίηση παρακολούθησης των μερών προκαλεί ανησυχία σε αυτά και έλλειψη εμπιστοσύνης δημιουργείται.

Ο Νόμος 2225/1994 σχετικά με το ζήτημα της γνωστοποίησης της άρσης της επικοινωνίας όριζε στο άρθρο 5 παρ. 9 το εξής: «Μετά τη λήξη του μέτρου της άρσης και υπό την αναγκαία προϋπόθεση ότι δεν διακινδυνεύεται ο σκοπός για τον οποίο διατάχθηκε, μπορεί η Επιτροπή να αποφασίζει τη γνωστοποίηση της επιβολής του στους θιγόμενους. Τα στοιχεία ... επιβολής του μέτρου».

Σήμερα όμως η παράγραφος αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 87 παρ. 1 του Νόμου 4790/2021, όπου και διατυπώνεται ακολούθως: «Στις περιπτώσεις του άρθρου 4, η ΑΔΑΕ δύναται, μετά τη λήξη του μέτρου της άρσης, να αποφασίζει τη γνωστοποίηση της επιβολής του μέτρου αυτού στους θιγόμενους, με τη σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και υπό την προϋπόθεση, ότι δεν διακυβεύεται ο σκοπός για τον οποίο διατάχθηκε.

Τα στοιχεία που είχαν συλλεγεί ή κατασχεθεί και το υλικό που εγγράφηκε ή αποτυπώθηκε σε εκτέλεση της διάταξης για την άρση του απορρήτου σε περίπτωση διακρίβωσης εγκλημάτων, σύμφωνα με το άρθρο 4, επισυνάπτονται στη δικογραφία, αν συνιστούν

αποδεικτικά μέσα για την ποινική δίωξη κατά την κρίση της αρχής που εξέδωσε τη διάταξη. Στις περιπτώσεις των παρ. 1α και 1γ του άρθρου 4 και της περ. ζ' της παρ. 3 του άρθρου 36 του ν. 4443/2016 (Α' 232) τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται επιπλέον κατά τη διοικητική διαδικασία για τη διαπίστωση της παράβασης των άρθρων 3 έως 7, 29 και 30 του ν. 3340/2005 (Α' 112), του άρθρου 93α του ν. 4099/2012 (Α' 250), καθώς και των διατάξεων των στοιχείων (α) και (β) του άρθρου 14 και του άρθρου 15 του Κανονισμού (ΕΕ) 596/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Απριλίου 2014 για την κατάχρηση της αγοράς (Κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της Οδηγίας 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των Οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ΕΚ, 2003/125/ΕΚ και 2004/72/ΕΚ και επισυνάπτονται στη σχετική δικογραφία κατά τη διαδικασία ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων.

Διαφορετικά επιστρέφονται στον κύριό τους, εφόσον έχει αποφασισθεί η κατά το πρώτο εδάφιο γνωστοποίηση του μέτρου. Αν δεν συντρέχει αυτή η περίπτωση καταστρέφονται ενώπιον της αρχής που εξέδωσε τη διάταξη και συντάσσεται έκθεση για την καταστροφή. Υποχρεωτικώς καταστρέφεται το υλικό που δεν έχει σχέση με τον λόγο επιβολής του μέτρου. Η παρούσα δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας, σύμφωνα με το άρθρο 3».

Από τα παραπάνω λοιπόν θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα.

Διαπιστώνουμε πως η ΑΔΑΕ διατηρεί την αρμοδιότητα της σχετικά με τη γνωστοποίηση της άρσης του απορρήτου στα υποκείμενα – θιγόμενους αναφορικά με τη διακρίβωση ιδιαίτερων σοβαρών εγκλημάτων (άρθρο 4 του ν. 2225/1994 και τις τροποποιήσεις αυτού). Η γνωστοποίηση αυτή επέρχεται μετά την επιβολή του μέτρου και υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύεται ο σκοπός, για τον οποίο είχε διαταχθεί. Η διαφοροποίηση που παρατηρείται εδώ είναι πως πρέπει να προηγείται της σχετικής απόφασης της ΑΔΑΕ η σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου.

Σημαντική είναι επίσης και η περίπτωση κατά την οποία λαμβάνει χώρα όταν συντρέχει λόγος εθνικής ασφάλειας σύμφωνα με το άρθρο 3 του ν.2225/1994, όπου: «1. Αίτηση για άρση του απορρήτου μπορεί να υποβάλλει μόνο δικαστική ... που επιβάλλει την άρση.

2. Η αίτηση υποβάλλεται προς τον Εισαγγελέα Εφετών ... συγκεκριμένος εισαγγελικός λειτουργός, οπότε, στην περίπτωση αυτή, η ανωτέρω αίτηση υποβάλλεται σε αυτόν. Ο πιο πάνω, ...γίνεται ειδική μνεία στη διάταξη».

Το παραπάνω άρθρο τροποποιήθηκε με την παρ.2 του άρθρο 25 του Νόμου 4531/2018 σύμφωνα με την οποία: «Η αίτηση υποβάλλεται προς τον Εισαγγελέα Εφετών του τόπου της αιτούσας αρχής ή του τόπου όπου πρόκειται να επιβληθεί η άρση, εκτός αν στην αιτούσα αρχή, με βάση διάταξη νόμου και απόφαση του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου έχει ήδη αποσπασθεί και υπηρετεί με αποκλειστική απασχόληση συγκεκριμένος εισαγγελικός λειτουργός, οπότε, στην περίπτωση αυτή, η ανωτέρω αίτηση υποβάλλεται σε αυτόν. Ο πιο πάνω, κατά περίπτωση, αρμόδιος εισαγγελικός λειτουργός αποφασίζει μέσα σε είκοσι τέσσερις (24) ώρες για την άρση ή όχι του απορρήτου με διάταξή του στην οποία περιέχονται τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 στοιχεία. Αν κατά την κρίση του, μετά από εισήγηση της αιτούσας αρχής, ειδικές περιστάσεις εθνικής ασφάλειας επιβάλλουν την παράλειψη ή τη συνοπτική παράθεση ορισμένων από τα στοιχεία αυτά, γίνεται ειδική μνεία στη διάταξη».

Λίγο πιο πάνω είδαμε πως πριν την απόφαση της Αρχής καθιερώνεται η σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου μετά τη λήξη του θιγέντος μέτρου, σχετικά με τη γνωστοποίηση της λήξης του μέτρου, όπου διετάχθει για την διακρίβωση της διαπράξεως κακουργήματος. Μια τέτοια σκέψη έχει ορθό προσανατολισμό καθώς αφενός προστατεύεται το κατοχυρωμένο δικαίωμα του Συντάγματος σχετικά με το απόρρητο των επικοινωνιών και αφετέρου δεν υπονομεύεται το συμφέρον ως προς την καταπολέμηση της εγκληματικότητας στην βαριά της μορφή. Έτσι επέρχεται μια ισορροπία μεταξύ των δύο αυτών αντιφατικών εννόμων αγαθών.

Όμως κάτι παρόμοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση της άρσης που είχε λάβει χώρα για λόγους εθνικής ασφάλειας. Με την τροποποίηση του άρθρου 5 παρ. 9 του Νόμου 2225/1994, δεν προβλέπεται η δυνατότητα ενημέρωσης της Αρχής στον θιγέντα παρά μόνο στην περίπτωση του άρθρου 87 παρ. 1 του Νόμου 4790/2021 που είδαμε και παραπάνω.

Το γεγονός αυτό πιθανόν να επηρεάζει και να προκαλεί ζήτημα συμβατότητας του άρθρου 19 του Συντάγματος (Προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών) με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) καθώς και με το άρθρο 7 του ΧΘΔΕΕ (Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής).

Το ΕΔΔΑ ως προς το παραπάνω κριτήριο της υποχρέωσης ενημέρωσης της παρακολούθησης στο παρακολουθούμενο υποκείμενο, έχει κρίνει πως μετά το πέρας του μέτρου της άρσης του απορρήτου, και όταν πλέον έχει πάψει ο σκοπός που εκείνη εξυπηρετούσε, η εκ των υστέρων γνωστοποίηση σε αυτόν σχετικά με την παρακολούθηση του, συνδέεται άμεσα με τη δυνατότητα του να ασκήσει ένδικα βοηθήματα και ένδικα μέσα. Η δυνατότητα του αυτή θεωρείται η πιο σημαντική ώστε να υπερασπισθεί τα δικαιώματά του έναντι σε κάθε αυθαίρετη ή καταχρηστική χρήση του μέτρου, γεγονός που ισοδυναμεί με κατάφορη παραβίαση του δικαιώματός του ως προς την προστασία της προσωπικής του ζωής.

Σε περίπτωση λοιπόν που δεν γνωστοποιηθεί ουδέποτε στον θιγέντα η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών του, είναι ξεκάθαρο πως εκείνος δεν έχει καμία δυνατότητα ως προς μία αποτελεσματική δικαστική προστασία.

Δεν είναι λίγες οι φορές όπου το άρθρο 8 έχει παραβιαστεί ως προς το κριτήριο αυτό. Όπως είδαμε και νωρίτερα περιπτώσεις όπως: απόφαση Association for European Integration and Human Rights, Ekimdzhiiev κατά Βουλγαρίας, απόφαση Roman Zakharov κατά Ρωσίας και απόφαση Szabó και Vissy κατά Ουγγαρίας.

Στα παραπάνω παραδείγματα οι αντίστοιχες χώρες δεν προέβλεπαν στην εθνική τους νομοθεσία την εκ των υστέρων ενημέρωση προηγούμενης άρσης του απορρήτου της επικοινωνίας στους πολίτες τους, κάτι που συμβαίνει και με την προαναφερθείσα προσφάτως ψηφισθείσα διάταξη του άρθρου 87 του Νόμου 4790/2021, σε ό,τι αφορά τις άρσεις του απορρήτου που έχουν λάβει χώρα κατ' επίκληση λόγων εθνικής ασφάλειας.

Σαν μόνη περίπτωση όπου το ΕΔΔΑ δέχεται πως η παραπάνω περίπτωση δεν συνιστά παραβίαση του άρθρου 8, είναι μόνο και αν μια χώρα έχει τοποθετήσει ειδικό όργανο με τα

εχέγγυα της δικαστικής ανεξαρτησίας (όπως συμβαίνει στο Ηνωμένο Βασίλειο με το Investigatory Powers Tribunal), όπου κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να προσφύγει στο Δικαστήριο αυτό με δικαιοδοσία του τη διάταξη εκείνου του μέτρου που θεωρεί πρόσφορο για να διαπιστώσει την ύπαρξη ή μη μιας τέτοιας παραβίασης (αναφορικά με την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών ή ακόμη και την παρακολούθηση των συνομιλιών του).

Στη συνέχεια αναφορικά με το κριτήριο της ορισμένης διάρκειας του μέτρου της άρσης του απορρήτου διαπιστώσαμε πως το ΕΔΔΑ διευκρίνισε πως αυτό θα πρέπει να έχει μια χρονική διάρκεια που μπορεί να υφίσταται, χωρίς όμως να την ερμηνεύει ακριβώς. Κάτι τέτοιο φυσικά είναι επιρρεπές σε κάθε κατάχρηση και κάθε έννομη τάξη μπορεί να το ερμηνεύει κατά το δοκούν.

Στη χώρα μας, όπως έχουμε αναφέρει πλείστες φορές, η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών είναι θεμιτή και γίνεται δεκτή μόνο για δύο λόγους.

Αφενός είναι επιτρεπτή για λόγους που υπονομεύουν την εθνική ασφάλεια της και αφετέρου όταν πρόκειται για τη διακρίβωση σοβαρών εγκλημάτων.

Σαφείς κατευθύνσεις ως προς τη χρονική διάρκεια του μέτρου μας δίνει και πάλι ο Νόμος 2225/1994 και με τις ισχύουσες τροποποιήσεις αυτού.

Αρχικά όταν πρόκειται για την πρώτη περίπτωση περί εθνικής ασφάλειας ο αρμόδιος Εισαγγελέας οφείλει να αποφασίσει εντός είκοσι τεσσάρων ωρών (24) σχετικά με την άρση ή όχι του απορρήτου με διάταξή του στην οποία περιέχονται τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 στοιχεία.

Η άρση παύει αυτοδικαίως όταν παύσουν και οι λόγοι που τη συντελούν ή ολοκληρώθηκε ο σκοπός για την οποία επιβλήθηκε το μέτρο.

Σε προηγούμενη ενότητα αναλύσαμε λεπτομερέστατα το ζήτημα της εθνικής ασφάλειας ως προς τη διαδικασία, τους λόγους που συντελούν την άρση των τηλεφωνικών επικοινωνιών.

Συμπερασματικά ως προς τη χρονική διάρκεια του μέτρου πλην των 24 ωρών που αναφέραμε, ο Νόμος δεν βάζει κάποιο περιορισμό. Τούτο σημαίνει πως εκείνη θεωρείται αόριστη, επιδεχόμενη επαναλαμβανόμενες ανανεώσεις στο διηνεκές.

Σε κάθε περίπτωση όμως αυτή ισχύει όσο είναι και ενεργός ο λόγος ή οι λόγοι για τους οποίους τέθηκε σε εφαρμογή.

Από την άλλη μεριά, στην περίπτωση της άρσης των τηλεφωνικών επικοινωνιών για τη διακρίβωση των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, το Συμβούλιο Εφετών ή Πλημμελειοδικών έχει παρόμοιο χρόνο με πιο πάνω εντός 24 ωρών να αποφανθεί επί της άρσης ή όχι του απορρήτου.

Η βασική διαφορά όμως είναι πως η χρονική διάρκεια δεν μπορεί να υπερβαίνει αρχικά το χρονικό διάστημα των δύο μηνών. Τυχόν παρατάσεις δίνονται μόνο σε περιπτώσεις υφιστάμενων λόγων και σε καμία περίπτωση δεν υπερβαίνουν κάθε φορά τους δύο μήνες. Το ανώτατο όριο των παρατάσεων αυτών δεν μπορούν να είναι παραπάνω από 10 μήνες.

Η παραπάνω ισχύς παύει με τη λήξη της διάρκειας της άρσης ή μετά τη λήξη του ανώτατου ορίου, ήτοι μετά την παρέλευση των δέκα μηνών ή ακόμη πριν τη συμπλήρωση του προσδιορισμένου χρόνου εφόσον εκπληρώθηκε ο σκοπός της.

Το ΕΔΔΑ διευκρίνισε πως η νομική βάση θα πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένη και να περιλαμβάνει πλην της χρονικής διάρκειας, έναν σαφή και προσδιορισμένο κατάλογο εγκλημάτων.

Στην ελληνική έννομη τάξη θεσπίζεται ένας πλήρης κατάλογος, με όλα εκείνα τα αδικήματα που επιτρέπουν την άρση από τις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές σε αντίθεση με το Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όπου αφήνει τον κατάλογο αυτό πιο «ανοικτό».

Πλην των αναφερόμενων εγκλημάτων που αναφέρονται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Ν. 2225/1994 σε συνδυασμό με τον νεοσύστατο Νόμο 4855/2021 και συγκεκριμένα στο άρθρο 174 εντάσσεται και μια νέα κατηγορία εγκλημάτων (οικονομικά εγκλήματα) όπου επιτρέπει την έρευνα των εισαγγελέων οικονομικού εγκλήματος και εφόσον έχει τηρηθεί η αρχή της αναλογικότητας, να έχουν πρόσβαση σε κάθε πληροφορία ή στοιχείο που είναι χρήσιμο για

την άσκηση του έργου τους, χωρίς περιορισμό. Ειδικότερα επιτρέπεται η πρόσβαση σε κάθε πληροφορία ή στοιχείο ως προς το απόρρητο των επικοινωνιών αν συντελείται η αντικειμενική υπόσταση του κακουργήματος.⁸²

Το παραπάνω εντάχθηκε και ψηφίστηκε στο Νόμο 4640/2019 στο άρθρο 43 και όπως αυτό τροποποιήθηκε με τις Διορθώσεις Σφαλμάτων ΦΕΚ Α 194/2019.⁸³

Σύμφωνα λοιπόν με τη νέα διάταξη παρατηρείται μια δυνατότητα πρόσβαση των εισαγγελικών λειτουργών στο απόρρητο των επικοινωνιών, πλην του επαγγελματικού, στο πλαίσιο τόσο του άρθρου 19 όσο και του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος, τα οποία ρυθμίζουν το απόρρητο των επικοινωνιών και την αρχή της αναλογικότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση για μια τέτοια έρευνα είναι όπως αναφέραμε και νωρίτερα να τεκμηριώνεται η αντικειμενική υπόσταση των κακουργημάτων.

Αξίζει να σημειωθεί πως με τον Νόμο 4637/2019, συγκεκριμένα στο άρθρο 14, επανέρχεται η διάταξη εκείνη η οποία επιτρέπει τη χρήση μη νομίμως αποδεικτικών μέσων στα οικονομικά εγκλήματα εφόσον και αν: α) η βλάβη που προκαλείται με την κτήση του είναι σημαντικά κατώτερη κατά το είδος, τη σπουδαιότητα και την έκταση από τη βλάβη ή τον κίνδυνο που προκάλεσε η ερευνώμενη πράξη, β) η απόδειξη της αλήθειας θα ήταν διαφορετικά αδύνατη και γ) η πράξη με την οποία το αποδεικτικό μέσο αποκτήθηκε δεν προσβάλλει την ανθρώπινη αξία.⁸⁴

Επιπλέον ορίζεται πως στις περιπτώσεις πράξεων κακουργηματικού χαρακτήρα, που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος ή του Εισαγγελέα Εγκλημάτων Διαφθοράς, δεν εφαρμόζεται η παράγραφος 2 του άρθρου 177 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, εφόσον το αποδεικτικό μέσο αφορά πληροφορίες ή στοιχεία, στα οποία

⁸² <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4620-2019/arthro-34-kodikas-poinikis-dikonomias-nomos-4620-2019> και <https://www.kodiko.gr/nomothesia/diataksi/581633>

⁸³ <https://www.kodiko.gr/nomothesia/diataksi/581633>

⁸⁴ <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4637-2019/arthro-14-nomos-4637-2019-hrisi-apodeiktikoy-mesoy-sta>

οι ανωτέρω εισαγγελείς έχουν δικαίωμα πρόσβασης, κατά τις διατάξεις των άρθρων 34 παρ. 1 και 36 παρ. 3 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

Με βάση τα προεκτεθέντα, με τα οποία χορηγείται η άδεια στους οικονομικούς εισαγγελείς να άρουν το απόρρητο των επικοινωνιών για κακουργήματα τα οποία όμως δεν προσδιορίζονται ούτε εξειδικεύονται περαιτέρω, δεν αποκλείεται να δημιουργήσουν πρόβλημα αφενός στις σχετικές διατάξεις του Συντάγματος, όπου περιέχουν πολύ αυστηρές ρυθμίσεις σε σχέση με το επίμαχο θέμα και αφετέρου στο ΕΣΔΑ. Το πρόβλημα παραμένει ακόμη και αν ερμηνευτικά θεωρήσουμε πως όταν μιλάμε για κακουργήματα, θεωρούμε εκείνα για τα οποία έχουν ανακριτικές ή διωκτικές αρμοδιότητες οι οικονομικοί εισαγγελείς.

Σε κάθε περίπτωση όπως σημειώνει η ΑΔΑΕ, η οποία είναι αρμόδια για την προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών, διατυπώνει τη θέση πως πρέπει να θεσπιστούν ακριβείς και σαφείς διατάξεις σχετικά με το απόρρητο των επικοινωνιών, έτσι ώστε η Πολιτεία και οι κοινωνοί της να έχουν μια πολύ πιο σφαιρική και ειλικρινή εικόνα των όσων υφίστανται και έτσι να επιλέγουν το τι τελικώς θα πράττουν.

Τέλος ως προς το τελευταίο κριτήριο που θεσπίζει το ΕΔΔΑ σχετικά με τα ποσοστά αποδοχής των αιτημάτων άρσης του απορρήτου, στην Ελλάδα η μόνη διαθέσιμη πηγή όπου μπορούμε να συλλέξουμε ορισμένες πληροφορίες και στατιστικά, είναι από τις εκθέσεις τις ΑΔΑΕ. Οι ετήσιες αυτές εκθέσεις όμως δεν παρέχουν ακριβείς πληροφορίες με αποτέλεσμα να μην είναι τόσο βοηθητικές ως προς το αναφερόμενο κριτήριο.

Η συνεχής ανάπτυξη της τεχνολογίας και των τεχνολογιών παρακολούθησης οδήγησε μια φρενήρη διακινδύνευση του δικαιώματος της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια εντυπωσιακή αύξηση των νομίμων παρακολουθήσεων των επικοινωνιών των πολιτών, είτε αυτές διενεργούνται μέσω σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας, είτε μέσω μηνυμάτων που ανταλλάσσονται με άλλα μέσα και εφαρμογές. Με την έννοια «νόμιμες», θεωρούνται όλες εκείνες οι παρακολουθήσεις που γίνονται ύστερα από αίτηση μιας δημόσιας υπηρεσίας και έγκριση της αίτησης από δικαστική αρχή.

Έτσι λοιπόν σε μια σχετική έρευνα το χρονικό διάστημα 2004 έως και το 2018, έχουμε μια αριθμητική υπεροχή ως προς τις άρσεις που πραγματοποιούνται με λόγο την εθνική ασφάλεια της χώρας σε σχέση με τις λοιπές άρσεις. Μάλιστα η υπεροχή αυτή εκτοξεύεται σε έναν αριθμό τετραπλάσιο, σύμφωνα με τις μελέτες της Αρχής.

Το γεγονός αυτό μας καταμαρτυρά ότι οι αρμόδιες αρχές επιχειρούν πιο άμεσα, πιο γρήγορα επεμβάσεις ως προς την άρση της απόρρητης επικοινωνίας όταν διακυβεύεται η εθνική ασφάλεια.

Βέβαια αξίζει να σημειωθεί επί του θέματος ότι από τα δημοσιοποιημένα στοιχεία δεν προκύπτει πουθενά πόσες τελικά είναι οι εγκριθέσες άρσεις σε σχέση με το ενιαίο σύνολο των υποβληθέντων αιτημάτων. Για τον λόγο αυτό δεν μπορεί κάποιος να υπολογίσει τον ακριβή αριθμό και το αντίστοιχο ποσοστό των αιτημάτων, ως προς την άρση του απόρρητου χαρακτήρα της τηλεφωνικής επικοινωνίας. Δεν μπορούμε λοιπόν να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό – το ποσοστό των διατάξεων που απορρίφθηκαν από το αρμόδιο όργανο. Η μη σχετική αριθμητική καταγραφή δημιουργεί προβλήματα καθώς δεν βοηθάει στην εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τις συνολικές υποβληθείσες δηλώσεις περί άρσης του απορρήτου. Αυτό συμβαίνει τόσο ως προς το ποσοστό των απορριπτικών όσο και των δεκτών αιτημάτων.

Έτσι τα διαθέσιμα δεδομένα που συλλέγονται σίγουρα είναι ελλιπή, όχι μόνο ως την περιγραφή και την καταγραφή των αιτιών που επιφέρουν το αίτημα της άρσης, αλλά και ως προς την αποτύπωση επιμέρους ποιοτικών δεικτών.

Ακόμη και σήμερα παρατηρείται έντονη αδυναμία και ελλειπής καταγραφή ενός ενιαίου συνόλου ηλεκτρονικού αρχείου, διαχειρίσιμου με ενιαία κριτήρια σε κοινή βάση δεδομένων, προσβάσιμη από τους έχοντες την αναγκαία εξουσιοδότηση, καθιστά πρακτικώς ανέφικτη την εξαγωγή ποιοτικών, στατιστικών συμπερασμάτων σε σχέση με τη διαδικασία άρσης του απορρήτου.

Όλα τα παραπάνω επιπρόσθετα, δυσκολεύουν ουσιαδώς την παραβολή των εθνικών δεδομένων προς τα κριτήρια του ΕΔΔΑ.

Στην ετήσια έκθεση του 2019, η ΑΔΑΕ παρέλαβε 11.680 αιτήματα σχετικά με την άρση του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας σε αντίθεση με τις 11.113 που παρέλαβε το 2018.

Συγκριτικά τον χρόνο αυτό δεν καταγράφηκε κάποια σημαντική μεταβολή με τα δεδομένα του προηγούμενου έτους. Ο παραπάνω αριθμός περιλαμβάνει όλες τις νέες περιπτώσεις άρσης απορρήτου, παρατάσεις προγενεστέρων αιτημάτων, καθώς και εκείνες που ορίζουν την παύση της άρσης πριν παρέλθει ο χρόνος που έχει ορισθεί. Τα νούμερα αυτά αφορούν τα αιτήματα όπου έχουν εκδοθεί από τις δικαστικές αρχές και έχουν κοινοποιηθεί στην ΑΔΑΕ και όχι γενικότερα ο αριθμός των συνδέσεων ή ατόμων επί των οποίων διατάσσεται η άρση του απορρήτου.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη ως προς το τελευταίο κριτήριο της ΕΔΔΑ συγκριτικά με την ελληνική έννομη τάξη διαπιστώνουμε πως δεν υπήρξε ποτέ μια επαρκής στελέχωση και καμία πρόβλεψη ώστε η δύναμη του αρμοδίου τμήματος της Αρχής να γίνει ισχυρό. Αυτό αξίζει να αναφερθεί και να συσχετισθεί με τον μεγάλο όγκο αιτήσεων που δέχεται ετησίως η Αρχή.

Με άλλα λόγια λοιπόν, θα πρέπει ο αριθμός των εισερχόμενων αιτήσεων για άρση να έρχεται σε πλήρη ισορροπία με τις ικανότητες της ίδιας της Αρχής, η οποία θα πρέπει να στελεχώνεται επαρκώς έτσι ώστε να ανταποκρίνεται πλήρως στις επιταγές της σύγχρονης κοινωνίας.

6. ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΠΟΡΡΗΤΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΕΙΜΕΝΑ

Το απόρρητο της επικοινωνίας είναι ένα δικαίωμα διεθνώς κατοχυρωμένο. Το συγκεκριμένο δικαίωμα αναφέρεται στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) καθώς και στο άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ).

Το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ αποτελεί τον σημαντικότερο πυλώνα ως προς την προστασία της ιδιωτικότητας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τη μία πλευρά καθιερώνεται το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής του ατόμου και της επικοινωνίας του και από την άλλη θεσπίζεται η υποχρέωση της μη κρατικής επέμβασης κατά την άσκηση του παραπάνω

δικαιώματος πλήν αυστηρών προϋποθέσεων που πρέπει να αναφέρονται ρητά και ορισμένα στην εκάστοτε έννομη τάξη.

Ειδικότερα, το άρθρο 8 § 1 της ΕΣΔΑ ως ανθρώπινο δικαίωμα αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και πιο συγκεκριμένα: «Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του» ... και των επικοινωνιών του».

Το ΕΔΔΑ θεωρεί πως το απόρρητο των επικοινωνιών αποτελεί σημαντικότερη πτυχή του ανθρώπινου δικαιώματος στο πλαίσιο του ιδιωτικού βίου. Το απόρρητο συμπεριλαμβάνει την προστασία και την ασφάλεια των τηλεφωνικών κλήσεων,⁸⁵ των ταχυδρομικών επιστολών,⁸⁶ του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και κάθε άλλης μορφής επικοινωνία που παρέχεται μέσω διαδικτύου.⁸⁷

Αξίζει να σημειωθεί πως δεν είναι απόλυτη η προστασία που ορίζει η παράγραφος 1 του παραπάνω άρθρου.⁸⁸

Από την άλλη, η δεύτερη παράγραφος αυτού αναφέρει ρητά ότι: «Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται από του νόμου ... των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

Με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ λοιπόν, κατοχυρώνεται η «ιδιωτική σφαίρα» του υποκειμένου και η προστασία αυτής περιλαμβάνει όλες τις επιμέρους εκφάνσεις της.

⁸⁵ ΕΔΔΑ, Halford κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 25.06.1997, § 44, και Amann v. Switzerland [GC], no. 27798/95, § 43, ECHR 2000 II

⁸⁶ Ο όρος «αλληλογραφία» σε συνδυασμό με τον όρο «ιδιωτική ζωή» λαμβάνεται με την ευρεία έννοιά του, έτσι ώστε να καλύπτει κάθε είδος ανταπόκρισης - (Ν. Παπαδόπουλος, ο.π.,σελ.35 επ.

⁸⁷ ΕΔΔΑ, Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 3.4.2007, § 41-44, βλ. επίσης και αποφάσεις ΕΔΔΑ Malone κατά Η.Β., αριθμός προσφυγής [α.ρ.] 8691/79, της 2.8.1984, σκ. 84, Heglas κατά Τσεχίας, αρ. 5935/02, της 1.3.2007, σκ. 60-61.

⁸⁸ Α. Χατζηνώτα, Τηλεφωνικές υποκλοπές και παραβίαστο των ιδιωτικών ανταποκρίσεων, η απόφαση Kruslin της 24ης Απριλίου 1990, ΕΕΕυρΔ 1990, σελ. 479.

Πέραν των παραπάνω στο άρθρο 8 συγκαταλέγονται και τα εξωτερικά στοιχεία του απορρήτου, όπως λεπτομερώς αναφέρθηκαν και νωρίτερα, και αυτά τυγχάνουν ίδιας προστασίας με το περιεχόμενο της επικοινωνίας.⁸⁹

Όμως σύμφωνα με την απόφαση Κ.Υ. κατά Φινλανδίας⁹⁰ το ΕΔΔΑ έκρινε ως το απόρρητο των επικοινωνιών θα πρέπει να εξετάζεται ανά περίπτωση και να μην αναγνωρίζεται σαν απόλυτο δικαίωμα. Έτσι, καθίσταται αναγκαίο κάθε συμβαλλόμενο κράτος – μέλος της ΕΣΔΑ να μην παρεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή του υποκειμένου μέσω του διαδικτύου, πλην των εξαιρέσεων που ορίζονται στο άρθρο 8 § 2 της ΕΣΔΑ : α) να προβλέπεται από τυπικό νόμο, β) να υπηρετεί νόμιμο σκοπό και γ) να είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Επίσης, το άρθρο 8 επιτάσσει στις αρμόδιες αρχές τη γρήγορη ανταπόκριση ως προς τα αιτήματα για άρση του απορρήτου έτσι ώστε να προστατεύεται το απόρρητο κατά τη διαδικασία της άρσης. Έτσι, προβλέπεται η επιλογή υπαλλήλου που θα είναι αρμόδιος για τη διαδικασία της άρσης, ο οποίος απαραίτητα θα πρέπει να διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις επί του θέματος και να πληρεί το σημαντικό χαρακτηριστικό της εχεμύθειας.

Τέλος, το ΕΔΔΑ ορίζει κάποιες καθοριστικές προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει απαραίτητως να πληρούνται, ώστε η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών να είναι σύμφωνη με το άρθρο 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ θεωρεί ότι η άρση πρέπει να προβλέπεται στον νόμο, όπου να ορίζεται σαφώς, επαρκώς, ορισμένως και μόνο όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ως προς την τέλεση ή ακόμη και της προετοιμασίας εγκλημάτων με σκοπό τη διακινδύνευση της ασφάλειας της έννομης τάξης κατά ορισμένων προσώπων.

⁸⁹ ΕΔΔΑ, Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 02.08.1984, § 84, και ΕΔΔΑ, Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου, προσφυγή υπ' αριθμ. 62617/2000, απόφαση της 03.04.2007, § 43

⁹⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-89964%22%7D>

Το κριτήριο της αναλογικότητας θα πρέπει να υφίσταται μεταξύ άρσης απορρήτου και επιδιωκόμενου σκοπού καθώς και σε κάθε στάδιο να λαμβάνεται η εγγύηση της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας σχετικά με την άρση του απορρήτου.⁹¹

Επιπρόσθετα το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει ότι: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του» και σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελούν τον βασικότερο πυλώνα της ελευθερίας της ιδιωτικής ζωής με επέκταση αυτού στο χώρο της ελεύθερης επικοινωνίας και ανταπόκρισης στον Ευρωπαϊκό χώρο.

6.1 Η Νομολογία υπό το πρίσμα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) ως προς το απόρρητο των επικοινωνιών.

Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ήταν εκείνες οποίες καθόρισαν τα στοιχεία εκείνα υπό τα οποία περιορίζεται νόμιμα το δικαίωμα του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών, που αναφέρεται στο άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Οι αποφάσεις αυτές, οι οποίες έχουν ως άξονα την άρση του απορρήτου, αποτελούν τον βασικότερο πυλώνα των ρυθμίσεων της νομοθεσίας των κρατών καθώς είναι μια διαδεδομένη πρακτική που επικρατεί στην Ευρωπαϊκή επικράτεια.⁹²

i) Υπόθεση Klass and others κατά Γερμανίας 1978⁹³

⁹¹ Β. Αλεξανδρής, Οι παρακολουθήσεις των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Υπεράσπιση, 1993, σελ.1050.

⁹² Α. Χατζηνώτα, Τηλεφωνικές υποκλοπές και παραβίαστο των ιδιωτικών ανταποκρίσεων, η απόφαση Kruslin της 24ης Απριλίου 1990, ΕΕΕυρΔ 1990, σελ. 480.

⁹³ Klass and others v. Germany 1978, 5029/71, παρατίθεται στο:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{"itemid": "001-57510"}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{).

Η υπόθεση αυτή μελετά την παρακολούθηση των τηλεφώνων πέντε γερμανών νομικών, για τους οποίους είχαν υποψίες περί τρομακρατικής ενέργειας. Οι κρατικές αρχές παγίδευσαν και παρακολουθούσαν τα τηλέφωνα τους και έτσι εκείνοι προσέφυγαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κύριο αίτημα τους ήταν να θεωρηθεί ο γερμανικός νόμος του 1968 «Περί ελέγχου των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και της αλληλογραφίας» ασυμβίβαστος με το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Η Επιτροπή έκανε δεκτή την προσφυγή τους, ακόμη και αν δεν θίγονταν άμεσα, κατά το Άρθρο 25 της ΕΣΔΑ. Ο λόγος που έγινε δεκτή ήταν ότι κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει αν το τηλέφωνο ή η αλληλογραφία του παρακολουθείται.

Η Επιτροπή λοιπόν αφού εξέτασε τα πραγματικά περιστατικά, δέχθηκε πως η παρακολούθηση κατ' αρχήν ήταν αντίθετη προς το πνεύμα του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, όμως σε κάθε περίπτωση διακαίολογείται όταν αφενός προβλέπεται από τον νόμο και αφετέρου όταν κρίνεται απαραίτητη για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας.

Έτσι λοιπόν, κρίθηκε απαραίτητη η ισορροπία μεταξύ προστασίας του κράτους με ταυτόχρονο σεβασμό ως προς τα ατομικά δικαιώματα.

Ύστερα από την Επιτροπή, η υπόθεση παραπέμφθηκε στο ΕΔΔΑ όπου τόνισε ότι: «σε ένα δημοκρατικό καθεστώς όπου βάλλεται από κινδύνους κατασκοπείας ή τρομοκρατίας, πρέπει να είναι σε θέση να προστατευτεί αποτελεσματικά από αυτούς και μυστικά και αθόρυβα να παρακολουθεί κάθε ανατρεπτική κίνηση που δρα στην επικράτεια του».

Επίσης, υπήρξε ταύτιση ΕΣΔΑ και γερμανικής νομοθεσίας όπου η παρακολούθηση γίνεται ύστερα από άδεια δύο κρατικών οργάνων, τα οποία διέπονται από πλήρη ανεξαρτησία. Ως προς τη μη πληροφόρηση του υποκειμένου με την περάτωση της παρακολούθησης, δεν θεωρήθηκε αντίθετη προς το Άρθρο 8, καθώς οιαδήποτε πληροφορία θα εμπόδιζε την αποτελεσματικότητα του μέτρου.

ii) Υπόθεση Schenk κατά Ελβετίας 1988⁹⁴

Η υπόθεση αυτή αφορά τη χρήση του περιεχομένου τηλεφωνικής επικοινωνίας ως αποδεικτικό μέσο στη δίκη του Ελβετού υπήκοου Schenk, ο οποίος κατηγορείται για την ανάθεση δολοφονίας της γυναίκας του σε τρίτο πρόσωπο. Ο Schenk επικαλούμενος ότι η μαγνητοφώνηση της επικοινωνίας που τον κατέστησε κατηγορούμενο ήταν παράνομη καθώς και ότι η μαγνητοφώνηση της επικοινωνίας δεν ήταν το μόνο γεγονός όπου στηρίχτηκε η δικαστική απόφαση, και αφού ίσχυαν όλες οι εγγυήσεις, δεν στέρησαν από τον προσφεύγοντα μια δίκαιη δίκη.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως η μειοψηφία έκρινε πως κανένα δικαστήριο, σε κανένα βαθμό δεν πρέπει να εξετάζει και να λαμβάνει υπόψη του στοιχεία που αποκτήθηκαν με παράνομο τρόπο καθώς με αυτόν τον τρόπο υπάρχει παραβίαση του Άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

iii) Υπόθεση Kruslin κατά Γαλλίας 1990⁹⁵, και Huvig κατά Γαλλίας 1990⁹⁶

Σημαντικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναφορικά με το ζήτημα της άρσης του απορρήτου και την παρακολούθηση επικοινωνιών από τις δικαστικές αρχές, κρίνονται η Kruslin κατά Γαλλίας 1990 καθώς και η Huvig κατά Γαλλίας 1990.

Το διαστήριο ρητά θεώρησε πως οι παρακολουθήσεις οι οποίες διατάζονται από τις δικαστικές αρχές πρέπει να έχουν ως έρεισμα νόμο, ο οποίος πρέπει να είναι απόλυτα σαφής, λεπτομερής και να διακρίνεται από «ποιότητα». Η έννοια της «ποιότητας» συνεπάγεται με την προσιτότητα όπου κάθε νόμος πρέπει να διακατέχεται και κάθε

⁹⁴ Schenk v. Switzerland 1988, 10862/84, παρατίθεται στο:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57572#{"itemid":\["001-57572\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57572#{)

⁹⁵ Kruslin v. France 1990, 11801/85, παρατίθεται στο:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{"itemid":\["001-57626\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{)

⁹⁶ Huvig v. France 1990, 11105/84, παρατίθεται στο:

<http://sim.law.uu.nl/sIm/CaseLaw/hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035df05/173462395a2003e2c1256640004c1dd0?OpenDocument>).

πολίτης να μπορεί να αντιληφθεί το περιεχόμενο του και να έχει τη δυνατότητα πρόβλεψης της υπαγωγής της συμπεριφοράς του στις διατάξεις του νόμου.

Επιπρόσθετα, κατά το ΕΔΔΑ ως προς την άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών θα πρέπει να υπάρχει αναμφισβήτητα το χαρακτηριστικό της σαφήνειας ως προς τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων αυτή ασκείται, τα εγκλήματα όπου επιτρέπεται, τα χρονικά όρια όπου εκτείνεται κ.λπ. ώστε να είναι δυνατός κάθε δικαστικός έλεγχος καθώς και ο έλεγχος από την υπεράσπιση του προσβαλλόμενου προσώπου και τέλος την υπό προϋποθέσεις καταστροφή του συλλεχθέντος αποδεικτικού υλικού ύστερα από την έκδοση απαλλακτικού βουλεύματος.

Το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι με τις αποφάσεις αυτές, παραβιάστηκε το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ από τη Γαλλία. Η γαλλική νομοθεσία δεν παρείχε με τρόπο σαφή – ειδικό – ορισμένο τα κριτήρια εκείνα που «οδήγησαν» τις αρχές στην απόφαση τους περί άρσης του απορρήτου. Στις εγγυήσεις, σύνολο δέκα επτά, που παρείχε το γαλλικό κράτος διαπιστώθηκε η ανεπάρκεια τους από το δικαστήριο. Το τελευταίο τόνισε ξεκάθαρα πως οποιαδήποτε παρακολούθηση η οποία προέρχεται από δικαστική αρχή, πλην το υπολοίπων προϋποθέσεων, πρέπει να στηρίζεται σε λόγους ιδιαίτερος σαφείς και αιτιολογημένους χωρίς ανακρίβειες και κενά.

iv) Υπόθεση Saber κατά Νορβηγίας 2020 ⁹⁷

Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά την προστασία του επαγγελματικού απορρήτου μεταξύ δικηγόρου και πελάτη και το κατά πόσο μπορούν να προστατευτούν τα προσωπικά δεδομένα.

Σύμφωνα με τον προσφεύγοντα, κατασχέθηκαν και αντιγράφηκαν προσωπικά δεδομένα από το προσωπικό του τηλέφωνο με σκοπό την αποσαφήνιση εγκλήματος από τις αστυνομικές αρχές.

⁹⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206519>.

Στην έρευνα που εκείνες έκανες αντέγραψαν όλα τα καταχωρημένα δεδομένα του προσφεύγοντα χωρίς κάποιο φιλτράρισμα ή διαχωρισμό των πληροφοριών.

Για το λόγο αυτό εκείνος ζήτησε την προστασία του επαγγελματικού του απορρήτου και τη διάκριση των πληροφοριών και των μηνυμάτων εκείνων που θα ήταν γόνιμα στην κρινόμενη περίπτωση.

Το Ανώτατο Δικαστήριο θεώρησε πως η αστυνομία ήταν υπεύθυνη ως προς την άνω διάκριση των πληροφοριών, κάτι όμως που δεν έπραξε λόγω έλλειψης σαφών νομοθετικών διατάξεων.

Από την άλλη πλευρά, το Στρασβούργο θεώρησε πως αυτός ο μη διαχωρισμός των πληροφοριών και των δεδομένων αποτελεί μια κατάφορη επέμβαση του δικαιώματος στην αλληλογραφία καθώς και τόνισε τη σημασία και τη σπουδαιότητα της ρητής και της σαφής ερμηνείας ως προς τι αποτελεί παρέμβαση από την εκάστοτε έννομη τάξη.

Το ΕΔΔΑ επέκτεινε την προστασία του επαγγελματικού απορρήτου σε όλο το φάσμα της δικηγορίας και όχι μόνο στις αστικές και ποινικές υποθέσεις αλλά και στις συμβουλευτικές φύσεως.

Τέλος, στην κρινόμενη υπόθεση το ΕΔΔΑ θεώρησε πως εξ αρχής υπήρχε ελλειπής και μη καθιερωμένη προστασία του επαγγελματικού απορρήτου καθώς επίσης και ότι «η έλλειψη προβλεψιμότητας, λόγω της έλλειψης σαφήνειας στο νομικό πλαίσιο και η έλλειψη διαδικαστικών εγγυήσεων που αφορούν την προστασία του επαγγελματικού απορρήτου παραβιάζουν το δικαίωμα σεβασμού της αλληλογραφίας».

v) Υπόθεση Ekimdzhiev κ.α. κατά Βουλγαρίας 2022⁹⁸

Η παραπάνω υπόθεση εξετάζει τη μυστική παρακολούθηση και την πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα επικοινωνίας του υποκειμένου.

⁹⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214673> .

Σύμφωνα λοιπόν με αυτή, οι προσφεύγοντες έθιξαν το ζήτημα της μυστικής παρακολούθησης - όπου είναι νόμιμη στη Βουλγαρία, σύμφωνα με την κρατική νομοθεσία – σε αντίθεση με το δικαίωμα του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, περί του δικαιώματος του σεβασμού της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής.

Ισχυρίστηκαν ότι με την εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ως προς τη διασφάλιση της αυθαίρετης ή καταχρηστικής μυστικής παρακολούθησης καθώς και της πρόσβασης στα προσωπικά δεδομένα των επικοινωνιών.

Το δικαστήριο αφού εξέτασε τα πραγματικά περιστατικά, έκρινε πως η σχετική νομοθεσία περί μυστικής παρακολούθησης, δεν πληροί τις προϋποθέσεις της ποιότητας δικαίου της Σύμβασης καθώς και ότι δεν σταμάτησαν οι ενέργειες παρακολούθησης μετά την συλλογή όλων των απαιτούμενων πληροφοριών.

Επιπλέον, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε πως όλα τα δεδομένα⁹⁹ από τη μυστική παρακολούθηση βρίσκονταν «έρμαια» και εκτεθειμένα και θα μπορούσαν εύκολα να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς κακόβουλους.

Έτσι λοιπόν, έκρινε πως σε καμία περίπτωση η σχετική νομοθεσία, όπως αυτή εφαρμόστηκε στην πράξη, δεν εναρμονιζόταν με τις απαιτήσεις του ΕΣΔΑ και έτσι δεν ήταν δυνατό να ελαχιστοποιήσει την παρακολούθηση μόνο σε ό,τι ήταν απαραίτητο.

Τέλος, το Δικαστήριο του Στρασβούργου θεώρησε πως και μόνο που υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ήταν επαρκής ώστε να καταδικάσει και να επιδικάσει στη Βουλγαρία ποσό 3.290,69 ευρώ για όλα τα έξοδα που πραγματοποιήθηκαν. Περαιτέρω, εξανάγκασε τη χώρα να προβεί το συντομότερο δυνατόν σε αλλαγές της εσωτερικής της νομοθεσίας ώστε πλέον να συμβαδίζει με το ΕΣΔΑ και να σταματήσει πλέον η κάθε είδους παραβίαση.

⁹⁹ όσον αφορά την αποθήκευση, την πρόσβαση και την καταστροφή δεδομένων

6.2 Η Νομολογία υπό το πρίσμα των ελληνικών δικαστηρίων ως προς το απόρρητο των επικοινωνιών.

i) Υπόθεση μαγνητοφώνησης χωρίς τη συναίνεση του ομιλούντος

Η υπ' αριθμ. 1/2001 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου,¹⁰⁰ θεωρεί πως στην κατηγορία των ιδιωτικών εγγράφων (κατά την έννοια του άρθρου 443 παρ. 3 ΚποΛΔ), εμπεριέχονται και οι μαγνητοταινίες. Η μαγνητοταινία θεωρείται απαράδεκτο αποδεικτικό μέσο στην πολιτική δίκη. Στην περίπτωση μη συναίνεσης και άγνοιας έστω κάποιου εκ των εμπλεκόμενων μερών ως προς τη μαγνητοφώνηση κάποιας ιδιωτικής συνομιλίας, θεωρείται υπονόμηση της ελευθερίας του λόγου και της επικοινωνίας καθώς και περιορισμός της ελεύθερης άσκησης της επικοινωνίας,¹⁰¹ η οποία προστατεύεται και συνταγματικά.¹⁰²

Σε κάθε περίπτωση, ασχέτως του χώρου που έγινε η παράβαση, και μόνο το γεγονός ότι το παράνω πραγματοποιήθηκε χωρίς τη συναίνεση του μέρους, με μέσο παράβασης την μαγνητοταινία, θεωρείται συνταγματικά απαγορευμένο αποδεικτικό μέσο και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε καμία δίκη, ακόμη και αν αυτό προήλθε από μέρος που συμμετείχε στη συνομιλία.

Εξαιρέση στην παραπάνω περίπτωση, δηλαδή στον κανόνα περί απαγόρευσης των αποδεικτικών μέσων, εισάγεται μόνο όταν χρήζει προστασίας συνταγματικά υπέρτερον αγαθών, όπως είναι η ανθρώπινη ζωή.

¹⁰⁰ http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=/areiospagos/2/2001/2001_2_0001.html

¹⁰¹ Η θεμελιώδης συνταγματική διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 ορίζει πως: «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στην έννοια της αξίας του ανθρώπου περιλαμβάνεται και η ελευθερία της επικοινωνίας. Συνδυαστικά με το παραπάνω άρθρο το άρθρο 9 παρ. 1 εδαφ. β' του Συντάγματος ορίζει ότι «η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη», καθώς και το άρθρο 19 του Συντάγματος, με το οποίο «το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο».

¹⁰² Σύνταγμα: άρθρα 2 §1, 9 §1 εδ. β' και 19 σε συνδυασμό με άρθρο 28 §7 και άρθρο 8 ΕΣΔΑ.

Κάθε άλλη εξαίρεση θεωρείται απαράδεκτη και ανίσχυρη στο μέτρο που θεωρείται ότι υπερβαίνει την προστασία υπέρτερου έννομου αγαθού.

ii) Υπόθεση απαγορεύσεως των παράνομων αποδεικτικών μέσων

Σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 213/2003 του Μονομελούς Εφετείου Αθηνών, στην οποία γίνεται λόγος η απαγόρευση των παράνομων αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο του απορρήτου της επικοινωνίας και θεωρείται πως αυτή (η απαγόρευση) κάμπτεται και το δικαστήριο επιτρέπει τη χρήση τους. Σκοπός του μέτρου αυτού είναι μια δίκαιη δίκη του υποκειμένου και όχι μια άδικη καταδίκη του ή χειροτέρευση της θέσης του. Έτσι επιτρέπεται η ανάγνωση του περιεχομένου μιας συνομιλίας και πιο συγκεκριμένα της απομαγνητοφώνησης της ερωτικής συνομιλίας μεταξύ θανούσης και του φίλου της, με σκοπό την αποφυγή βαρύτερης καταδίκης.

iii) Απόφαση 1593/2016 του Συμβουλίου της Επικρατείας

Η υπ' αριθμ. 1593/2016 Απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, κάνει αναφορά και αποδέχεται το άρθρο 19 παρ. 1 του Συντάγματος όπου ορίζει ότι το απόρρητο της επικοινωνίας πρέπει να διαφυλάσσεται έναντι πάντων, από οποιοδήποτε κακόβουλο γεγονός ή προσβολή που το απειλεί στο πλαίσιο της επικοινωνίας. Δηλαδή, δεν αφορά μόνο το περιεχόμενο της επικοινωνίας (κείμενο, ήχος, εικόνα κ.λπ.) αλλά και ότι παράγεται από αυτό (εφεξής: δεδομένα επικοινωνίας), τα οποία καθορίζουν τον τρόπο επικοινωνίας και τις συνθήκες που εκείνη αναπτύσσεται (τόπος, χρόνος, μορφή, είδος, διάρκεια, στοιχεία επικοινωνούντων μερών κ.λπ.).

Έτσι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.), κατά την ερμηνεία του άρθρου 8 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α., όπου θεσπίζει το δικαίωμα σεβασμού στην επικοινωνία και την ιδιωτική ζωή των μερών καθώς και ότι η συλλογή, η γνωστοποίηση, η επεξεργασία των δεδομένων επικοινωνίας (π.χ. ημερομηνία, διάρκεια, αριθμοί τηλεφώνων), αποτελούν

βασικό και απαραίτητο συστατικό της επικοινωνίας και απαγορεύεται κάθε είδους επέμβαση τους πλην των εξαιρέσεων που ρητά ορίζονται από τον Νόμο.

iv) Περίπτωση παραβίασης απορρήτου ηλεκτρονικής αλληλογραφίας

Με την υπ' αριθμόν 523/2015 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Λάρισας, γίνεται δεκτή αγωγή θιγόμενης συζύγου, η οποία ισχυρίζεται παραβίαση του απορρήτου της επικοινωνίας, από τον πρώην σύντροφο της. Εκείνη ισχυρίστηκε πως ο τελευταίος αποκάλυψε ηλεκτρονικά μηνύματα που αντάλλαξε με τον μετέπειτα σύντροφο της, χρησιμοποιώντας τα στο δικαστήριο με σκοπό να διεκδικήσει την επιμέλεια των παιδιών τους. Αφού το δικαστήριο εξέτασε όλα τα πραγματικά περιστατικά, εκδίκασε την υπόθεση λαμβάνοντας υπόψη του το άρθρο 19 όπου τονίζεται το απαραβίαστο του απορρήτου της επικοινωνίας σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ καθώς και με τον Νόμο 3471/2006 περί προστασίας των ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Στην περίπτωση παραβίασης του παραπάνω Νόμου ως προς το απόρρητο της ηλεκτρονικής επικοινωνίας, επιβάλλεται πρόστιμο στον παραβάτη με βάρος απόδειξης εκείνου που τον κατηγορεί.

Στην παρούσα περίπτωση, το δικαστήριο διαπίστωσε πως ο κατηγορούμενος υπέκλεπτε συνομιλίες της πρώην συντρόφου του ώστε να συλλέξει στοιχεία της στην κρινόμενη δίκη.

Έτσι, το δικαστήριο κατέληξε ότι ο κατηγορούμενος με την αποκάλυψη διαλόγων και συνομιλιών της θιγούσας, παραβίαζε τον ιδιωτικό της βίο, γεγονός ικανό να επηρεάσει και όλες τις δράσεις εκείνης στο μέλλον (επαγγελματικές, κοινωνικές σχέσεις κ.λπ).

Αποτέλεσμα της παραπάνω παραβίασης ήταν η επιδίκαση στη θιγούσα ποσό 10000 ευρώ για λόγους ηθικής βλάβης.

v) Άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για την αποκάλυψη πολύ σοβαρού εγκλήματος

Τον Ιούλιο του 2017 η Διεύθυνση Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας ήρθε αντιμέτωπη με τη σύλληψη ενός 71χρονου με την κατηγορία της παιδικής πορνογραφίας μέσω διαδικτύου.

Αφού το δικαστήριο αξιοποίησε όλα τα στοιχεία που του δόθηκαν και προέκυψαν αποχρώσεις ενδείξεις ως προς την κακουργηματική φύση της υπόθεσης, εξέδωσε βούλευμα ζητώντας την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.

Υστερα από ψηφιακές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν, διαπιστώθηκε πως ο κατηγορούμενος δρούσε από κάποιο νησί των Κυκλάδων. Αφού εντοπίστηκε, στη συνέχεια κατασχέθηκαν ότι φορητή συσκευή είχε στη διάθεσή του και με συνοπτικές διαδικασίες επιβεβαιώθηκε πως ήταν ο δράστης που αναζητούσαν.

Αφού υποβλήθηκε η δικογραφία στον αρμόδιο Εισαγγελέα, κατασχέθηκαν και όλα εκείνα τα ηλεκτρονικά μέσα που θα αποδείκνυαν την ενοχή του ως προς τη διάπραξη του εγκλήματος αυτού.

7. ANTI EΠΙΛΟΓΟΥ

Όπως αναφερθήκαμε και στην αρχή της παρούσας εργασίας η επικοινωνία είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι στη ζωή του ανθρώπου, σε όποια μορφή κι αν εμφανίζεται και με όποιο μέσο πραγματοποιείται.

Όπως πολύ ορθά έχει διατυπωθεί στους διάφορους ορισμούς της, η επικοινωνία είναι «η αναπνοή για τη διατήρηση της ζωής», θέλωντας έτσι να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο η σημασία της. Μέσα από εκείνη ο άνθρωπος δημιουργεί, εκφράζεται, αναπτύσσεται, ολοκληρώνεται. Λειτουργεί ως εργαλείο ανταλλαγής πληροφοριών, συντονισμό δράσεων και ενεργειών. Σε κάθε περίπτωση όμως δεν θα πρέπει να λησμονάται ότι λειτουργεί και σαν εργαλείο σχεδιασμού αξιόποινων πράξεων, όπου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τέλεση τους.

Τα τελευταία χρόνια η τεχνολογία γνώρισε ραγδαίες αλλαγές. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην ανακάλυψη καινούριων και πιο αποτελεσματικών μέσων επικοινωνίας. Τα ολοένα και νεο-εμφανιζόμενα τεχνολογικά επιτεύγματα με την αντίστοιχη τεχνογνωσία οδήγησαν σε δρόμους σημαντικής τεχνολογικής ανάπτυξης. Η ανάπτυξη όμως αυτή πλήν των ευεργεμάτων της και της παραβίασης και καταγραφής της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου με αποτέλεσμα την διαρκή απειλή και υπονόμηση των ατομικών δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με επίσημες μελέτες της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών, υπάρχει ένας πολλαπλασιασμός (τριπλάσιος – τετραπλάσιος αριθμός) των εισαγγελικών διατάξεων όπου εκδίδονται για την άρση απορρήτου της επικοινωνίας για λόγους εθνικής ασφάλειας ή διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

Έτσι η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών επικοινωνιών θεωρείται μία μέθοδος απαραίτητη και ιδιαίτερα αποτελεσματική στις σύγχρονες κοινωνίες ως προς την προστασία τους από κακόβουλες επιθέσεις. Στο πλαίσιο λοιπόν μιας δημοκρατικής κοινωνίας, κρίνεται αναγκαία η αναλογική εφαρμογή του μέτρου.

Δεν υπάρχει βαρύτερο πλήγμα σε ένα κράτος δικαίου από το να στιγματιστεί από την έλλειψη ασφάλειας και εμπιστοσύνης των κοινωνιών της με αποτέλεσμα το διαρκές αίσθημα άγχους και ανασφάλειας. Κάθε κοινωνία οφείλει να παρέχει όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε τα μέλη της να συμβιώνουν, να επικοινωνούν, να συνυπάρχουν μεταξύ τους με επίκεντρο την κοινωνική δικαιοσύνη και ύψιστο σκοπό την αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης καθώς και τη δημιουργία και τη διατήρηση μιας προστασίας υψηλού επιπέδου προς εκείνα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Β. Αλεξανδρής, *Οι παρακολουθήσεις των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Υπεράσπιση*, 1993.
- Ν. Αλιβιζάτος, *Η Συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων, Ι. Η αρχή του πολιτικού ελέγχου*, Εκδ. Σάκκουλα, 1987.
- Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά Δικαιώματα, 2η Έκδοση αναθεωρημένη*, Εκδ. Σάκκουλας, 2005.
- Α. Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος 3*, Έκδοση: Αθήνα, 2004.
- Α. Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, Τόμος 3,4*, Έκδοση: Αθήνα, 2008.
- Ι. Ιγγλεζάκης, *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003.
- Γ. Καμίνης, *Το απόρρητο της τηλεφωνικής επικοινωνίας: η Συνταγματική προστασία και η εφαρμογή της από τον ποινικό νομοθέτη και τα δικαστήρια*, Νομικό Βήμα 1995.
- Γ. Καμίνης, *Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων: οι αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική και πολιτική δίκη*, Εκδ. Σάκκουλας.
- Γ. Κασιμάτης, *Μορφές ερμηνείας Ιεραρχικής Εναρμόνισης του Δικαίου – Οι νέες διαστάσεις της συστηματικής ερμηνείας του δικαίου*, ΤοΣ 2006.
- Γ. Κατρούγκαλος, *Ελευθερία και ασφάλεια στην κοινωνία της διακινδύνευσης Το παράδειγμα των παρακολουθήσεων*, Νομικό Βήμα.
- Χ. Λυντέρης, *Η άρση του απορρήτου της επικοινωνίας ως μέσο αντεγκληματικής πολιτικής (μία παρουσίαση και κριτική των σχετικών διατάξεων του Ν.2225/1994)*, Ποινικά Χρονικά ΜΕ΄.

- Α. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1982.
- Ν. Παπαδόπουλος, *Προστασία του Απορρήτου της Επικοινωνίας*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.
- Δ. Παπαδοπούλου, *Η νομική προστασία του διακιώματος για ελεύθερη επικοινωνία*, ΠοινΔικ 2009.
- Π. Παυλόπουλος, *Τεχνολογική εξέλιξη και συνταγματικά δικαιώματα, Οι σύγχρονες περιπέτειες του απορρήτου των ανταποκρίσεων*, Νομικό Βήμα 1987.
- Ε. Σαατζίδου-Παντελιάδου, *Νέοι κανόνες δικαίου στο πλαίσιο της Νέας Οικονομίας, Ηλεκτρονική επεξεργασία δεδομένων οικονομικής συμπεριφοράς*, Εκδ. Γιαχούλη, Θεσσαλονίκη 2007.
- Χ. Σατλάνης, *Η μαγνητοταινία ως αποδεικτικό μέσο στην ποινική δίκη*, ΠΟΙΝΙΚΑ 48 Εκδ. Σάκκουλα, 1996.
- Χ. Σατλάνης, *Εισαγωγή στο Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 2^η έκδοση*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2019.
- Δ. Σπυράκος, *Το απόρρητο της επικοινωνίας. Βασικές αρχές και επιλογές για τη δικαιοπολιτική αντιμετώπιση του*, ΤοΣ, νο 3, 1993.
- Α. Τούσης, *Σιωπή και σιωπηρά δήλωσις βουλήσεως*, ΕΕΝ ΙΕ', σελ. 45
- Σ. Τσακυράκης, *Το απόρρητο της επικοινωνίας: απόλυτα απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης*, Νομικό Βήμα 1993.
- Π. Τσίρης, *Η Συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας*, Εκδ. Σάκκουλα, 2002.
- Γ. Τσολιάς, *«Οι Ελεγκτικές Αρμοδιότητες της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών – μια πρώτη προσέγγιση» - ΔΙΜΕΕ , τεύχος 8, 2005.*

Π. Φιλόπουλος, Ποινική Προστασία Απορρήτου, Συστηματική Ερμηνεία άρθρων 370-371 ΠΚ, εκδόσεις Σάκκουλα, 2014.

Α. Χατζηνώτα, Τηλεφωνικές υποκλοπές και απαραβίαστο των ιδιωτικών ανταποκρίσεων, η απόφαση Kruslin της 24ης Απριλίου 1990, ΕΕΕυρΔ 1990.

Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2η έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, 2002.

Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3^η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

V. Satir, Ανθρώπινη επικοινωνία Καλύτερες σχέσεις με τους εαυτούς και με τους άλλους, Εκδ. Δίοδος, 1995.

R. Spino, Ethical Aspects of Information Technology, N. Jersey 1995, σελ. 121 επ.

Tinnefeld/Ehmann, Einführung in das Datenschutzrecht, σελ. 211 επ.

Αποφάσεις ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

ΕΔΔΑ, Malone κατά Ηνωμ, Βασιλείου, 2 Αυγούστου 1984, Α 82, σ. 37-38.

ΕΔΔΑ, Κυπριανού κατά Κύπρου, Αριθ. 73797/01, 15 Δεκεμβρίου 2005, σκέψη 119.

ΕΔΔΑ, Morice κατά Γαλλίας, Αριθ. 29369/10, 23 Απριλίου 2015, σκέψη 74.

ΕΔΔΑ, Gautrin κ.λπ. κατά Γαλλίας, Αριθ. 21257/93, 20 Μαΐου 1998, σκέψη 58.

ΕΔΔΑ, Micallef κατά Μάλτας, Αριθ. 17056/06, 15 Οκτωβρίου 2009, σκέψη 102.

ΕΔΔΑ, Pescador Valero κατά Ισπανίας, Αριθ. 62435/00, 17 Ιουνίου 2003, σκέψεις 27-28.

ΕΔΔΑ, Fey κατά Αυστρίας, Αριθ. 14396/88, 24 Φεβρουαρίου 1993, σκέψη 28.

ΕΔΔΑ, Procola κατά Λουξεμβούργου, Αριθ. 14570/89, 28 Σεπτεμβρίου 1995, σκέψη 45. Πρβλ. με ΕΔΔΑ, Kleyn κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών, Αριθ. 39343/98, 39651/98, 43147/98 και 46664/99, 6 Μαΐου 2003, σκέψη 27.

ΕΔΔΑ, Halford κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 25.06.1997, § 44, και Amann v. Switzerland [GC], no. 27798/95, § 43, ECHR 2000 II.

ΕΔΔΑ, Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 3.4.2007, § 41-44, βλ. επίσης και αποφάσεις ΕΔΔΑ Malone κατά Η.Β., αριθμός προσφυγής [αρ.] 8691/79, της 2.8.1984, σκ. 84, Heglas κατά Τσεχίας, αρ. 5935/02, της 1.3.2007, σκ. 60-61.

ΕΔΔΑ, Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου, απόφαση της 02.08.1984, § 84, και ΕΔΔΑ, Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου, προσφυγή υπ' αριθμ. 62617/2000, απόφαση της 03.04.2007, § 43.

ΔΕΕ, Συνεκδικασθείσες Υποθέσεις C-341/06 P και C-342/06 P, Chronopost SA και La Poste κατά Union française de l'express (UFEX) κ.λπ., 1 Ιουλίου 2008, σκέψη 54.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ

<http://www.topontiki.gr/article/230063/sok-synelifthi-71hronos-gia-paidiki-pornografia-entoli-giaarsi-toy-aporritoy>.

Huvig v. France 1990, 11105/84, παρατίθεται στο: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:%22huvig%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%2200157627%22> -

Kruslin v. France 1990, 11801/85, Council of Europe: European Court of Human Rights, παρατίθεται στο: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{"itemid":\["001-57626"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{)

Malone v. the United Kingdom 1984, 8691/79, παρατίθεται στο: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-57533%22>

Schenk v. Switzerland 1988, 10862/84, παρατίθεται στο:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57572#{"itemid":\["001-57572\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57572#{)

Klass and others v. Germany 1978, 5029/71, παρατίθεται στο:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{"itemid":\["001-57510\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{)

<http://www.adae.gr/>

http://www.areiospagos.gr/nomologia/apofaseis_result.asp?s=2&code=265

<https://www.eett.gr/opencms/opencms/EETT/EETT/>

<http://www.dataprotection.gov.cy>.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/LSU/?uri=celex:31995L0046>

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206519>

[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-89964"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{)

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214673>

http://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=/areiospagos/2/2001/2001_2_0001.html

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CJ0092&from=EN>

<https://lawnet.gr/law-news/diethni/dee-protaseis-tou-gen-eisangelea-gia-ti-diatirisi-dedomenon-kinisis-kai-thesis/>